

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

MATEŘSKÁ A RODIČOVSKÁ
DOVOLENÁ, SVĚT PRÁCE A
VZTAHOVÁ VAZBA

MATERNITY AND PARENTAL LEAVE, WORK AND
ATTACHMENT

Magisterská diplomová práce

Autor: **Bc. Kateřina Vodolánová, DiS.**

Vedoucí práce: **PhDr. Martin Seitl, Ph.D.**

Olomouc

2024

Na tomto místě bych ráda poděkovala především mému vedoucímu práce panu PhDr. Martinu Seitlovi, Ph.D. za jeho vstřícný a laskavý přístup. Děkuji mu za trpělivost a veškerý čas, který věnoval odbornému vedení a cenné zpětné vazbě k této diplomové práci. Děkuji panu PhDr. Danielu Dostálovi, Ph.D. za veřejně dostupné studijní podklady, které mi posloužily jako významná opora při zpracování dat. Velké poděkování náleží také celé mé rodině za neskonalou podporu a poskytnutí prostoru pro to, abych se práci mohla věnovat. Děkuji mému synovi Mikulášovi za to, jak bezvadně zvládal naše odloučení ve prospěch tvorby práce a partnerovi Jiřímu, že o našeho syna ochotně pečoval a byl mou velkou oporou v tomto nelehkém období. V neposlední řadě patří mé poděkování všem ženám, které se mého výzkumu účastnily a bez nichž by nebylo možné výzkum realizovat. Děkuji všem, kteří mi podali pomocnou ruku a přispěli tím ke zdárnému dokončení této práce, především přátelům a kolegům Adamovi, Aleně a Michalovi, Ingrid a Michalovi, Radce a Kateřině.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „Mateřská a rodičovská dovolená, svět práce a vztahová vazba“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Praze dne 1.4.2024

Podpis

OBSAH

OBSAH	3
ÚVOD.....	5
TEORETICKÁ ČÁST.....	6
1 Mateřská a rodičovská dovolená a svět práce	7
1.1 Pracovněprávní hledisko mateřské a rodičovské dovolené	7
1.2 Význam mateřské a rodičovské dovolené	10
1.3 Modely péče o dítě	14
1.4 Mateřská a rodičovská dovolená a její vztah k pracovnímu uplatnění... 17	
1.5 Návrat matky do zaměstnání z mateřské a rodičovské dovolené	22
2 Teorie vztahové vazby.....	32
2.1 Vznik teorie vztahové vazby	32
2.2 Základní pojmy teorie vztahové vazby.....	34
2.3 Vztahová vazba v dospělosti	41
2.4 Vztahová vazba v souvislostech s mateřstvím	43
3 Vztahová vazba v pracovním prostředí	48
3.1 Vazebné styly v zaměstnání	48
3.2 Specifika mateřské role v kontextu vztahové vazby a zaměstnání.....	50
VÝZKUMNÁ ČÁST.....	51
4 Výzkumný problém.....	52
4.1 Výzkumný problém	52
4.2 Cíle výzkumu	53
4.3 Výzkumné otázky.....	53
5 Typ výzkumu a použité metody	54
5.1 Úvod k výzkumu	54
5.2 Metody získávání dat.....	54
6 Sběr dat a výzkumný soubor.....	56
6.1 Sběr dat.....	56
6.2 Výzkumný soubor	57
6.3 Etické hledisko a ochrana soukromí.....	62
7 Práce s daty a její výsledky	63
7.1 Výsledky analýzy dat	66
7.2 Odpovědi na výzkumné otázky	80

8	Diskuze	82
9	Závěry	89
10	Souhrn	90
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ	93
	PŘÍLOHY.....	106
	1. Abstrakt v českém jazyce	
	2. Abstrakt v anglickém jazyce	
	3. Ukázka propagačního prospektu	
	4. Dotazník ECR-CZ	

ÚVOD

Narození a příchod dítěte (nebo dětí) do života rodičů je neopakovatelnou událostí, kterou doprovází celá řada silných emocí a každodenních změn. Spolu s touto nepřenositelnou zkušeností vzniká nejen významný vzájemný vztah mezi rodičem a dítětem, ale také rodiči přináší potenciál pro další rozvoj v podobě obohacování vlastního sebepečení, osobního naplnění ve smyslu přínosu smysluplnosti života, rozvoje aktuálních i nových vztahů. Nástroje sociální politiky v podobě mateřské a rodičovské dovolené ženě (resp. muži) umožňují opustit na čas pracovní trh a věnovat se mateřským a rodičovským záležitostem. Absentující příjem je v případě nároku na mateřskou dovolenou kompenzován v podobě peněžité podpory v mateřství (přísluší pouze ženě) a rodičovského příspěvku (přísluší ženě nebo muži). Konkrétní načasování a motivace k návratu do zaměstnání je ovlivněna celou řadou nejrůznějších faktorů vnějšího nebo vnitřního charakteru. Vzhledem ke skutečnosti, že na rodičovskou dovolenou nastupuje jen cca 2 % mužů (Český statistický úřad, 2024) a pravděpodobně by nebyl získán relevantní vzorek mužských respondentů, se tato práce orientuje pouze na ženy.

V první kapitole teoretické části prozkoumáme aspekty spojené s mateřskou rolí, péčí o děti a dalšími tématy souvisejícími s oblastí práce. Ve druhé kapitole teoretické části bude vysvětlena vztahová vazba včetně základního pojmosloví a její význam v dospělosti a v souvislostech s mateřskou rolí. Jedná se o zajímavou a vlivnou koncepci, která umožňuje nejen porozumění vnímání a prožívání blízkých mezilidských vztahů, ale také osvojených mechanismů pro zvládnutí zátěže. Z toho důvodu jsme se rozhodli prozkoumat možné souvislosti související s rozhodováním o návratu do zaměstnání matek. Průnik mezi tématy vztahové vazby v zaměstnání v kontextu s mateřskou rolí je zachycený ve třetí kapitole teoretické části.

V empirické části budou popsány a analyzovány jevy přítomné v získaných datech, mj. v kontextu poznatků o teorii vztahové vazby.

Podarí-li se nám nalézt možné souvislosti mezi těmito tématy, můžeme otevřít nový námět a podnítit jeho další studium. Nelze nezmínit, že v prozkoumání zmíněných oblastí je přítomna i má osobní motivace, protože v období získané mateřské role jsem se rovněž snažila porozumět vlastnímu rozhodování o návratu do zaměstnání.

TEORETICKÁ ČÁST

1 MATEŘSKÁ A RODIČOVSKÁ DOVOLENÁ A SVĚT PRÁCE

Dnešní moderní společnost prochází neustálým vývojem, jemuž podléhá i instituce rodiny. Proměny se dotýkají např. forem partnerského soužití, reprodukčního chování, nebo pracovního trhu, který klade nové nebo stále rostoucí požadavky na pracovní výkon nebo kvalifikační předpoklady (Sirovátka & Hora, 2008; Bartáková, 2009). Rizikem pro zaměstnance, kteří s dynamickým pracovním trhem neudrží krok, může být dosahování horších pracovních míst, případně mohou dočasně anebo častěji stávat nezaměstnanými (Sirovátka & Hora, 2008). Existuje celá řada možných důvodů, jak se mohlo pojetí mateřské role ve vnímání žen proměnit z jejího přirozeného údělu na skutek vědomé volby, jak o tom referuje Možný (2008). To dokládá i závěr Kimplové (2023), dle kterého je kromě narůstajícího počtu dětí narozených mimo manželství průvodním znakem trendů dnešní západní společnosti odkládání mateřství, tendence omezovat počet dětí v rodině, nebo prodlužování období, po které žijí děti s rodiči spolu.

Kromě obecnějších společenských hledisek ovlivňujících představy o mateřství je možno zvažovat zvyšující se vzdělanost a zaměstnanost žen (Grossman & Münich, 2023; Kimplová, 2023), značnou roli hrají také ekonomická a kulturní normativní přesvědčení (Tummala-Narra, 2009) v souladu s proměnami hodnotových orientací a rozrůžňování životních stylů a forem rodinného života, především u nejmladších generací (Klímová Chaloupková & Šalamounová, 2004) a dále existující možnosti kontroly plodnosti nebo emancipací žen (Kimplová, 2023).

1.1 Pracovněprávní hledisko mateřské a rodičovské dovolené

Mateřská a rodičovská dovolená jsou významnými nástroji sociální politiky umožňujícími soulad mezi rodinou a zaměstnáním. Zatímco mateřská a rodičovská dovolená jsou normy pracovního práva, svou roli v kontextu sladování práce a rodiny sehrává ještě

rodičovský příspěvek, který je dávkou státní sociální podpory. Mateřská dovolená přísluší pouze ženě, na rodičovskou dovolenou může nastoupit i muž.

Mateřská dovolená (MD) je dle zákona č. 262/2006 Sb. (zákoník práce) jednou z důležitých osobních překážek v práci na straně zaměstnankyně. Zaměstnavatel je povinen po dobu jejího trvání omluvit nepřítomnost zaměstnankyně, a to po dobu 28 týdnů, nebo případně 37 týdnů, pokud porodila zároveň 2, nebo více dětí. Zaměstnankyně na ni nastupují mezi osmým až šestým týdnem před očekávaným dnem porodu, nejčastěji od počátku šestého týdne. Délka je totožná i v případě, že zaměstnankyně vyčerpá z mateřské dovolené před porodem méně než 6 týdnů z důvodu, že porod nastal dříve, než byl očekávaný termín stanovený lékařem. Mateřská dovolená v žádném případě nemůže být přerušena ani ukončena před uplynutím 6 týdnů ode dne porodu. Pokud se dítě narodilo mrtvé, zaměstnankyni přísluší mateřská dovolená po dobu 14 týdnů.

Dle zákona č. 187/2006 Sb. (zákon o nemocenském pojištění) náleží ženě, která splňuje podmínky nároku **peněžitá pomoc v mateřství** (PPM), která ženě na mateřské dovolené nahrazuje příjem z placeného zaměstnání. Ten odpovídá výši 70 % denního vyměřovacího základu. Základní podmínkou tohoto nároku je účast zaměstnankyně minimálně 270 kalendářních dnů na nemocenském pojištění, a to v posledních dvou letech před nástupem na peněžitou pomoc v mateřství. V případě nároku na peněžitou pomoc v mateřství u osob výdělečně činných je podmínkou účast na nemocenském pojištění po dobu alespoň 180 dnů v posledním roce přede dnem počátku podpůrní doby. Do uvedené doby účasti na nemocenském pojištění pro splnění podmínek nároku na peněžitou pomoc v mateřství se započítává také doba studia považovaná za soustavnou přípravu na budoucí povolání, pokud bylo toto studium úspěšně ukončeno.

Rodičovskou dovolenou (RD) je dle zákona č. 262/2006 Sb. zaměstnavatel povinen poskytnout zaměstnanci na základě jeho písemné žádosti, ze které musí být zřejmé, že o ni žádá z důvodu prohloubení péče o dítě. Přísluší buď matce dítěte od doby po skončení mateřské dovolené, nebo otci od narození dítěte, a rozsahem odpovídá délce, o kterou požádají, nejdéle však do dovršení 3 let věku dítěte. O poskytnutí této dovolené rodič musí zaměstnavatele požádat (písemně nebo ústně) nejméně 30 dnů před nástupem, nebrání-li tomu vážné důvody na straně zaměstnance. Přestože reforma rodičovského příspěvku z roku 1995 umožnila prodloužení doby jeho čerpání do 3 (nebo do 4) let věku dítěte, toto prodloužení nedoprovází prodloužení doby garance původního pracovního místa zaměstnankyně (Bičáková et al., 2021). Možnost čerpání rodičovského příspěvku do 4 let

věku dítěte mají pouze rodiče dětí narozených do 31. 12. 2023, viz změna legislativy a čerpání rodičovského příspěvku uvedena níže.

Rodičovský příspěvek (RP) je dle zákona č. 117/1995 Sb. dávkou státní sociální podpory určenou rodiči, jenž řádně, osobně a celodenně po celý kalendářní měsíc pečuje o dítě, které je v rodině nejmladší. Rodičovský příspěvek rodiči náleží až do vyčerpání celkové částky 350.000 Kč, nebo v případě 2 a více současně narozených dětí do celkové částky 525.000 Kč. Nejdéle jej lze čerpat do 4 let věku tohoto dítěte nebo dětí. Pro děti narozené od 1. 1. 2024 došlo ke změně v legislativě, kdy byl rodičovský příspěvek navýšen z původních 300.000 Kč o částku 50.000 Kč a z původních 450.000 Kč o 75.000 Kč, maximální doba jeho čerpání však byla zkrácena z původních 4 let na 3 roky (Bureš, 2023). Měsíční výše příspěvku závisí na délce období, po které se matka (nebo otec) rozhodnou nárok uplatnit (tj. čím kratší je délka nároku, tím vyšší je pobíraný měsíční příspěvek, a rodič nemusí přerušovat zaměstnání na maximální možnou dobu). Podmínka pro nárok na rodičovský příspěvek je splněna i tehdy, pokud dítě mladší 2 let navštěvuje mateřskou školu, jesle nebo jiné obdobné zařízení, a to maximálně po dobu 92 hodin v kalendářním měsíci, nebo pokud rodiče zajistí péči o dítě jinou zletilou osobou v době, kdy je výdělečně činný nebo je žákem či studentem soustavně se připravujícím na budoucí povolání. U dítěte staršího 2 let se již docházka do uvedených zařízení nesleduje.

Návrat do zaměstnání po mateřské a rodičovské dovolené. Dle zákoníku práce je stanoveno, že po návratu z mateřské nebo rodičovské dovolené je zaměstnavatel povinen zařadit zaměstnankyni na pracoviště a pracovní místo odpovídající vykonávané činnosti před nástupem na tuto dovolenou. V případě, kdy v době jejího návratu do zaměstnání není možné zajistit tyto podmínky z důvodu zrušení pracoviště (např. pobočky) nebo původního pracovního místa, zaměstnankyni může dát výpověď z důvodu organizačních změn nebo dohodou. Zaměstnavatel může zaměstnankyni nabídnout také vykonávání činnosti na jiném pracovišti nebo jinou pracovní pozici.

Zaměstnankyně nebo zaměstnanec může na mateřské dovolené setrvat nejdéle do 3 let věku dítěte. Nevrátí-li se v tento okamžik do původního zaměstnání, zaměstnavatel již není povinen toto pracovní místo držet, ale mohou se domluvit na pozdějším nástupu zpět (ženy obvykle žádají o neplacené pracovní volno do 4 let věku dítěte), nebo se místa musí zaměstnanec vzdát (Janečková, 2013). V případě, kdy zaměstnanec čerpá neplacené volno (což již není zákonem stanovená ochranná doba jako např. rodičovská dovolená), není již chráněn před výpovědí.

1.2 Význam mateřské a rodičovské dovolené

Mateřská a rodičovská dovolená jsou nástroji sociální politiky, které rodiči umožňují opustit na čas pracovní trh a zabývat se mateřskými a rodičovskými povinnostmi ve prospěch celé rodiny. Rodina je vztahovým rámcem sdíleným s ostatními jejími členy umožňující prožívání vzájemné soudržnosti a celistvosti, díky které vnímáme, že patříme k sobě a odlišujeme se od jiných rodin (Kimplová, 2008). Dle Pattersonové (2002) člověku umožňuje kromě začlenění do rodinné struktury (pocit sounáležitosti, osobní a sociální identitu, udávání smyslu a směru života) i ekonomickou podporu (základní potřeby v podobě bydlení, stravy, oblečení a dalších zdrojů podporujících rozvoj členů rodiny), každodenní péči, výchovu a socializaci (fyzický, psychický, sociální a spirituální vývoj dětí i dospělých, zprostředkování hodnot a norem) a ochranu zranitelných členů rodiny (mladých, nemocných, handicapovaných apod.). Z hlediska dítěte je rodina nejvýznamnější sociální skupinou zprostředkující různé poznatky a zkušenosti, které zásadně ovlivní jeho psychický vývoj (osvojení určitých vzorců chování, interpretace různých sociálních signálů, projevování či neprojevování vlastních pocitů a názorů, aj.) (Vágnerová, 2012). Rodina by měla poskytovat domov, kde se dítě cítí bezpečně, panuje v něm důvěra, spolehnutí a poskytování si vzájemné podpory (Helus, 2009). Dle autora rodina v uvedeném významu stále existuje a bude tomu tak nadále, přestože její současná tzv. postmoderní podoba může nabývat různých alternativních forem soužití nebo péče o děti (rostoucí počet nesezdaných párů a počet svobodných matek, nárůst počtu rozvodů a znovu uzavíraných manželství, aj.).

Co obnáší péče o dítě v prvních letech jeho života?

Na období prvních dní, týdnů a měsíců života nově narozeného potomka lze nahlížet jako na čas přizpůsobování se potřebám novorozence a kojence, a celkové vzájemné rodinné synchronizace (Franke, 2016). Přináší s sebou zvýšené požadavky na fyzickou a emocionální energii především matek způsobenou nedostatkem spánku, přítomností únavy, nároky souvisejícími s přímou péčí o potomka a menším množstvím času, který mohou věnovat vlastním zálibám (Nomaguchi & Milkie, 2003). Přebírají také z větší části starost související s péčí o domácnost (úklid, praní, vaření) (Sanchez & Thomson, 1997). Podle Poláčkové Šolcové (2018) se mateřství může ale nemusí stát šťastným obdobím života absentující silné negativní emoce, naopak především v prvních měsících po narození

potomka mohou ženy vnímat celou řadu osobních ztrát (proměna životního rytmu a každodenní reality, úbytek vlastní svobody a finanční nezávislosti, méně volného času, sociální opory a sociálních vazeb).

Prožitky související s tímto přechodem jsou u každé ženy individuální a závislé na aktuální fázi adaptace na mateřskou roli. Tu mohou ovlivňovat původní očekávání žen během těhotenství – pokud jsou reálné zkušenosti matek pozitivnější než jejich původní očekávání, adaptují se na mateřskou roli snáze, než ženy popisující v prvních měsících po narození potomka negativní zkušenosti neodpovídající původním příliš optimistickým očekáváním (Harwood et al., 2007). Obdobně dle Mihelicové a kol. (2016) je pro dobré přizpůsobení se na novou roli klíčová přítomnost realistických představ o rodičovství v těhotenství, přičemž měřítko toho, nakolik jsou pozitivní nebo negativní není tolik důležité. Autorky rovněž zjistily významnou roli sociální a rodinné podpory, a především skutečnost významu míry pocitu vlastní účinnosti matek (tj. self-efficacy). Ta je pozitivním faktorem prenatalních rodičovských očekávání: čím sebevědomější jsou matky, tím realističtější jsou jejich rodičovská očekávání během těhotenství. Méně potíží s adaptací na mateřskou roli a více spokojenosti vykazují novopečené matky s dobrou podporou ze strany blízkých (Mihelic et al., 2016), nebo ty, které v partnerském vztahu nachází spokojenost a oporu (Daňsová, Masopustová, Miškóciová, et al., 2018).

Rodiče novorozenců a kojenců se pro rozpoznání jejich konkrétních potřeb musí spoléhat na neverbální podněty. Může být poměrně náročné nebo frustrující, pokud se jim přesně nedaří identifikovat příčiny pláče svých dětí, a dokonce, pokud je rodič náchylný k vlastní dysregulaci emocí, může být dojem selhávání jeho neúspěšného úsilí uspokojit potřeby dítěte demoralizující a vést k reakci hněvu nebo rezignace (Hajal & Paley, 2020). U dospělých se předpokládá jistá schopnost regulovat vlastní negativní emoce nebo schopnost s nimi pracovat takovým způsobem, aby nejen nedošlo k případnému poškození dítěte, ale především, aby se zajistil jeho kvalitní vývoj a výchova (Daňsová et al., 2021). Matka může vůči dítěti mnohdy projevovat pozitivní emoce přesto, že je reálně prožívat nemusí (např. po náročné noci cítit silnou únavu, ale vůči dítěti vyjadřovat na základě momentálního vývojového pokroku potěšení, přestože ho zrovna vnitřně neprožívá) (Daňsová et al., 2021). Rutherfordová a kol. (2015) naznačují, že rodičovství je spojeno s neurokognitivními a behaviorálními změnami, které umožňují další rozvoj schopností emoční reaktivity a regulaci emocí v interakci s dítětem.

Co přinášejí děti rodičům?

Narození dítěte je jedinečnou a neopakovatelnou zkušeností přivedení nového života na svět, převzetí plné zodpovědnosti za něj a jeho další směřování v životě (Kimplová, 2008). Rodiče prožívají zásadní změnu, jejich život se stává komplexnějším matce i otci se zcela proměňuje každodenní realita nejen prostřednictvím zvyšujících se požadavků, konfliktů nebo frustrací, ale také prohlubováním radosti, vzniku nových sociálních vazeb a obohacováním vlastního sebepojetí (Nomaguchi & Milkie, 2003). Nová mateřská role ovlivňuje identitu ženy-matky, její vnímání sebe sama ve smyslu celistvosti nebo autenticity (Bartlová, 2007). Rodičovská role přináší poznatky a zkušenosti, kterých není možné dosáhnout jiným způsobem než vlastní zkušeností a zážitky vázanými citovým vztahem s dítětem, spojenými s radostí z dítěte, nebo strachu a úzkosti o něj v případě jeho nemoci a podobně (Matějček, 1994).

Ve vzájemném intenzivním vztahu dítě rodičům bezmezně důvěřuje a obrací se na ně s vědomím, že mu pomohou a spolu všechno zvládnou, přičemž prostřednictvím snahy tato očekávání plnit a pozitivních signálů ze strany dítěte rodiče posilují i vlastní sebedůvěru (Mertin, 2011). Autor dále uvádí, že čas trávený s dětmi rodičům umožňuje věnovat se takovým aktivitám, které se v dospělosti již neočekávají nebo snad ani není vhodné, aby se jim ještě věnovali. Účast ve společné hře rodiči poskytuje jedinečnou možnost nahlédnout do vnitřního světa potomka, pozorovat a rozvíjet jeho zájmy, prozkoumávat svět jeho očima, vytvářet společný svět a jeho vztah k němu (Dittrichová et al., 2004). Dle Sobotkové (2007) jsou přínosy spojené s rodičovstvím následující: **(1) rozvoj vztahů** (mateřství přináší nový a obvykle radostný vztah s potomkem, nové přátelské vztahy s jinými matkami a rodinami s dětmi); **(2) osobní naplnění** (možnost osobního rozvoje a sebevyjádření, přínos smysluplnosti života); **(3) pokračování rodu** (rodina); **(4) rodičovství jako výzva a zdroj podnětů** (možnost poznat vlastní osobu i druhé); **(5) rodičovství jako známka dospělosti**.

Co získávají děti od rodičů a co od nich potřebují?

Genetické předpoklady a prostředí

Děti přicházejí na svět s určitými genetickými dispozicemi, jenž s sebou přinášejí různé předpoklady pro jejich další rozvoj (různých psychických vlastností, tempo zrání, aj.), avšak dalším významným činitelem v jejich vývoji je prostředí, ve kterém vyrůstají (Vágnerová, 2012). To na něj dle autorky působí v rámci interakcí různého charakteru (s

lidmi, neživými objekty nebo symboly), jejichž kvalita a množství získaných zkušeností má bezpochyby vliv na další vývoj dítěte (vůči podnětům projevuje nějakou aktivitu a svým chováním zároveň stimuluje určité reakce dalších lidí). Rodiče by měli vnímat vrozené dispozice potomka, jeho aktuální stav a vývojovou úroveň, jednat a poskytovat dostatek různorodých podnětů v souladu s těmito aspekty (např. explorační chování v kojeneckém věku versus symbolická hra ve věku batolecím) (Mertin, 2011).

Domov

Rodiče a spolu s nimi dítě vytváří domov, který by měl být pro celou rodinu spolehlivým a bezpečným prostorem poskytujícím ochranu před vším neznámým a nebezpečným v okolním světě, ze kterého do něj může vstupovat a nacházet v něm další podněty pro rozvoj (Helus, 2009; Mertin, 2011). Je žádoucí, aby rodič trávil s dítětem hodně času, protože společné aktivity kromě stimulace a modifikace psychického a kognitivního vývoje potomka, zprostředkovávají sdílené zážitky a posilují vzájemný vztah, avšak podílí se také na rozvoji specificky lidských projevů (verbální komunikace, autoregulace vlastního chování odpovídající normám apod.) (Mertin, 2011; Vágnerová, 2012). Dítě potřebuje životní jistotu a stálost prostředí (především sociální a citovou), v podobě stálosti domácího řádu, vytvoření zvyků a určení hranic, které mu umožňují integrovat rodinný životní styl a osvojit si určité postupy, kterými se vědomě nemusí příliš zabývat, což uvolňuje jeho kapacitu na jiné aktivity (Matějček, 2017).

Socializace

Rozvoj společensky podmíněných zkušeností se uskutečňuje prostřednictvím interakcí s dalšími osobami v konkrétním sociálním kontextu, z toho důvodu je důležité, aby bylo samozřejmou a důležitou součástí takového prostředí (Mertin, 2011). Dítě má možnost prožívat nové situace a rozvíjet žádoucí způsoby chování, které si osvojuje různými způsoby (nápodoba určitého jednání, ztotožnění se s určitou osobou a s tím související přejímání jeho názorů, postojů i chování, aj.) nejprve právě v bezpečném prostředí (Vágnerová, 2012). Rodič také slovy, ale především vlastním příkladem způsobu života zprostředkovává dítěti způsoby chování ve vztahu k lidem, smysl života, práce nebo zábavy a trávení volného času (Mertin, 2011). Podstatně se tak podílí na procesu vytváření identity dítěte, která ovlivňuje řadu věcí, jako např. jakou důvěru nebo nedůvěru bude mít v sebe samé, jakým způsobem bude přistupovat práci s vlastní energií (zda ji bude investovat nebo si ji nechávat jen pro sebe) (Matějček, 2013).

Rodičovská láska a přijetí bez výhrad

Pro dítě je dle Matějčka (2017) nezbytný hluboký pocit jistoty ve svém prvním sociálním společenství, kterým je právě rodina, a vědomí toho, ke komu patří, na koho se může spoléhat a kdo ho neopustí. Prostřednictvím hlubokých a trvalých citových vztahů naplňuje jeho potřebu životní jistoty (Matějček, 1994). Podoba této lásky může nabývat různých podob, které se mohou odlišovat i vzhledem k věku dítěte. Mertin (2011) nalézá její společné rysy v podobě přijímání dítěte ideálně bez výhrad, potěšení ze společné chvíle a radování se z pokroků dítěte anebo naopak strachování se o něj, aby se mu něco nestalo.

1.3 Modely péče o dítě

V současné západní společnosti, a rychle se měnícím společenském kontextu podpořeném zvýšenou geografickou mobilitou a snazším přístupem k informacím, se v posledních dekádách v mnoha aspektech proměňují i představy o rodičovství. Na rodiče jsou v oblastech péče o děti a výchovy kladena jiná (pravděpodobně vyšší) společenská očekávání, než tomu bylo dříve (Daňšová et al., 2021). Existuje mnoho snadno dostupných pramenů, ze kterých rodiče mohou čerpat informace odpovídající různým výchovným ideologiím nebo přístupům.

Podstatou **respektující výchovy a komunikace s dítětem** je rovnocenný postoj, dle kterého děti mají stejnou hodnotu jako dospělí a má se jim dostat nikoliv toho, co si „zaslouží“, ale co potřebují (Nováčková & Nevolová, 2020). Specificky český koncept tzv. „**nevýchovy**“ (Králová, n.d.) se orientuje především na vzájemný respekt a otevřenou komunikaci, ve které hrají rodiče a děti stejně důležitou roli.

„**Yummy mummy**“ **rodičovství** (Littler, 2013) přináší medializovaný symbol úspěšné, šťastné a zdravé, dobře upravené a sexuálně atraktivní matky, jíž děti nebo manželství je obdobně dobře prosperující. Přestože se jedná o zahraniční, především britský nebo americký, trend celebrit v mateřské roli s nadprůměrným zázemím a příjmy, lze jeho střípky v podobě zvýšených nároků a očekávání na matky pozorovat i u nás (Masopustová et al., 2018).

Základem **kontaktního rodičovství** (orig. *attachment parenting*) Searse a Searsové (2018) je naslouchání individuálním potřebám dětí a správné reagování na ně. Využívá biologického kontaktu mezi rodičem, dítětem a skutečností, které rodiče vnímají jako

prospěšné pro dítě, tj. bonding po porodu, kojení, nošení dětí v šátku či nosítku, sdílené spaní s rodiči, důvěra v pláč dítěte jakožto komunikační prostředek, vyrovnaný osobní a rodinný život. Českou obdobu tohoto konceptu přináší Harnošová (2016). Označuje ji jako intuitivní rodičovství, jehož jádrem je bezpodmínečná láska k dítěti. Uvádí obdobné hlavní body tohoto přístupu jako původní autoři obohacené např. o respektující výchovu.

Těmto ideálům je naprosto vzdálen tzv. koncept „dost dobré matky“ Donalda Winnicotta (1957) vycházející z přesvědčení, že dítě pro správný vývoj nepotřebuje vynikající tým pečovatелů, ale především přítomnost samotné matky. Prostřednictvím svého klidu a řádu dítěti ochraňuje dítě před případnou nejistotou nebo úzkostí a poskytuje mu takové podmínky, které dovolí rozvoj jeho vrozených schopností (Jedlička, 2017).

Jádrem **intenzivního mateřství** (Hays, 1996) je maximální láskyplné zaměření na dítě, jehož součástí je následování odborných rad (ve smyslu „žena nemůže být dobrou matkou, nenásleduje-li odborné rady a současné trendy“) a upřednostňování skutečných nebo domnělých potřeb potomka před vlastními. Mateřská péče je vnímaná jako nenahraditelná. To vše s cílem předání či umožnění dosažení vyššího sociálního statusu, který mu zajistí co nejlepší podmínky v životě. Pro matku taková péče znamená značnou časovou a finanční investici, nebo emoční zátěž. Pracující matky mohou prožívat vinu vyplývající z tradičního modelu srovnatelného s intenzivním mateřstvím, stejně jako stres související se snahou protichůdné role v mateřství a zaměstnání vyvážit (Guendouzi, 2006). Neúspěch při snaze o plnění standardu intenzivního mateřství může u ženy vyvolat pocit nedostatečnosti nebo frustrace (Tummala-Narra, 2009). Dle Plíhalové (2023) lze v České republice pozorovat vzestup popularity této původně americké ideologie. Referuje o zatím nepublikovaném výzkumu Radky Dudové a Hany Haškové, které na základě zpravědi 21 českých matek kategorizovaly 4 typy intenzivního rodičovství přítomné u nás: kontaktní, svobodné, výkonové a ochranné, přičemž jejich hranice nejsou jednoznačně definované. Každý rodič nemusí být zařazen do jedné konkrétní kategorie. Každý typ však odráží systém obecných přesvědčení a vědomostí zohledňujících vlastní hodnoty a cíl výchovy, stejně jako odpovídající sociální síť kontaktů nebo přátel.

Dle Nešporové (2016) lze nahlížet na normativní představy odpovídající tradičnímu rozdělení rolí, kdy je muž živitelem rodiny a žena se stává pečovatelkou o dítě a domácnost na plný úvazek a nastupuje na několikaletou rodičovskou dovolenou, jako na formu intenzivního mateřství. Překročení těchto zakořeněných genderových stereotypů však nemusí znamenat v souvislosti s časně zajištěnou péčí o dítě v podobě placené chůvy nebo

jeslí přinášet nutný pokrok (Kimplová, 2023). Již v 50. letech 20. století upozorňovala řada odborníků na problémy, které dětem může způsobit raná institucionální výchova (nejen kojenecké ústavy, ale také např. celotýdenní jesle) (Lišková, 2022). Angažuje-li se v dnešní době matka a otec malého dítěte nebo malých dětí mimo vlastní rodičovské role v zaměstnání, přináší to do jejich každodenního života nové nároky spojené s narušením tradiční dělby práce v domácnosti, ale s možností domluvy o jejím rozdělení a zodpovědnosti za jejich plnění, čímž se mohou proměňovat role i vztahy mezi partnery, ale také mezi rodiči a dětmi (Kimplová, 2023). Je však zřejmé, že různé ideály mateřských a rodičovských rolí přispívají k proměně pohledu na rodičovství v celé společnosti. Očekává se vysoká angažovanost rodičů v životě jejich potomka, jejíž součástí je kromě zajišťování podnětů pro jeho všestranný rozvoj, také sledování trendů a rozhodování v oblastech stravy, pohybu, přístupu k elektronice, nebo celkovému stylu výchovy (Masopustová et al., 2018).

Mateřství je závazkem na 24 hodin denně se zvýšeným požadavkem na čas a energii, během kterého ženy cítí emocionální blízkost a lásku k dítěti, ale mohou vnímat i ambivalentní pocity související se zodpovědností za potomka, která může být zahlcující a způsobovat vyčerpání nebo stres podpořený nedostatkem času pro sebe sama (Nyström & Öhrling, 2004). Volný čas naplňuje dle Šafra a Patočkové (2010) funkci relaxace a odpočinku, zábavy a rozvoje vlastní osobnosti, přičemž nastává v době, kdy má člověk splněny své pracovní, rodinné nebo jiné společenské povinnosti. Mottlová (2013) ve své kvalifikační práci kategorizovala získaná data týkající se volného času matek do několika kategorií: *partnerský volný čas* (trávený s partnerem bez přítomnosti dítěte), *rodinný volný čas* (společný čas dítěte a partnera bez povinnosti obstarávat běžné úkony související s péčí o domácnost), *volný čas s dítětem* (trávený bez přítomnosti partnera), *soukromý volný čas* (čas pro sebe sama bez přítomnosti potomka a partnera). Respondentky uvedeného výzkumu souhlasně považovaly za důležitý a zároveň vzácný čas pro sebe sama, který má pro jejich odpočinek zásadní význam. Svě záliby může matka realizovat i za přítomnosti dítěte (umožní-li to její charakter a individualita dítěte, nebo např. dostupná služba jako je hlídání během cvičení apod.), nebo prostřednictvím péče o potomka ze strany otce, širší rodiny, přátel, placené chůvy nebo jiné zajištěné péče o dítě.

1.4 Mateřská a rodičovská dovolená a její vztah k pracovnímu uplatnění

Čas strávený na mateřské a rodičovské dovolené matce nebo otci poskytuje prostor pro zajištění potřeb a zájmů dítěte a celé rodiny. Dle Janečkové (2013) byla rodičovská dovolená (u některých žen navazující na mateřskou dovolenou) zavedena s myšlenkou podpořit svobodnější rozhodnutí matek (nebo otců) v otázce zaměstnání a péče o malé dítě s benefitem zajištění návratu na původní pracovní místo po jejím vyčerpání, nebo i dříve a zmírnění ekonomických dopadů při absenci jednoho pracovního příjmu v rodině v podobě jeho částečné kompenzace prostřednictvím rodičovského příspěvku. Prodloužení maximální doby jeho čerpání umožnilo výhradní mateřskou péči nenarušovanou pracovními povinnostmi až do věku 3 let dítěte, což odpovídalo doporučením psychologů. Toto nastavení však neřešilo potíže související s víceletou absencí na pracovním trhu a praxí v profesi, nebo relativně nízké hodnoty rodičovského příspěvku vzhledem k nevázanosti na předchozí příjem ze zaměstnání, kdy může nahrazovat ušlý příjem jen částečně. To dle autorky přineslo kritiku a tlak na změnu, což vedlo k proměně umožňující soulad péče o dítě s výdělečnou činností. Původní požadavek nároku na rodičovský příspěvek v podobě výhradní celodenní péče matky o dítě byl zmírněn, když se umožnilo zajištění stejně kvalitní péče i ze strany jiné osoby, později dokonce mateřskou do mateřské školy.

Hodnoty a priority spojené s mateřstvím

Matky se v souvislosti s čerpáním mateřské a rodičovské dovolené o potenciálním návratu do zaměstnání rozhodují podle individuálních preferencí a konkrétních představách o vlastním mateřství (Bartáková & Plasová, 2007). Některé jsou přesvědčené, že pokud se realizují také v jiné činnosti, než je péče o dítě a domácnost, načerpají nezbytnou energii, kterou k zajištění odpovídající péče o dítě potřebují (Výborná, 2008). Jiné se do práce vrací ještě v průběhu rodičovské dovolené, třeba jen na zkrácený úvazek, aby se potomkovi dle představ mohly věnovat, jiné s ním naopak zůstávají v domácnosti po celou její dobu a později vyhledávají zaměstnání, pro jehož vykonávání není nezbytná nepřítomnost dítěte. Mohou nacházet různou míru uspokojení v dlouhodobé péči o dítě (3 a více let), anebo realizování se ve světě mimo rodinu (placená práce nebo kariéra) (Bartáková & Plasová, 2007). V tématu správného načasování návratu do zaměstnání proto vyvstává řada otázek.

Jaký druh práce je slučitelný s péčí o dítě především v jeho prvních třech letech? A naopak jaký druh práce je s mateřstvím neslučitelný? Jak zajistím péči o dítě, zatímco se budu věnovat práci?

Respondentky ve studii Výborné (2008) pozitivně hodnotily možnost zůstat s dítětem v domácnosti až do čtyř let věku potomka, jiné preferovaly návrat na pracovní trh dříve, avšak reflektovaly složitost takového návratu vzhledem k omezeným možnostem zajištění péče o dítě v době nutné k výkonu práce. Kladně však hodnotily nastavení zákona umožňující přivýdělek k rodičovskému příspěvku v jakékoli výši. Ve studii Nešporové (2016) projevila značná část dotázaných respondentek přání nebo plány, že by mohly současně s péčí o dítě vykonávat placené zaměstnání, především ženy s vyšším stupněm vzdělání předpokládaly rychlý návrat do zaměstnání (během prvního roku dítěte). Zároveň se shodují, že pokud se do práce vrátí před dosažením tří let věku dítěte, nechtěly by, aby tento návrat byl na úkor péče o něj. Nepovažují se za „kariéristky“, placené zaměstnání by bylo teprve na druhém místě pomyslného žebříčku.

Vliv dlouhodobého čerpání mateřské a rodičovské dovolené a dalších faktorů na spokojenost matky

Každodenní život žen na mateřské a rodičovské dovolené může nabývat mnoho různých podob, přinášet různá očekávání životní reality a rozdílné prožívání a interpretaci nabytých životních zkušeností. Každá žena má jedinečnou životní realitu a na faktory spokojenosti žen v domácnosti nelze nahlížet jednoznačně (Hamplová, 2015). Období mateřství v raných letech života dítěte podněcuje řadu změn, z nichž některé se dotýkají i romantických vztahů, v nichž rodiče řeší vlastní i mezilidská dilemata, jejichž ústřední rolí je dítě a témata spojená s odpovědností a péčí o něj, dále o domácnost v době zvýšených nároků fyzických či emocionálních (Levy-Shiff, 1994) a ekonomických, z důvodu absence ženy v zaměstnání v souladu potřeby souvislé péče o potomka (Dudová, 2022).

Rodinný stres může přispívat k poklesu kvality manželského vztahu, nicméně tyto změny jsou variabilní a závislé na mnoha proměnných (demografické, osobnostní, manželské skutečnosti, faktor plánovaného či neplánovaného dítěte, jeho temperament, aj.), proto nelze přinášet široká zobecnění těchto proměn (Belsky & Rovine, 1990). V kontextu tradičního rozdělení rolí v podobě světa ženského (péče o dítě a rodinu) a mužského (finanční zabezpečení rodiny) mohou rodiče mít různé představy o rozdělení péče o dítě.

Většina respondentek ve výzkumu Maříkové z roku 2008 vnímalo za běžné vykreslení otce jako vzdáleného a značně pracovně vyčerpaného živatele rodiny, který se domů vrací v pozdních hodinách a nemá příliš času, ve kterém by se mohl dětem věnovat. Naopak ve studii Nešporové (2016) zastávali tradiční názory především otcové, mnohé z matek navzdory plánu setrvání v domácnosti a pečování o dítě po dobu tří let očekávaly, že by se mohly částečně věnovat zaměstnání, a doufaly, že otec se ve volném čase do péče o dítě zapojí.

Norské matky ve výzkumu Dyrdalové a kol. (2011) se cítí bez ohledu na aktuálně prožívané období s dítětem (těhotenství, péče o kojence nebo batole) velmi spokojeně a zvažují jako pozitivní faktor sociální politiku státu a poskytované dávky v mateřství v podobě bezplatné zdravotní péče a roční státem dotované mateřské dovolené, které mohou vyhlídku na rodičovství činit méně stresující a ekonomicky namáhavou než v jiných zemích, kde takové výhody nejsou poskytovány. Hustonová a Rosenkrantz Aronsonová (2005) zvažují možné faktory dostupnosti odpovídajících pracovních míst a možnosti volby ekonomického zajištění žen dle individuálních rozdílů související s kombinací práce a výchovy dětí, jejichž výsledkem může být spokojenost vyplývající ze souladu pracovní a mateřské role, což může zajistit pozitivnější vztah s jejich potomkem.

Aspekty dlouhodobého čerpání mateřské a rodičovské dovolené na matku v souvislosti s absencí na pracovním trhu

Mateřská a rodičovská dovolená ženě poskytuje prostor pro trávení času s dítětem. Prostřednictvím péče o něj a vzájemnou interakcí se posiluje jejich vzájemný vztah a její podíl na správném vývoji dítěte, ale matce přináší nové možnosti osobního rozvoje a sociálních kontaktů (Sobotková, 2007), posílení její sebehodnoty a vlastní identity (Bartlová, 2007). Mohou ji ale zastihnout také pocity sociální izolace nebo psychické i fyzické únavy vycházející z rutinního denního programu souvisejícího především s péčí o potomka a domácnost (Bartáková & Plasová, 2007).

Hamplová a kol. (2014) uvádí, že se většina studií zaměřených na vztah mateřství, psychické pohody a ekonomické aktivity neshoduje v názoru, zda se v případě zaměstnání matky jedná o dvojité štěstí nebo dvojité břemeno (Hamplová et al., 2014). Poukazuje se na to, že kombinace více rolí (například kombinace role rodiče a zaměstnance) zvyšuje stres a riziko přetížení a následkem toho snižuje kvalitu života a může mít negativní vliv na

sebevědomí (Hewitt et al. 2006). Ovšem pokud žena čerpá delší rodičovskou dovolenou a do práce se vrací po třech nebo více letech, může to s sebou přinášet určitá úskalí v podobě marginalizace na pracovním trhu a obtíže najít zaměstnání odpovídajícím požadavkům a kvalifikaci, může vést i v souvislosti s přerušáním kontaktu se zaměstnavatelem nebo možnému zastarání kvalifikace a udržení s vývojem profese, ke ztrátě sebedůvěry o vlastních pracovních kompetencích nebo narušovat její psychickou pohodu (Kuchařová et al., 2006; Maříková, 2008; Janečková, 2013). Naopak v případě kratšího čerpání rodičovské dovolené, kdy žena z důvodu péče o dítě své pracovní závazky pouze omezí, má vyšší šance k obnovení své pracovní kariéry než ty ženy, které je zcela přerušily z důvodu mateřské nebo rodičovské dovolené (Valentová, 2007). Autorka také uvádí, že bezdětné ženy vykazují vyšší míru zaměstnanosti než ženy-matky.

Kuchařová a kol. (2006) hodnotí aktuální podmínky u nás umožňující soulad rodiny a práce (možnost čerpání rodičovského příspěvku a souběžné pracovní činnosti, povinnosti zaměstnavatelů dané zákonem) ve srovnání s dalšími zeměmi Evropské unie jako příznivé, Výborná (2008) upozorňuje, že státní politika zaměřuje pozornost především na dítě a zajištění nejlepších podmínek pro něj, ale tolik již neřeší, co je dobré pro matku. Autorka (s. 176) reflektuje, že *„podpora slučitelnosti profesní a mateřské role je zároveň podporou mateřství a porodnosti obecně. Praktická nemožnost zkombinovat tyto dvě oblasti se s velkou pravděpodobností odráží i v extrémně nízké plodnosti v České republice.“*

Moderní trendy související s péčí o dítě a zaměstnáním

Nešporová (2016) se zabývala rozdělením péče a placeného zaměstnání českých rodičů, na základě čehož klasifikovala následující možné modely: 1) model dlouhodobé péče matky o dítě na plný úvazek; 2) model dlouhodobé péče matky o dítě na částečný úvazek; 3) krátkodobý model péče matky o dítě. Zjistila také rozdíly mezi plány partnerských dvojic v období těhotenství ženy, kdy nastávající otcové častěji, než jejich partnerky vyjadřovali tradiční názory v rozdělení péče o dítě, kdy je matka zodpovědná za péči o dítě a nastupuje na rodičovskou dovolenou, zatímco otec pracuje a je zodpovědný za financování rodiny. Dle Klímové, Chaloupkové a Šalamounové (2004) by značná část českých žen chtěla skloubit péči o domácnost a děti s profesním uplatněním a nechce se pluralizovat do jedné či druhé samostatné role. Především ženy vykonávající kvalifikovanější povolání mají tendenci nevyužívat celou dobu rodičovské dovolené dle zákona, a naopak častěji pracují během ní,

než ženy s nižší kvalifikací, pro které je získání paralelních pracovních příležitostí obtížnější (Kuchařová et al., 2006).

Data Ministerstva práce a sociálních věcí (2024a) ukazují, že v roce 2022 pobíralo rodičovský příspěvek celkem 277 999 žen a 5 002 mužů (tj. 1,8 %). Z geografického hlediska byl nejvyšší podíl těchto mužů v Hlavním městě Praha (22 %), následně Středočeském kraji (12,8 %), Jihočeském kraji (8,9 %) a Moravskoslezském kraji (8,3 %). Nejmenší zastoupení mužů pobírajících rodičovský příspěvek bylo v Karlovarském kraji (2,3 %). V úplných rodinách je dle získaných dat osobou v čele domácnosti vždy muž nehledě na jeho ekonomickou aktivitu, v případě rodin neúplných (jeden rodič s dětmi) nebo u složitěji hospodařících typů domácnosti (vícegenerační bydlení) se v první řadě přihlíží k ekonomické aktivitě a následně k výši peněžního příjmu jednotlivých členů domácnosti (Český statistický úřad, 2024).

Dle Maříkové a Radimské (2003) je na čerpání rodičovské dovolené muži nutné nahlížet z několika rovin (legislativní, sociálně-psychologické, sociální a institucionální, postojové i každodenního chování). Respondenti jejich výzkumu identifikovali jako nejvýraznější bariéru pro zastoupení mužů na rodičovské dovolené genderovou nerovnost vyplývající z tradičního modelu péče o dítě, který se odráží ve sféře soukromé i veřejné (např. na pracovním trhu). Matce je přisuzována role pečovatelky s odůvodněním, že je zajišťování každodenní péče o děti pro ženu přirozené a další argumentace vyplývá z ekonomického zdůvodnění, dle kterého ženy dosahují ve srovnání s muži nižšího ohodnocení. V tomto kontextu autorky reflektují znevýhodnění žen vyplývající z mateřské role a jejich pozic v rodině, kdy se roztáčí kruh a je zřejmé, že problematiku péče o malé děti je třeba řešit napříč sférami.

Nešporová (2005) zvažuje přínosy modelu otce využívajícího alespoň část rodičovské dovolené v podobě nabourání tradičních stereotypů, které mohou upevnit vzájemné vazby v rodině (zejm. vztah otce a dítěte, nebo porozumění náročnosti ženské role) a posílit tak nukleární rodinu. V případě ženy spatřuje pozitivum ve zkrácení doby její absence na trhu práce, což jí přinese lepší možnosti pracovního uplatnění. Autorka dále (2006) rozvíjí přínosy v podobě snížení břemena zodpovědnosti vyplývající z výhradní péče žen o děti. Jeho částečný přenos na muže jim kromě povinností přinese radosti, které děti do života vnášejí a umožní jim rozvoj dalších rysů jako je např. empatie nebo pečovatelské chování, jež jsou mnohdy přisuzovány především ženské roli. Benefitem pro děti by bylo vyrůstání ve stabilním prostředí, ve kterém se na rodiče může rovnocenně spolehnout.

Vývoj čerpání mateřské a rodičovské dovolené v čase

Grossman a Mních (2023) v analýze míry nezaměstnanosti a odpracované doby českých žen navazují na data z let 1994-2007 a mapují vývoj až do roku 2019 (tj. do příchodu epidemie covid-19). Situaci u nás srovnávají kromě neváženého průměru zemí EU se zeměmi: Dánsko, Francie, Portugalsko, Rakousko, Slovensko, Maďarsko. Zapojení na trhu práce sledují ve dvou dimenzích: míra zaměstnanosti (jako podíl pracujících ve věkové skupině) a průměrně odpracované hodiny ročně (na osobu ve věkové skupině). Ženy s vysokoškolským vzděláním odcházejí na mateřskou dovolenou v pozdějším věku než ženy s maturitním vzděláním a ve výrazně vyšším věku než ženy se vzděláním bez maturity. Věk, ve kterém se ženy stávají matkami tedy souvisí s rostoucí úrovní vzdělanosti žen v posledních letech. Česko i v roce 2019 ve srovnání s dalšími evropskými zeměmi vyniká výrazným poklesem míry zaměstnanosti i odpracovaných hodin ve věku typickém pro mateřství a rodičovství (tj. do 3 let věku dítěte). Naopak v pozdějším věku jejich pracovní zapojení roste a přibližuje se hodnotě pracovního zapojení mužů. Dle Hamplové (2015) patříme v případě matek dětí ve školním věku v porovnání s jinými státy naopak mezi ty s nejvyšší mírou zaměstnanosti těchto žen. Grossman a Mních (2023) poukazují na obdobný pokles odpracovaných hodin v sousedním Rakousku, kde ale není přítomný pokles v míře zaměstnanosti, jelikož vyšší podíl žen v tomto období pracuje na zkrácené úvazky, což odpovídá nízkému výskytu pracovních možností na částečný úvazek v Česku. Autoři také zvažují lepší potenciál generace kvalifikovaných žen v souladu s mateřstvím, které by mohla prospět lepší dostupnost zařízení předškolní výchovy a péče odpovídající kvality. V roce 2023 vešla v platnost opatření na podporu zkrácených úvazků v podobě slevy zaměstnavatelů na sociálním pojištění z mezd některých zaměstnanců (např. rodiče dětí do 10 let věku) (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2024c).

1.5 Návrat matky do zaměstnání z mateřské a rodičovské dovolené

Možnosti účasti na pracovním trhu

Délku a rozvržení pracovní doby upravuje zákon č. 262/2006 Sb. (zákoník práce), kde dle § 81 pracovní dobu zaměstnanci rozvrhuje zaměstnavatel, určuje začátek a konec směn. Obvykle pracovní dobu rozvrhuje do pětidenního pracovního týdne a je povinen

přihlédnout k tomu, aby toto rozvržení nebylo v rozporu s hledisky práce bezpečné a zdraví neohrožující. Pracovní doba je časový úsek, během které je zaměstnanec povinen k výkonu práce dle pokynů zaměstnavatele, nebo dle pracovní smlouvy v rozvržené týdenní pracovní době, a dodržovat povinnosti, jenž vyplývají z pracovního poměru (Janečková, 2013). Zaměstnavatel je dle § 241 zákoníku práce povinen přihlížet při zařazování do směn k potřebám zaměstnankyně pečující o dítě, konkrétně požádá-li zaměstnankyně pečující o dítě mladší než 15 let o vhodnou úpravu stanovené týdenní pracovní doby nebo kratší pracovní doby, zaměstnavatel je povinen této žádosti vyhovět (pokud tomu nebrání vážné provozní důvody).

Podle zákoníku práce se rozlišují a upravují dvě formy, podle kterých může být osoba zaměstnána. Jedná se o pracovní poměr a tzv. *dohody o pracích konaných mimo pracovních poměr* (tj. brigády), které předpokládají potřebu zajištění pracovních činností menšího rozsahu. Jsou využívány především studenty, penzisty, či matkami na rodičovské dovolené a mají následující dvě podoby (Zachovalová & Šnevajsová, 2023):

- *Dohoda o provedení práce (DPP)*: je preferována především v případě nepravidelné pracovní činnosti. Musí být uzavřena v písemné formě a musí obsahovat určité náležitosti (druh vykonávané práce, místo a doba vykonávané práce, den nástupu do práce a doba, na kterou se uzavírá). Zpravidla bývá v DPP zahrnuta i výše odměny, přestože zákon přesně neurčuje, že tam musí být uvedena. Rozsah vykonávané práce u zaměstnavatele nesmí přesáhnout 300 hodin ročně.
- *Dohoda o pracovní činnosti (DPČ)*: se využívá zejména tehdy, kdy je preferována soustavná a pravidelná pracovní činnost, ale z různých důvodů není výhodné uzavírat klasickou smlouvu na pracovní poměr. DPČ musí být uzavřena písemně a musí obsahovat náležitosti jako sjednanou práci, sjednaný rozsah pracovní doby a dobu, na níž se dohoda uzavírá. Není umožněno vykonávat práci v rozsahu překračujícím v průměru polovinu stanovené týdenní pracovní doby. Počet odpracovaných hodin u jednoho zaměstnavatele smí přesáhnout 300 hodin v kalendářním roce.

Ukončení DPP a DPČ musí proběhnout písemnou formou, a to dohodou o ukončení, výpovědí s 15denní výpovědní lhůtou, nebo okamžitou výpovědí či dohodou o ukončení.

Výhody alternativních forem zaměstnávání spočívají ve volnějším uspořádání pracovní doby a dalších aktivit, pro které se nemusí uvolňovat z práce. Přináší ale nevýhodu v podobě menšího příjmu, přestože čas potřebný k dostavení se na pracoviště z místa bydliště je stejný jako u plného úvazku. Zároveň jsou s těmito formami zaměstnávání spojena různá znevýhodnění a větší zranitelnost zaměstnanců (nemožnost pracovního postupu, účast na dalším vzdělávání, jistota zaměstnání a nárok na zaměstnanecké výhody) (Janečková, 2013). Dle novely zákoníku práce s účinností od 1. 1. 2024 mají nárok na dovolenou i zaměstnanci na DPP či DPČ za předpokladu, že dohodu mají u zaměstnavatele sjednanou alespoň 4 týdny (tj. 28 dnů) a zároveň odpracují alespoň 80 hodin za kalendářní rok (Doleželová, 2023). V případě splnění těchto dvou podmínek se posuzuje nárok na dovolenou samostatně za každý pracovní poměr a každý kalendářní rok.

Koubek (2007) uvádí následující formy tzv. pružných pracovních režimů, které zohledňují:

1. Chronometrickou flexibilitu, tj. pružnost délky pracovní doby:

1 a. Zkrácená pracovní doba (tj. částečný pracovní úvazek): může mít formu pravidelnou (zaměstnanec odpracuje stanovený denní počet hodin) nebo nepravidelnou (stanoví se počet hodin na určité časové období, které se odpracovávají dle dohody). Zaměstnanec může v návaznosti na předběžné dohodě se zaměstnavatelem domluvit, ve kterých dnech v týdnu bude pracovat nebo na jejím základě svůj pracovní režim pružně měnit. Uplatnění této formy je snadnější především v zaměstnání, kde na sebe práce jednotlivých zaměstnanců příliš nenasazují a je možné je vykonávat relativně v jakékoli části dne nebo týdne, nebo tehdy, kdy v souvislosti s množstvím specializované práce není potřeba zřizovat místo s plným pracovním úvazkem.

1 b. Smlouva na roční počet odpracovaných hodin se uplatňuje především v souvislosti se sezónním charakterem práce či při nerovnoměrně získávaných zakázkách, popř. k pokrytí potřeby práce během dovolených. Obvykle se jedná o následující dvě varianty:

- Zaměstnanec dle dohodnutého rozsahu pracovní doby jednoho roku (obvykle nižšího, než je normální roční počet pracovních hodin) odpracovává dle domluvy hodiny v průběhu jednoho, nebo několika časových období, obvykle v pracovním režimu s běžnou denní pracovní dobou.
- Zaměstnanec pracuje na plný úvazek a se zaměstnavatelem se dohodne na tom, že v určitých obdobích bude mít delší pracovní nebo týdenní dobu, v jiných naopak odpracuje hodin méně (denně nebo týdně), popř. si napracované hodiny může přičíst

jako volné dny k běžné dovolené na zotavenou. Nevýhodou může být skutečnost, že zaměstnanci nejsou vypláceny příplatky za přesčasovou práci, a případné ohrožování zdraví zaměstnance, který má méně času na obnovu sil, péči o děti a domácnost, společenské aktivity.

1. **Chronologickou flexibilitu, tj. umístění pracovní doby** (pružná pracovní čili klouzavá pracovní doba), kdy si zaměstnanec v časových úsecích stanovených organizací sám volí začátek, popř. konec směny. Mezi tyto časové úseky je obvykle vložen časový úsek povinné přítomnosti na pracovišti.
 - Pružný pracovní den (zaměstnanec je povinen odpracovat normální pracovní dobu během jednoho dne s možností volby začátku pracovní doby).
 - Pružný pracovní týden (zaměstnanec je povinen při rovnoměrné pracovní době odpracovat normální týdenní pracovní dobu během týdne, popřípadě při nerovnoměrné pracovní době má povinnosti dodržet průměrnou týdenní délku pracovní doby v určitém časovém úseku; má možnost volit si začátek i konec pracovní doby během dne).

Zvláštní případy pružných pracovních režimů:

2 a. *Sdílení pracovního místa (job sharing)*: dvě nebo více osob uzavřou se zaměstnavatelem smlouvu, dle které zajistí práci na určitém pracovním místě. Tyto osoby poté pracovní činnost vykonávají dle dohodnutého rozpisu a podle toho se jim rozděluje odměna za práci.

2 b. *Distanční práce (home office)*: zaměstnanec nedochází na pracoviště, ale pracovní činnost vykonává doma a se zaměstnavatelem je propojen prostřednictvím počítačové sítě nebo telefonicky. Zaměstnanci přinášejí výhodu úspory času nebo výdajů za dopravu na pracoviště, oděv apod., nevýhody mohou souviset s absencí bezprostředního kontaktu s pracovištěm a spolupracovníky, nebo zajišťování některých režijních nákladů z vlastního rozpočtu (osvětlení, otop, opotřebovávání zařízení bytu nebo elektronického zařízení), aj. V roce 2023 však byly v rámci novely zákoníku práce stanoveny mantinely pro práci z domova, které usnadňují přístup některých zaměstnanců k tomuto způsobu výkonu práce a zároveň určují paušál na pokrytí nákladů zaměstnanců při vykonávání práce na home office (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2024b).

Osobu samostatně výdělečně činnou (OSVČ) definuje Česká správa sociálního zabezpečení (OSVČ, 2024) jako osobu s dokončenou povinnou školní docházkou, která vykonává činnost samostatně výdělečnou nebo při samostatné výdělečné činnosti

spolupracuje (např. provozování živnosti, umělecká činnost, podnikání v různých sférách). Samostatná výdělečná činnost může nabývat dvou podob:

- a) hlavní: jediný příjem samostatně výdělečné osoby;
- b) vedlejší: činnost není jediným příjmem samostatně výdělečné osoby (vedle podnikání je ještě zaměstnaná, studuje, osobně pečuje o dítě do 4 let věku, pobírá invalidní nebo starobní důchod, aj.).

Osoba výdělečná činná má povinnost účastnit se důchodového pojištění. Úhrada plateb je realizována prostřednictvím záloh a doplatku tohoto pojistného (v případě vedlejší činnosti vzniká účast až na základě dosažených příjmů nebo pokud se k účasti OSVČ sama přihlásí). Účast OSVČ na nemocenském pojištění je dobrovolná. Pokud se rozhodne nemocenského pojištění neúčastnit nebo jej přestane hradit, bude ukončeno a ztrácí nárok na dávky z nemocenského pojištění (peněžitá pomoc v mateřství, nemocenská, otcovská, dlouhodobé ošetřovné).

Faktory ovlivňující návrat matky do zaměstnání z mateřské a rodičovské dovolené

Kuchařová a kol. (2006) srovnali poznatky z českých i zahraničních studií a shrnuli následující činitele ovlivňující délku přerušení zaměstnání z důvodu zajištění celodenní péče o malé děti:

(1) Vnější faktory související s opatřeními spadající do rodinné politiky (mateřská a rodičovská dovolená) a **zařízeními denní péče o děti** (dostupnost jeslí, mateřských škol a jejich alternativ, cena za poskytované služby); **opatření a podmínky determinované pracovním trhem** (celková nezaměstnanost, struktura nabídky práce v místě bydliště, nástroje politiky zaměstnanosti jako např. opatření pro zlepšení ohrožených skupin na trhu práce v podobě rekvalifikačních kurzů); **faktory související s lokální a příbuzenskou strukturou** (možnosti mezigenerační pomoci ze strany prarodičů, nebo občanských aktivit apod.);

(2) Faktory spíše individuální povahy nebo vázané na osobnost:

a) socio-profesní status ženy před narozením dítěte, tj. **zaměstnání v soukromém nebo veřejném sektoru; profesní status** (kvalifikace dosažená ještě před odchodem na mateřskou a rodičovskou dovolenou, charakter pracovní pozice); **zaměstnanecký status** (zaměstnaný, osoba samostatně výdělečně činná, nezaměstnaný); **délka praxe v oboru a**

délka účasti na trhu práce (obecně lze říct, že předchozí kontinuální pracovní zkušenost je předpokladem vyšší šance úspěchu na trhu práce);

b) ukazatelé lidského kapitálu, tj. **vzdělání** (vyšší vzdělání je předpokladem pro dřívější návrat do zaměstnání); **věk** (především z hlediska, zda měla žena možnost dokončit (vyšší) studium a získat ve svém povolání zkušenosti); **motivovanost a adaptabilita** (motivovanost se obecně snižuje s délkou přerušení zaměstnání z důvodu péče o děti, kdy souběžně postupně klesá sebedůvěra, kontakt s profesí a jejím aktuálním rozvojem; adaptabilita může být u ženy oslabována nebo naopak podpořena např. nabídkou vyhovujícího pracovního režimu, rekvalifikací);

c) rodinný stav, rodinné zázemí a postavení matky v širší rodině, tj. **skutečnost, zda žena-matka má nebo nemá partnera** (obecně lze tvrdit, že průměrná délka rodičovské dovolené u samoživitelek se významně neliší od matek z úplných rodin, jelikož jejich návrat na původní nebo obdobnou pracovní pozici podporuje povinnost zaměstnavatelů dle zákona); **počet a pořadí dítěte** (s druhým a dalším potomkem v pořadí bývají matky na rodičovské dovolené obvykle kratší dobu než u toho předchozího; z pohledu délky rodičovské dovolené je zásadní skutečnost, kdy matky více dětí navazují další mateřskou nebo rodičovskou dovolenou a kumulují tak jejich délku, která teoreticky dosáhne 6, 8 i více let, což může hrát roli při návratu do zaměstnání); **zdravotní stav rodičů po rodičovské dovolené** (společně každému na pracovním trhu, ovšem u matek malých dětí může kombinaci s dalšími aspekty činit jejich návrat na předchozí pracovní místo nebo hledání místa nového složitější); **příjem domácnosti** (rodiče pobírají jednotnou výši rodičovského příspěvku (odlišuje se jen rozložení jejího čerpání), především ti, jejichž předchozí příjem byl vyšší, se často chtějí do zaměstnání vracet dřív, než bývá běžné), podstatnou roli hraje také výdělek partnera.

Bartáková a Plasová (2007) se zaměřily na mechanismy rozhodování při návratu z rodičovské dovolené na trh práce u vysokoškolsky vzdělaných žen v České republice, kdy na základě 9 kvalitativních polostrukturovaných rozhovorů jasně vyplývá, že dítě je pro matky nejdůležitější hodnotou převyšující jakékoli další aspekty jejich života. Zároveň ale ženy vnímají svoji roli matky jako slučitelnou s dalšími rolami (jako např. zaměstnankyně). Intenzita rodičovských závazků se totiž v čase mění, např. plná pečující role, která je v raném věku dítěte nezbytná a pravděpodobně zastíní všechny ostatní role, se postupně střetává s přáním návratu do práce (potřeba seberealizace, nezávislosti, budování kariéry, „společenského nebo osobního přesahu“, účast na dění ve společnosti, finanční motivace“,

přičemž zájem dítěte zůstává u žen stále v popředí). Respondentky byly v preferencích heterogenní. Některé se chtěly navrátit, či se již navrátily na pracovní trh dříve než ve třech letech dítěte, jiné ženy naopak vnímaly brzký návrat do práce jako nevhodný, zejména pokud jde o rané období vývoje dítěte, anebo se jim dřívější návrat nepodařil.

Hamplová a kol. (2014) zabývající se souvislostí rodičovství a kvality života reflektují, že roli sehrává nespočet faktorů (rodinný stav rodiče, pohlaví, zaměstnanost, ekonomická situace rodiny, aj.), přičemž oba tyto aspekty působí nejen samostatně, ale i ve vzájemné souvislosti. V souvislosti s veřejnou debatou týkající se délky rodičovské dovolené v Česku se obvykle pojí téma institucionální péče pro malé děti a otázky, zda je pro děti v tomto věku vhodnější výhradní celodenní péče ze strany matky, nebo zda ji mohou dostatečně či případně lépe poskytnout i určená zařízení (Hamplová, 2015). Zahraniční výzkumy přitom dokládají, že přiměřená docházka dětí do kvalitních předškolních zařízení na ně nemá negativní vliv, ba naopak působí spíše pozitivně, v případě dětí ze sociálně slabého prostředí dokonce výrazně pozitivně (Grossman & München, 2023).

Rozhodnou-li se matky malých dětí u nás harmonizovat svou mateřskou roli se zaměstnáním, mají poměrně omezené možnosti zajištění péče o dítě, jelikož státní zařízení péče vzhledem k omezené kapacitě přijímají děti obvykle nejdříve po 3. roce věku, a tak se především v případě, kdy pracují mimo domov a nemají k dispozici rodinné příslušníky, vydávají finančně nákladnější cestou soukromé placené péče v podobě dětských skupin, chův či paní na hlídání (Výborná, 2008). Dle zjištění autorky je pro pracující matky hlavní prioritou zajištění co nejlepší dostupné péče o dítě, kdy konkrétní formu volí s vědomím, že podstatnou část výdělku (ne-li celý) pojme právě placená služba. Matky vnímají pozitivní přínos v podobě kontaktu a zvykání si na jiné osoby než vlastní rodiče nebo rodinné příslušníky. V případě *placených chův* se dítě nemusí vyrovnávat s výraznou změnou jako při nástupu do kolektivních zařízení, jelikož hlídání je obvykle zajišťováno v domácím prostředí dítěte, dítě není vystaveno takové pravděpodobnosti onemocnění ve srovnání s delším kontaktem v kolektivu dětí a matka neztrácí čas dojížděním do zařízení, kam umisťuje své dítě. Další výhodou je také předpoklad, že placená soukromá osoba obvykle bude k dítěti přistupovat individuálně, přizpůsobovat se nárokům dítěte a dělat to, co si pro svého potomka přeje matka a nikoliv to, o čem je sama přesvědčená, že je správné. Matky využívající tyto služby navíc oceňují těsnou zpětnou vazbu chůvy o tom, jaký mělo jejich dítě den a co dělalo. Placenou soukromou osobu mohou najít přes inzerát, což s sebou přináší různá úskalí (neznámý člověk, obvykle se neuzavírá smlouva a v případě nenadále událostí

není možnost dovolat se spravedlnosti jako v případě jiných služeb péče o dítě), nebo prostřednictvím agentur, ke kterým ženy mohou mít větší důvěru (např. věří, že své zaměstnankyně proškolují), ale tyto služby jsou finančně nákladnější než najmutí chůvy napřímo. Část respondentek zmínila prospěšnost *zařazení dítěte do kolektivní péče* nejlépe s menším počtem dětí, kde si může přivyknout na přítomnost a interakci s druhými dětmi a zároveň mu stále může být poskytována dostatečná pozornost. V otázce vhodné věkové hranice, kdy je dítě schopné se do kolektivu začlenit, se respondentky neshodují, záleží dle nich na individuálních charakteristikách dítěte.

Aspekty zaměstnanosti matky

V souvislosti se změnou nástupu matky do zaměstnání se změní nejen struktura vztahů v rodině, ale především i všednodennost, limity a možnosti jejího fungování po této změně (Možný, 2008). Péče o dítě během mateřské nebo rodičovské dovolené může žena prožívat podle momentálních okolností a vnitřního rozpoložení různou měrou jako ne/naplňující v souladu s prožívanými pocity ne/spokojenosti, což může hrát roli při návratu a adaptaci v zaměstnání (Maříková, 2008). Dle autorky může vnímat obavy nebo prožívat časovou, fyzickou i psychickou náročnost vyplývající z kombinace obou rolí. Další zátěž může přinášet zajištění péče o dítě především v souvislosti s očekáváním jeho nemocnosti, obzvláště u předškolních dětí (např. pokud v blízkosti nemají prarodiče, kteří by v tomto případě mohli pomoci) (Plasová, 2008).

Při návratu matky do zaměstnání se zkracuje doba, kdy je žena s dítětem ve vzájemné interakci, což může vyvolávat obavy, zda tato změna nebude mít na dítě negativní dopad a nedojde k narušení jeho správného vývoje v kognitivní nebo socio-emoční oblasti (Daňsová a kol., 2018). Ženy proto mohou vyhledávat příležitosti, které jim umožní maximální stupeň volnosti organizovat si čas dle svých možností a potřeb dětí (Plasová, 2008). Pozitivní flexibilní uspořádání pracovní doby může zaměstnankyni umožnit snazší harmonizaci profesního a osobního života (Skálová, 2007). Právě možnosti volnosti a flexibility týkající se výkonu práce mohou ženy motivovat k volbě zaměstnání v podobě podnikání či sebezaměstnávání, případně k vyhledávání pracovních příležitostí ve formě občasných výpomocí nebo brigád (Plasová, 2008).

Návrat do zaměstnání matky z hlediska dítěte

Dle Hustonové a Rosenkrantz Aronsonové (2005) odráží individuální a rodinné charakteristiky matek jejich využití dostupného času a konkrétní podobě mateřství, avšak míra pracovní angažovanosti nemusí hrát v jejich citlivosti ve vztahu k dítěti nebo kvalitě domácího prostředí žádnou roli. Ve výzkumu matek s kojenci ve věku 7 a 8 měsíců se ukázalo, že zaměstnané matky se svým dítětem věnovaly v průměru kratší dobu než nezaměstnané matky, avšak rozdíl byl mnohem menší, než by se dalo předpokládat vzhledem k času, který tyto ženy strávily v zaměstnání. Větší měrou totiž zkracovaly čas vynaložený na péči o domácnost, vlastní volný čas nebo společenské aktivity, a více svého dostupného (tj. nepracovního) času věnovaly dětem. Matky pociťující silnější obavy ohledně odloučení od svých dětí se jim věnovaly delší dobu a méně času trávily v práci, byly však ve srovnání se ženami s menší úzkostí ohledně odloučení vůči dětem méně senzitivní.

Z hlediska vztahové vazby mezi dítětem a matkou nemá samotný faktor zaměstnání nebo nezaměstnání matky vliv na jeho případné zlepšení ani zhoršení (Kassamali & Rattani, 2014). Kvalitu vztahové vazby mezi pečovatelem a dítětem ovlivňuje kombinace mnoha faktorů. Integrace mateřství a nalezení rovnováhy mezi zaměstnáním a mateřstvím může být pro rozvoj zdravé a bezpečné vazby mezi zaměstnanou matkou a dítětem příhodný. Dle autorů je pro matku v takovém případě snazší do zaměstnání odcházet a zároveň dítě rozumí, že je prioritou své matky a nemůže se na tom nic změnit, přestože se musí mimo péče o něj věnovat i jiným záležitostem. Pro udržení vazby hraje roli kvalitně strávený společný čas matky s dítětem. Výzkum Harrisonové a Ungererové (2002) ukazuje, že bezpečná vazba mezi dítětem a matkou je pravděpodobnější tehdy, pokud jsou matky hodnoceny jako citlivější v interakcích směrem k vlastním potomkům, jsou spíše ve vyšším věku a v blízkých vztazích mají lepší úroveň podpory. V rámci jejich studie naopak mnoho matek dětí s nejistou-ambivalentní vazbou v 1. roce života dítěte nechtělo implicitně odvádět pozornost od vazebného vztahu směrem k zaměstnání a k návratu na pracovní trh se nerozhodlo.

Parcel a Menaghanová (1994) naznačují, že pro matky je návrat na pracovní trh nejvýhodnější v případě lepších zaměstnání a méně příznivý pro matky jejichž činnost je rutinní, monotónní a ohodnocená nízkou mzdou. Finanční příjem rodiny totiž poskytuje její materiální základnu, kterou mohou nižší úrovně výdělků ohrožovat, potenciálně zvyšovat rodičovský distres. To může vést k omezení vzájemné konstruktivní interakce rodičů s dětmi a v kontextu omezených materiálních zdrojů u dětí může docházet k omezení jejich

kognitivního vývoje nebo sociálnímu přizpůsobení. Dle jejich názoru nelze nahlížet na společenské trendy směřující ke zvýšené zaměstnanosti matek a v případě dětí zajištěné jiné péče než ze strany matky jako na škodlivé pro rozvoj dětí, nicméně pokud by v této souvislosti byly pozorovány negativních dopady lze zvažovat změnu sociální politiky v podobě např. prodloužené mateřské dovolené. Podporují však angažovanost otců a výchově dětí.

Shrnutí:

Rodičovská role přináší dospělému nepřenositelné zážitky a poznatky, které nabývá prostřednictvím každodenní reality a interakce s dítětem. Přestože je to období mnohdy náročné, přináší mu potenciál obohacení života, rozvoje nových sociálních vztahů a vlastního sebepojetí. V České republice umožňuje státní politika soulad rodinného a pracovního života prostřednictvím čerpání mateřské a rodičovské dovolené, kdy je absentující příjem rodičů kompenzován prostřednictvím peněžité podpory v mateřství (splňuje-li žena podmínky pro její čerpání) a rodičovského příspěvku (není podmíněný předchozím příjmem a jeho celková částka je stejná pro všechny). Ženy u nás se mohou relativně dlouho věnovat péči o dítě na plný úvazek až 3 (resp. 4 roky), zároveň se mohou věnovat výdělečné činnosti nebo zaměstnání i během pobírání těchto příspěvků. Roli v rozhodování o návratu do zaměstnání sehrává nespočet aspektů, zejm. kulturní přesvědčení nebo ekonomické faktory (Tummala-Narra, 2009), hodnoty a preference spojené s mateřstvím (Bartáková & Plasová, 2007; Nešporová, 2016), nebo možnosti zajištění kvalitní péče o děti (Harrison & Ungerer, 2002).

2 TEORIE VZTAHOVÉ VAZBY

V roce 1952 britský psychiatr a psychoanalytik John Bowlby uvedl, že jedním z nejvýznamnějších pokroků v oblasti psychologie a psychiatrie za předcházející čtvrtstoletí je neustálý nárůst důkazů, dle kterých hraje kvalita rodičovské péče v nejranějších letech života dítěte zásadní roli pro jeho budoucí duševní zdraví. Na základě teoretických podkladů, pozorování ve své praxi a systematickému výzkumu si povšiml významné role, kterou hrají interakce dítěte s jeho rodiči v jeho dalším vývoji (Bowlby, 2023), sociální adaptaci a fungování ve společnosti (Prior & Glaser, 2006). Cílem konceptu teorie vztahové vazby (*attachment theory*) bylo původně vysvětlení dětské nebo dospělé psychopatologie s ohledem na vztah dítěte s jeho pečovatelem či jinou vztahovou osobou. Ukázalo se však, že zkušenosti z těchto raných vztahů přetrvávají dlouhodobě v podobě vnitřních pracovních modelů (*internal working models*), které jen posilují význam vztahu mezi pečovatelem a dítětem (Cassidy & Shaver, 1999) a vytvářejí základ pro pozdější utváření osobnosti, prožívání emocí a sociální adaptaci (Bartholomew, 1990). Teorie vztahové vazby a definované aspekty jejích jednotlivých stylů přinesla významný koncept pro porozumění individuálním rozdílům v prožívání a regulování emocí (Mikulincer & Shaver, 2019) a mezilidským vztahům v dospělosti (Simmons et al., 2009), např. v tématech souvisejících s romantickými partnerskými vztahy (Hazan & Shaver, 1987) nebo manželstvím (Fuller & Fincham, 1995), vrstevnickými přátelskými vztahy (Caron et al., 2012), psychoterapií a terapeutickým vztahem (Marmarosh et al., 2014), zaměstnáním (Harms, 2011), vztahem k Bohu (Kirkpatrick & Shaver, 1990), aj. Dlouhodobý výzkum vztahové vazby na poli blízkých vztahů v dospělosti potvrdil zásadní a trvalý přínos tohoto konceptu na poli psychologie.

2.1 Vznik teorie vztahové vazby

Bowlby své původní myšlenky rozvíjel v souladu s psychoanalytickými a etologickými instinktivními stanovisky, dle kterých přináší přítomnost primárního pečovatele dítěti specifickou funkci ochrany, zajištění potravy a bezpečí před případným ohrožením ze strany predátorů, čímž zajišťuje i možnost budoucí genetické replikace) (Bartholomew, 1990; Prior & Glaser, 2006). Tyto teoretické základy rozšířil studiem

výzkumů věnujících se sociálnímu chování živočišných druhů schopných vytvářet afektivní pouta mezi jednotlivci, kdy první a nejtrvalejší pouto obvykle vzniká mezi matkou a mládětem – to ho přimělo k názoru, že na tato zjištění lze komparativně nahlížet z hlediska lidské populace (Bowlby, 2005). Později se i vzhledem k tehdejším zjištěním (např. Konrada Lorenze nebo Harryho Harlowa) přiklonil k myšlence významu vazebného systému jakožto možnosti zajištění podpory ze strany pečovatele (Bowlby, 2023). Jedinec se začíná rozvíjet v momentě, kdy je dáno na milost svému bezprostřednímu okolí (Bowlby, 1952) a poskytuje mu bezpečnou základnu, ze které může objevovat svět (Bartholomew, 1990). Dítě se na rozvoji vazby spolupodílí v závislosti na aktuální fázi jeho vývoje – již během druhé poloviny prvního roku lze pozorovat tendence dítěte směřovat pohyby k určitým typům objektů nebo naopak směrem pryč od jiných; okolo prvního roku je schopno předvídat nepříjemné situace podle naučených elementárních znaků a od dvou let a zejména v dalších letech se dále zlepšuje schopnost k předvídání nepříjemných situací (Bowlby, 2012).

Psycholožka Mary Ainsworthová původní Bowlbyho myšlenky potvrdila a obohatila o nová zjištění, a to v souvislosti s výzkumem zaměřeným na téma vlivu separace dítěte od matky v jeho raném dětství (Wallin, 2020). Pozorovala interakce mezi matkou a dítětem v jeho prvním roce nejprve v Ugandě, kdy dle zjištění kojenci aktivně vyhledávali blízkost matky zejména tehdy pokud měli hlad nebo byli vystrašení (Ainsworth & Bowlby, 1991). Později se v Baltimoru věnovala sběru dat v prvních měsících života dítěte přímo v domácím prostředí jednotlivých rodin (Ainsworth & Bowlby, 1991). Výzkum následně přenesla do laboratorního prostředí, kde se v rámci tzv. neznámé situace (*Strange Situation*) odehrála dvě krátká odloučení, shledání rodiče s dítětem (ve věku 12-24 měsíců) a kontakt s cizí osobou (vyškoleným pozorovatelem dítěte) v neznámém prostředí s cílem strukturovaného pozorování, zaznamenávání reakcí a posouzení celkové kvality vztahu mezi matkou a dítětem (Main & Weston, 1981). Výsledkem studie je strukturovaný, kvantifikovaný a reprodukovatelný postup hodnocení (Ainsworth, 2015), který zohledňuje tři vzorce interakcí, které vůči nim děti v této situaci projevovaly: (1) Bezpečná vazba: děti vítají návrat svého pečovatele, jsou-li v nějaké tísní, vyhledávají jeho blízkost, upřednostňují jeho osobu před ostatními, po shledání jsou za jeho přítomnosti snadno utěšitelné; (2) Nejistá-ambivalentní vazba: děti vykazují ambivalentní chování vůči pečovateli, po setkání s nimi nejsou schopné utiřit se; (3) Nejistá-vyhýbavá vazba: během separačních epizod obvykle projevují méně úzkosti než kojenci v dalších skupinách; po znovu shledání s pečovatelem je zřetelné vyhýbání se blízkosti nebo interakci s ním (ignorování jeho přítomnosti, nebo

prázdný pohled vedený skrz pečovatele, odvrácení hlavy směrem od jeho osoby nebo aktivnější pohyb směrem od něj. Mainová a Westonová (1981) klasifikaci doplnily ještě o další alternativní kategorii tzv. nejistého dezorganizovaného stylu vazby, určenou pro děti, jejichž sociální a emocionální chování neodpovídalo definovaným stylům a nebylo možné je do nich zařadit (dítě projevovalo bezpečí v přítomnosti rodiče, ale jinak se chovalo podivně, mluvilo samo pro sebe, aj.).

2.2 Základní pojmy teorie vztahové vazby

Bowlby rozlišuje základní pojmy **vazba** (tj. silná tendence vyhledávat blízkost a kontakt s konkrétní vazebnou postavou v určitých situacích, zejm. při únavě, hladu, nemoci) a **vazebné chování** (*attachment behaviour*) v podobě instinktivního sociálního chování, které jedinec používá v různých podobách pro účely získání nebo udržení blízkosti vazebné postavy (Bowlby, 2023).

2.2.1 Vztahová vazba a vazebná postava

Vazbu můžeme definovat jako unikátní emoční pouto, které vzniká mezi pečovatelem (obvykle matkou) a dítětem vyznačující se instinktivní potřebou dítěte vyhledávat a udržovat jeho blízkost, a to především ve stresových situacích, tj. při únavě, v cizím prostředí, osamocení, aj., pro účely naplnění ochrany a dosažení pocitu bezpečí (Hašto, 2005; Thorová, 2015). Jeho vznik je závislý na každodenní fyzické a emocionální přítomnosti matky při naplňování potřeb, kdy se prostřednictvím každodenních praktik jako je krmení, koupání, přebalování a hraní vzájemné pouto rozvíjí (Kassamali & Rattani, 2014).

Vazebnou postavu si dítě volí především na základě toho, kdo o něj pečuje a žije s ním v domácnosti. Ve většině společenských kultur je pro dítě hlavní vazebnou postavou biologická matka a další členové rodiny (otec, starší sourozenci, prarodiče) jsou vedlejšími vazebnými postavami, které mohou svou úlohu taktéž adekvátně zvládnout (tj. pokud se budou chovat „mateřsky“: sociálně s ním komunikovat a pohotově reagovat na jeho pohyby a signály) (Bowlby, 2003). Dle Mainové a Westonové (1981) jsou děti ve věku 12 až 18 měsíců schopné vytvářet různé vzorce chování v přítomnosti matky a otce, tj. jsou schopné vytvářet si různé druhy vazeb s osobami, s nimiž mají dostatek příležitostí k interakci. Děti si vytvářejí důvěru v dostupnost vazebných postav na základě raných zkušeností s ohledem na to, nakolik svým dětem projevují v interakcích vřelost, jsou schopné sledovat dopady vlastního chování a případně jej upravit a zda reagují na jejich potřeby konzistentně

(Ainsworth & Bowlby, 1991; Bartholomew, 1990). Vazba sice má biologické kořeny, ale její konkrétní podoba se odvíjí od vlastních zážitků v dětství, dospívání i dospělosti (vč. období před a během manželství), tj. je individuální zkušeností každého dítěte, o které rodič pečuje (Bowlby, 1988). Schopnost adekvátně reagovat na signály konkrétního jedince silně souvisí s klasifikací jeho konkrétní vztahové vazby (Bartholomew, 1990). Z hlediska zajištění péče o dítě mimo přítomnost matky (např. v době jejího zaměstnání) je tendence k vytvoření silného pouta tehdy, pokud je poskytovaná služba v harmonii s dítětem i matkou, není-li však jeden nebo druhý spokojen, může docházet k narušení bezpečné vazby z důvodu přítomnosti stresujících činitelů na obou stranách (u matky mohou být přítomné neustálé obavy, zda se její dítě cítí dobře, u dítěte může dojít k narušení důvěry v matku, že ho umístila mimo komfortní zónu) (Kassamali & Rattani, 2014). Chování a city matky směrem k dítěti jsou hluboce ovlivněny jejími předchozími osobními zkušenostmi z dětství, a to především těmi, které sama prožila a možná stále zažívá (Bowlby, 1988). Autor taktéž uvádí, že matky, u nichž bylo dětství s ohledem na dostupnost vazebné postavy narušeno, mají tendence zapojovat se do interakce se svými dětmi méně ve srovnání s těmi, které prožívají se svým dítětem šťastné období plné množství vzájemných interakcí.

2.2.2 Vazebné chování

Vazebné chování je pojmenování pro trvale aktivní systém, jehož fungování lze dle Hašta (2005) připodobnit samostatně se regulujícímu systému fungujícímu na homeostatických principech, který nepřetržitě monitoruje dostupnost vazebné postavy. Její blízkost, dostupnost a schopnost reagovat v případě potřeby dítěte zajišťuje bezpečné útočiště pro dítě, čímž podporuje jeho další potřeby jako je průzkum okolí (Mayselless, 1998). Míra aktivace vazebného chování se odlišuje v závislosti na vnímání závažnosti ohrožení nebo rozsahu nepohody jedince (intenzivní aktivace v situaci, kdy je dítě silně vystrašené a může vyžadovat bližší přítomnost matky nebo přímý fyzický kontakt s ní; případě nízké aktivace může být pro dítě dostatečná pouze přítomnost vazebné postavy v jeho zorném poli) (Bowlby, 1988). Ukončení vazebného chování se odvíjí od původní intenzity aktivace (intenzivní aktivace bude zřejmě ukončena zajištěním fyzického kontaktu s vazebnou postavou, velkým pláčem a lpěním na něm; nízká nejspíš tak, že dítě krátce zkontroluje, kde je vazebná postava fyzicky přítomná). Jednoduše řečeno: v momentě, kdy je systém v určité míře „aktivován“ (ve smyslu změny jeho intenzity, jelikož aktivní je neustále, pozn. aut.) dítě instinktivně očekává a vyhledává blízkost vazebné postavy, která

by měla zajistit předvídatelný výsledek, tj. odstranění stresorů, na základě čehož dojde k deaktivaci vazebného chování (Bowlby, 1988). Hlavním smyslem vazebného chování je zajištění bezpečí: „jeho činnost snižuje riziko újmy pro jednotlivce a subjektivně je vnímána jako zmírňování úzkosti a narůstání pocitu bezpečí“ (Bowlby, 2023, s. 358). Nejsilněji se projevuje během druhého a třetího roku života, avšak v menší intenzitě přetrvává donekonečna (Bowlby, 2023). Případné nedobrovolné odloučení nebo ztrátu vazebné postavy v dětství a dospívání lze vnímat jako potenciálně traumatický činitel v životě jedince (Bowlby, 2005).

2.2.3 Vnitřní pracovní modely

Bowlby (2023) předpokládal, že rané zážitky dítěte s jeho vazebnou postavou se ukládají v podobě vnitřních pracovních modelů (*internal working models*), které později sehrávají zásadní roli při řešení různých úkolů nebo situací. Tyto modely reprezentují vnější svět jedince, jeho vnímání a vnímání sebe sama jakožto jeho součásti (Bowlby, 2005), tj. vyvíjejí vnitřní reprezentace sebe a ostatních (*internal representations of themselves and others*) (Bartholomew, 1990). Nejranější reprezentace osobních zkušeností jsou utvářeny na základě sdíleného diskurzu s blízkým okolím, kdy pečovatelé dětí mohou ovlivňovat prostřednictvím vlastních interpretací životních událostí, což následně může hrát zásadní roli nejen v tom, jak děti vnímají svou postavu a jak rozumí vlastním zkušenostem, ale podílí se stejně tak na utváření rané konstrukce prožívání emocí nebo morálky (Thompson, 2008). Rané vnitřní pracovní modely sebe sama a vazebných postav jsou konstruovány na základě zkušeností z dyadických vztahů, jsou propojeny a je potřeba vnímat je ve vzájemném kontextu (Bretherton, 1985). Mainová a kol. (1985) uvádí, že tyto rané modely dítěte jsou složeny ze schémat představujících jeho pokusy zajistit si pohodlí a bezpečí. Z těchto jedinečných zkušeností se postupně odvozují zobecněná přesvědčení a očekávání jedince souvisejících s hodnotou vlastního já, a s vřelostí a vnímavostí druhých – jakmile jsou rozvinuta, člověk je může použít k předvídání a interpretaci chování druhých, a také k jednání v nových situacích, aniž by bylo nutné každou z nich od počátku vyhodnocovat (Collins, 1996). Stejně tak Mikulincer a Shaver (2019) vnímají vnitřní pracovní modely nejen jako pozůstatky předchozích emocí, ale zároveň spouštěče pro následné podobné zážitky. Řídí chování jedince, navrhují, co a jak by se mělo dělat, umožňují nám předvídat činy druhých, abychom mohli naplánovat nebo se na konkrétní výsledky připravit, a také interpretovat a vysvětlovat chování druhých, abychom porozuměli našemu sociálnímu světu

(Collins & Read, 1990). Ve vývoji chování souvisejícím s vazebnými vztahy sehrává zásadní roli kontinuita péče v rodinném prostředí, jelikož kvalita vazebných vztahů se integruje do stabilních a nezávislých vnitřních reprezentací teprve v průběhu času (Bartholomew, 1990).

Nejbližší okolí dítěte v jeho raném věku hraje bezesporu zásadní roli v tom, jakým způsobem člověk nahlíží jak sám na sebe (jak o něm mluví okolí, jakou dostává zpětnou vazbu od okolí, aj.), tak na okolní svět (zda je svět bezpečné místo či nikoliv), což ovlivňuje jeho další vývoj. Pokud je vazebná postava přítomna a dokáže vhodně reagovat na signály dítěte v případě potřeby, dítě má tendenci vytvořit si pracovní modely rodiče jako milujícího a sebe sama jako osoby, která si zaslouží podporu. Naopak pokud rodič dítě často odmítá nebo zesměšňuje jeho poptávku po podpoře ve stresových situacích, může vyvinout vnitřní pracovní model odmítavého rodiče a vnímání sebe sama jako někoho, komu není hodno pomáhat a zajišťovat péči (Bowlby, 2012). Jsou-li osoby v nejbližším okolí obecně vřelé, dostupné a dostatečně citlivé na signály dítěte, osvojí si pracovní model pečovatele jako potenciálně dostupného a přítomného v případě potřeby, což povede k tomu, že patrně bude sebevědomě objevovat svět a navazovat interakce s dalšími osobami (Ainsworthová et al., 1978, citováno v Fraley & Shaver, 2000). Pokud jsou blízké osoby chladné, nepředvídatelné nebo odmítavé, dítě se potřebuje adaptovat na konkrétní podmínky a může si osvojit nejisté pracovní modely – v tomto případě bude jedinec regulovat své chování tak, že bude vyžadovat nadměrnou pozornost a péči, anebo se naopak bude snažit dosáhnout vysokého stupně soběstačnosti a od ostatních se bude spíše odtahovat (Main, 1990). Zásadní roli hraje vzájemný čas umožňující interakci matky a dítěte, který je považovaný za zdroj umožňující kognitivní a sociální stimulaci, a v souladu s teorií vazby lze usuzovat predikci jeho zásadní role pro rozvoj silných vazeb mezi matkou a dítětem, potažmo k bezpečnému stylu vazby (Huston & Rosenkrantz Aronson, 2005). Tento společný čas je pro dosažení kýženého výsledku vývoje dítěte potřeba vyplnit pozornými a citlivými interakcemi. Zmínění autoři z důvodu absence podkladů nezmiňují detaily o působení otců nebo jiných významných pečovatelů na sociální a intelektuální rozvoj dítěte.

V momentě, kdy jednotlivci vstupují do nových vztahů, nesou si s sebou historii osobních a mezilidských zkušeností, které utvářejí to, jak přemýšlejí o svých vztazích a jak se v těchto vztazích chovají a cítí (Collins, 1996). Vnitřní pracovní modely hrají zásadní roli při utváření sociální interakce a emoční regulace, vyhodnocují různé sociální situace a ovlivňují, jak se v nich daný jedinec bude chovat, aby zároveň udržely koherentní pohled na

svět a sebeobraz tím, že řídí asimilaci nových zkušeností (Bartholomew, 1990; Collins & Read, 1990). Podle Collinsové a Reada (1990) se dopad vnitřních pracovních modelů projevuje na chování v jakékoli situaci, jelikož je z velké části zprostředkován subjektivní interpretací situace spolu s vlastní emocionální reakcí. Bretherton (1985) uvádí, že jakmile jsou vnitřní pracovní modely vazebných postav a sebe sama organizovány, mají sklon fungovat mimo vědomí a zároveň se s ohledem na mentální vývoj (zejm. afektivně kognitivní) dítěte stávají sofistikovanějšími. Tyto modely nejsou závislé pouze na událostech, které dítě prožívá v přítomnosti pečovatele, jelikož mezi faktory, jež je ovlivňují, patří „pokusy i výsledky“, tj. budou zahrnovat i výsledek např. snahy dítěte přivolat vazebnou postavu v její nepřítomnosti (Main et al., 1985). Chování regulované vazebným systémem se může v průběhu věku podstatně měnit, přestože základní vzájemné vztahy zůstávají nezměněny. To se děje z toho důvodu, že jedinec postupně poznává tendence vazebné postavy v různých situacích, získává další schopnosti zvládnání stresu a učí se lépe odhadovat, co je nebezpečné (Bretherton, 1985). Zatímco v raném dětství je možnost změny vnitřních pracovních modelů možná pouze na základě změny v konkrétní situaci, po nástupu fáze formálních operací (12 let a více), které jedinci umožňují vystoupit z daného vztahového systému a vidět, jak funguje, je změna pracovních modelů možná i bez konkrétní zkušenosti (Main et al., 1985). Vnitřní mentální reprezentace zpětně ovlivňují to, jak svobodně je člověk schopen v pozdějším dětství, dospívání a dospělosti přemýšlet, cítit se, pamatovat si a jednat (Main et al., 1985). Vazebné chování je s přibývajícím věkem stále méně viditelné, neznamena to však, že by vazebný systém ubýval nebo ztrácel na významu.

2.2.4 Primární a sekundární aktivační strategie

Bowlby považoval za přirozenou a *primární strategii vazebného chování* vyhledávání blízkosti vazebné postavy tehdy, kdy dítě potřebuje ochranu nebo péči, přičemž způsoby, jakými dosahují její dostupnosti nabývají různé podoby (smutek, úzkost, vztek, aj.) (Mikulincer & Shaver, 2003). V dospělém věku nemusí mít primární strategie nutně podobu fyzického hledání blízkosti, ale může jít pouze o mentální reprezentaci vazebných postav poskytujících ochranu a podporu (tj. symbolickou blízkost). Samozřejmě ale mohou nastat momenty, kdy budou tyto strategie nedostatečné a také dospělí budou hledat fyzickou blízkost vazebných postav (Mikulincer & Shaver, 2003; Mikulincer & Shaver, 2004). Pokud se v případě aktivace vazebného systému objeví kladná odpověď na otázku dostupnosti vazebné postavy (ve vnějším prostředí i ve vnitřním pracovním modelu), následuje zmírnění

úzkosti a přítomnost pocitu bezpečí, což jedinci umožňuje běžné fungování, další zkoumání nebo pokračování v dané činnosti, vyhledávání společnosti apod. a v budoucnu mu přináší možnost uvědomění si případných budoucích ohrožení a spoléhání se na dostupnost vazebné postavy jakožto strategie zvládnání (Shaver & Mikulincer, 2002). Vnímání nedostupnosti vazebné postavy (fyzické, emocionální, nedostatečně reagující na signály jedince apod.) vede k pocitu nedostatečně bezpečné základny, což může zvyšovat úzkost již přítomnou z důvodu předchozího vnímání ohrožující události a později spustit sérii dalších behaviorálních procesů vedoucím k ohrožení osobního nastavení nebo spokojenosti ve vztahu (Mikulincer & Shaver, 2007).

Tato nepříznivá událost člověka vede k přijetí *sekundárních strategií vazebného chování*, které nabývají různých podob:

(1) hyperaktivace, tj. orientace na vazebnou postavu, snaha jedince o zajištění její blízkosti, přestože je dosud považovaná za nedostatečně podporující (tato strategie vykazuje vysoké nároky na vazebnou postavu a mohou se stát příčinou dalšího emocionálního strádání nebo konfliktů), pokračuje zvyšující se ostražitostí vůči potenciálním ohrožujícím podnětům a zároveň vazebná postava projevuje snižující se práh pro detekci případných hrozeb, to prohlubuje v jedinci úzkost - postupně může zasahovat do kognitivních funkcí, což zvyšuje pravděpodobnost, že se nové zdroje mísí se starými a tím vytváří chaotickou mentální architekturu a nekoherentní stav mysli; vyhodnocení strategie hledání blízkosti jako nedostatečné vede k přijetí strategií deaktivace (viz níže);

(2) deaktivace, tj. snaha zatajit signály vlastní zranitelnosti a potřeby vazebné postavy, což vede k distancování se od ní, uzavírání se do sebe a snaze zvládnout situaci samostatně za pomoci supresivních a represivních mechanismů (odmítnutí podnětů, potlačení myšlenek a emocí souvisejících s nebezpečím a vazbou). Tyto strategie jsou posíleny přijetím sebevědomého postoje potlačujícího případné vědomí o vlastních chybách, slabostech nebo závislostech na druhých; cílem těchto strategií je zajištění snížení nebo vypnutí vazebného systému proto, aby se předešlo úzkosti nebo frustraci z nedostupnosti vazebné postavy;

(3) žádné nebo kombinace obou: vycházíme z předpokladu potřeby využívat hyperaktivační nebo deaktivující strategie (v případě bezpečného stylu vazby není jejich použití potřebné), kdy je možnost nevyužívání ani jedné z těchto strategií anebo naopak využívání obou velmi častá (např. tehdy, kdy je člověk vystaven dlouhodobým zdrojům

úzkosti, jenž není možné popřít či odmítnout) (Shaver & Mikulincer, 2002; Mikulincer & Shaver, 2007).

Tendence k využívání těchto strategií je odvislá od osobních dispozic (osobnostní rysy, konkrétní událost), převládajících modelů sebe sama a ostatních, a kontextu daného nebezpečí, dostupnosti vazebné postavy a aktuálními možnostmi k zajištění její podpory (př. chronicky úzkostná osoba může přehánět případné nebezpečí a zůstat ve zvýšené opatrnosti v případech minimálních náznaků nereagování ze strany vazebné postavy, což udržuje vazebný systém hyperaktivovaný) (Mikulincer & Shaver, 2007).

Ve studii Mikulincera a kol. (1998) se hyperaktivační strategie zvládnání projeví u respondentů vykazujících vysoké úzkostně-ambivalentní skóre v souladu s tendencí k přeceňování významu dalších lidí, zdůraznění vzájemných společných rysů. Tito lidé vykazovali přání bezpečí, stability, potřebu být milován, respektován a přijímán významnými osobami a zároveň nebýt druhým raněn, což jsou mj. potřeby definující cíle hyperaktivačních strategií. Naopak vyhýbaví respondenti udržovali vzdálenost od ostatních a zdůrazňovali svou jedinečnost. Hyperaktivační strategie úzkostně-ambivalentních osob a deaktivační strategie vyhýbavých osob mohou být aktivovány v každé sociální situaci a zesíleny dalším případným distresem.

Dle Shavera a Mikulincera (2003) vykazují jedinci s vysokým skóre vztahové úzkostnosti také tendence k přání být milován, v bezpečí a nebýt zraněn tím druhým. Reprezentace blízkých osob nabývají podob vlastností odmítajících, vzdálených a ubližujících postav, reprezentace sebe samého jakožto křehkého, úzkostného, a nemilovaného, což jsou tendence odpovídající hyperaktivačním strategiím. Z důvodu popsaného subjektivního hodnocení sebe sama a aktivační síly myšlenek souvisejících s potenciální hrozbou, fungují neurální okruhy těchto lidí tak, že udržují vazebný systém v chronicky aktivovaném stavu, což se může projevit i zveličováním potenciálních ohrožujících aspektů bez konsenzuální známky nebezpečí. Naopak deaktivační strategie udržují vazebný systém ve sníženém nebo pasivním stavu, přispívají k odmítání nebo ignorování nebezpečných podnětů a potlačení případných myšlenek na ohrožení, které by vazebný systém mohly aktivovat a vést k přemýšlení o potřebě ochrany ze strany milujícího partnera. Autoři také na straně 76 referují, že se lidé s rozdílným vazebným stylem odlišují v jejich tendenci vyhledávat skutečnou blízkost v době nouze, jelikož jsou spíše odrazem základního působení vazebných strategií nežli samotné aktivace vazebného systému (ten je

závislý na vědomých myšlenkách, behaviorálních intencích a skutečném chování, které jsou závislé na kontextu, kulturních a osobních faktorech).

2.3 Vztahová vazba v dospělosti

V roce 1973 Bowlby prezentoval myšlenku, že existují dobré důvody k domněnkám přítomnosti vazebného chování a potřeby vazebné postavy nejen u dětí, ale i dospívajících a zralých dospělých s tím rozdílem, že se bude lišit jak mezi pohlavími, tak v různých životních fázích jedince, avšak z hlediska nároků západní společnosti může být sklon k jejímu znevažování či přehlížení. Vzhledem ke skutečnosti, že potřeba bezpečné osobní základny a zajištění dítěte ze strany dospělého je nejvíce zřetelná v prvních letech jeho života, věnuje se nejvíce pozornosti jejímu zkoumání právě v tomto období (Bowlby, 2005). Dítě je nezralé a zranitelné (Prior & Glaser, 2006), proto se snaží dosahovat a udržovat blízkost určitého preferovaného jedince, obvykle pojímaného jako silnějšího nebo moudřejšího, k čemuž si pomáhá různými způsoby chování (pláč, volání, následování dané osoby, silný protest, pokud by dítě zůstalo o samotě s cizími lidmi), přičemž s věkem frekvence a intenzita takového chování neustále klesá (Bowlby, 2005). Slábnutí vazebného chování však neznamená slábnutí vazebného systému (Bretherton, 1985). V dětském věku bývá nejzřetelnější, pokud je dítě vystrašené, unavené nebo nemocné, u dospělých jej lze pozorovat především ve stresových situacích (Bowlby, 2005). V dospívajícím a dospělém věku také jedinci zpravidla svou původní náklonnost k rodičům vyměňují za vazby na další osoby (především své vrstevníky, partnery nebo blízké přátele) (Bowlby, 1988), ale také skupiny nebo instituce (škola, pracovní skupina, náboženská nebo politická skupina), kde při vzniku vazby na tuto vedlejší vazebnou „postavu“ sehrává roli alespoň zpočátku osoba, která v ní sehrává důležité postavení (Bowlby, 2023). V nouzi se mohou stát cílem hledání blízkosti také abstraktní nebo symbolické postavy (např. Bůh) (Mikulincer & Shaver, 2003). Priorová a Glaserová (2006) uvádějí, že ve vztazích dospělých mohou být lidé vzájemně reciproční jeden druhému, nicméně ve vztahu mezi dítětem a rodičem tomu tak nemůže být jednoduše z důvodu, že se dítě teprve vyvíjí a je nezkušené. Ve stáří vazebné chování dokončí pomyslný kruh, jelikož směřuje od starším osobám k mladším, tj. od rodičů k potomkům (Bowlby, 1988).

Zatímco břemeno odpovědnosti za vytvoření bezpečných vazeb dítěte má na ramenou jeho pečující prostředí (tj. rodiče) (Prior & Glaser, 2006), dospělí mají jistou míru kontroly nad tím, jak jsou k dalším lidem připoutáni (Bartholomew, 1990). Konkrétní vzorce

vazebného chování jedince se odvíjí jak od zkušeností, které měl s vazebnými postavami v jeho raných letech, tak od jeho současného věku, pohlaví a dalších okolností (Bowlby, 2005). Každý jedinec se obvykle stane součástí několika významných přátelství a milostných vztahů, kdy každý z nich znamená příležitost pro přezkoumání a revidování mentálních modelů sebe a dalších lidí (Hazan & Shaver, 1987). Veškeré tyto faktory mohou sehrávat roli v motivaci dospělých k připoutání nebo nepřipoutání se; např. vyhýbavé chování může pramenit ze strachu z intimity, ale také z nedostatku zájmu či motivace sbližovat se s ostatními (tj. nebojí se a nemají potřebu nebo touhu navazovat blízké vztahy) (Bartholomew, 1990). Zkušenost časných vazebných vztahů poskytuje základ očekávání chování ostatních i sebe samého v současných a budoucích vztazích (Rholes et al., 1997). Vzorec, který se na základě interakcí mezi pečovatelem a dítětem poprvé vytvoří, má tendenci přetrvávat, což přináší zdůvodnění, proč má vzorec rodinných vztahů, které člověk prožívá v dětství, tak zásadní význam pro rozvoj jeho osobnosti (Bowlby, 2005).

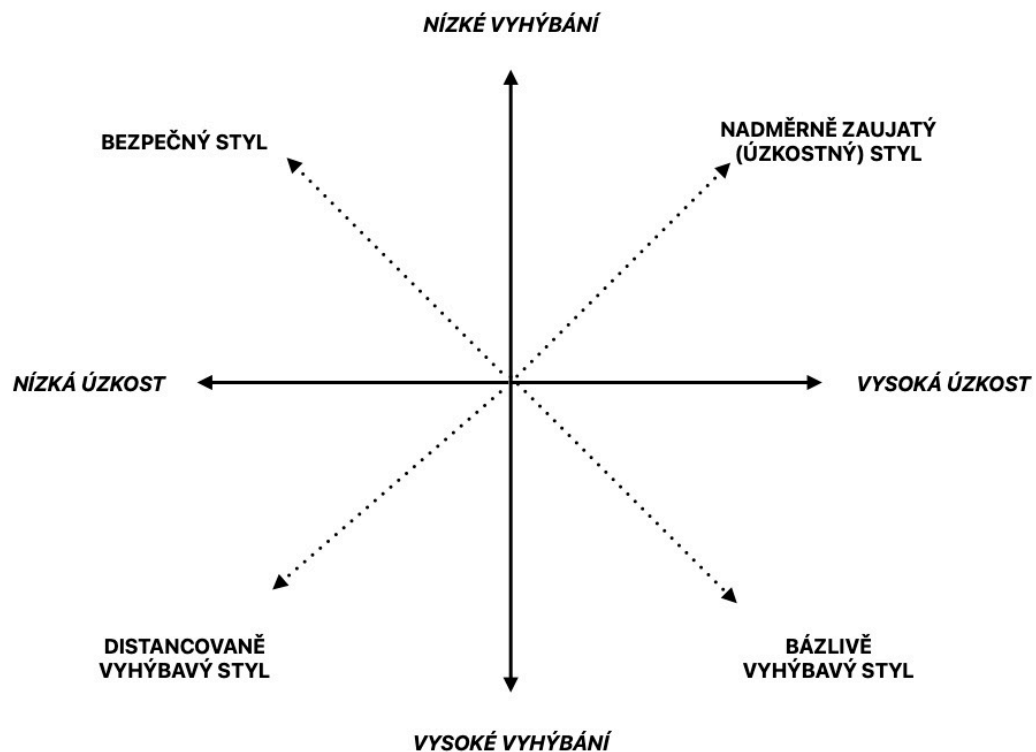
Collinsová (1996) tvrdí, že svou zásadní úlohu představují především vnitřní pracovní modely, které zajišťují to, že pokud dojde k určitým sociálním situacím, mohou se tyto vnitřní pracovní modely aktivovat z paměti jedince a poskytovat předem naučené a dostupné vysvětlení této události nebo zprostředkovat sociální znalosti pro vytvoření nových vysvětlení přímo v této situaci. Tedy nejen, že dospělí s různými vazebnými styly fungují na základě velmi rozdílných modelů sebe sama a sociálního světa, ale velmi pravděpodobně mohou nahlížet na stejné události velmi odlišným způsobem a budou mít tendenci interpretovat je v souladu s jejich stávajícími očekáváním a přesvědčeními.

Bartholomewová a Horowitz (1991) kategorizovali vazebné styly dospělých analogicky původnímu rozdělení v dětství se zohledněním dvoudimenzionálních složek pracovních modelů (pozitivní - negativní) následovně: **(1) Bezpečný styl vazby** (*secure attachment*): člověk pozitivně vnímá sebe samého i druhé osoby, příjemný mu je blízký i oddělený kontakt s dalšími lidmi (Bartholomew & Shaver, 1998); **nadměrně zaujatý (úzkostný) styl vazby** (*preoccupied attachment*): vlastní sebeobraz má člověk s tímto typem integrovaný jako negativní nebo nehodný lásky, o přijetí ostatními usilují prostřednictvím negativního sebeobrazu – mohou působit úzkostně, ustrašeně nebo závisle s tendencemi k zahlcení vlastními emocemi (Lečbych & Pospíšilíková, 2012); **bázně vyvíbavý styl vazby** (*fearful avoidant attachment*): odpovídá negativnímu vnímání sebe samého i ostatních, přítomná je touha po přijetím okolí, nicméně vzhledem k negativním postojům a očekáváním je mnohdy z důvodu strachu z odmítnutí přítomné vyhýbání se blízkým

vztahům (Bartholomew & Shaver, 1998); **distancovaně vyhýbavý styl vazby** (*dismissing avoidant attachment*): charakteristickým rysem je relativně pozitivní sebeobraz, ale přítomnost negativních názorů na ostatní, nezáměr o blízké mezilidské vztahy, snaha o emoční soběstačnost a vyhýbání se vztahům s ostatními pro udržení pocitu nezávislosti a nezranitelnosti.

Obrázek 1

Dvojdimenzionální model individuálních rozdílů vztahové vazby v dospělosti (Fraley & Shaver, 2000)

2.4 Vztahová vazba v souvislostech s mateřstvím

Kontinuální plynulý způsob chování reagující na měnící se fyzické a emocionální potřeby dítěte, který umožní vytvoření bezpečné vztahové vazby, je považovaný za důležitou součást mateřské péče (Mills-Koonce et al., 2007). V ideálním případě tyto posuny v potřebách dostatečně vnímavý rodič rozpozná a dokáže se o ně postarat takovým způsobem, který posílí důvěru v přítomnost matky zajišťující jeho bezpečnou základnu. Dle Georgeové a Solomonové (1996) je rodičovská péče organizována reprezentativní strukturou reciproční s vazebným systémem, a to jak vazbou dítěte k matce, tak mateřskými

reprezentacemi vztahů matky z dětství. Naproti tomu Mayselessová (1998) zastává názor, že rodičovské strategie jsou vzdálené od vlastní strategie vazebného chování dospělých, protože ochranu mají poskytovat, nikoliv přijímat – ačkoliv připouští, že oba systémy se mohou střetávat. Každopádně dle Mills-Koonce a kol. (2007) je chování rodičů a dětí v souvislosti s vazbou dyadicky propojeno a pro lepší pochopení tohoto vzájemného vztahu, je potřeba lépe zjistit, jak spolu fungují. Slade a kol. (2005) uvádí, že pro porozumění vazebného chování potomka (pocity a záměry vedoucí k vyhledávání vazebné postavy) je stěžejní pochopení vlastní vazebné zkušenosti. Autoři připouštějí, že ani ty nejuvědomější matky nejsou vždy zcela reflektivní a dysregulace jsou běžným jevem i u jedinců s vysokými sebereflexními zkušenostmi. Pro optimální fungování pečovatelského chování jsou potřebná určitá psychologická aktiva pečovatele související s účinnými funkčními regulačními strategiemi zvládnutí emocí i dalšími seberegulačními strategiemi, jako např. pozastavení vlastních cílů a plánů, diagnostikování problému druhého a vypracování a realizování plánu, jak mu účinně a citlivě pomoci (Shaver et al., 2016).

Georgeová a Solomonová (1996) se věnovaly výzkumu vlivu vztahové vazby matek na péči o dítě. Dle jejich zjištění matky dětí s bezpečnou vazbou vyjadřovaly realistická a pozitivní očekávání ohledně potenciálních hrozeb s ohledem na bezpečnost dítěte, péči o něj pečlivě zvažovaly v kontextu jeho individuální osobnosti a aktuálních vývojových potřeb – dítěti bylo např. umožněno vykonávat autonomní činnosti přiměřené věku jako je jízda na kole po parku nebo samostatné přecházení silnice. Matky vyhýbavých dětí své potomky vykreslovaly jakožto neochotné nebo nehodné podílení se na vztahu, zřetelné bylo vnímání negativních vlastností a interakcí vč. vykreslování sebe samých jakožto nežádoucích pečovatelek, které se v mateřské roli necítily komfortně. Obdobně na děti nahlížely jako na neochotné reagovat na její signály jako matky, dětem poskytovaly omezenou ochranu a zůstávaly distancované nebo relativně zapojené do péče o ně (mnohdy z důvodu, že nedokázaly rozpoznat negativní události nebo potenciální nebezpečí, nebo si nebyly jisty tím, jak účinnou péči poskytnout, opatření oddalovaly, dokud k řešení nebyly situacím donuceny). V případě úzkostné vazby nebyly matky schopné jasně hodnotit sebe samé a dítěte (dobrá/špatná). Svým potomkům udělovaly pozitivní označení, jako např. dokonalé, dobře vychované, altruistické), a vzájemný vztah definovaly jako naplněný. Příležitostně se však objevila negativní hodnocení, potom matka dítě popsala jako náročné (např. nezralé, vzteklé) a zdálo se, že si není jistá ohledně příčiny chování dítěte. Na základě jejich pozorování v domácím prostředí autoři uvedli, že byly vůči dětem nejméně citlivé, avšak

během kratšího laboratorního společného úkolu byla tato kategorie žen schopna poskytnout citlivý rámec. Sebe sama hodnotily výrazně nejvíce jako úzkostlivé, depresivní a nejméně spokojené se svým manželstvím. Dítě bylo v některých případech hodnoceno ve vzájemném vztahu jako „dobrý“ partner, zatímco matka nebo jako nedostatečný nebo „špatný“ partner. Tyto ženy na výzkumníky obecně působily přetíženým dojmem. U dětí vykazovaly silné ochranné tendence, které jim mohou narušovat autonomii nebo prostor pro zkoumání. Mayselessová (1998) vidí toto matčino zaměření na udržení závislosti dítěte na její osobě jako důsledek skrytých pocitů nejistoty a nedůvěry ve schopnost dítěte signalizovat potřeby a v její vlastní schopnosti chránit dítě před nebezpečím. V kontextu vnímání okolí jako ohrožujícího a pro snížení vlastní úzkosti a naplnění touhy poskytnutí odpovídající péče dítěti využívají strategii „nadměrně těsné“ ochrany.

Dle jiného výzkumu (Selcuk et al., 2010) mohou matky s vyhýbavým stylem vazby v souladu s nekonformitou v intimních blízkých vztazích a vyjadřováním emocí vykazovat sklon k devalvací vlastní vazebné postavy a distancování se od dítěte, v důsledku čehož nemohou přiléhavě a synchronně reagovat na signály jejich potomka. V případě matek s úzkostným stylem vazby je spíše než tendence uspokojování vazebných potřeb jiných lidí zřetelná vlastní chronická potřeba jejich zajištění. I přes udržování úzkého kontaktu s vlastním potomkem může vysoké zaměření na sebe vést k narušení schopnosti přesně soustředit pozornost na jeho potřeby a případná neschopnost je uspokojit může být frustrující, dále může prohlubovat už tak přítomné obavy o vlastních kompetencích a následně vést ke konfliktu nebo hněvu vůči dítěti, nebo v případě odmítání nabízené pomoci či péče vést u úzkostné osoby k pocitům nedocenění (Shaver et al., 2016).

Jednotlivé vazebné styly v kontextu žen a jejich mateřské role bychom mohli popsat následovně.

Ženy s *bezpečným stylem vazby* se vyznačují integrovaným pozitivním pohledem na vlastní osobu i osoby druhé, cítí se s dalšími lidmi komfortně jakkoli jsou s nimi v kontaktu blízkém nebo odděleném (Bartholomew & Shaver, 1998). Zároveň vnímají menší úzkost v souvislosti s odloučením od svého dítěte, alespoň v porovnání se skupinou matek s úzkostným vazebným stylem (Vasquez et al., 2002). Ve srovnání žen s nejistým stylem vazby jsou obecně otevřenější, sebevědomější ve zvládnání vlastních emocí a vykazují nižší depresivní sklony (DeOliveira et al., 2005).

Ženy s **nadměrně zaujatým (úzkostným) stylem vazby** mají sklon k negativnímu nazírání na sebe sama a hodnocení vlastní osoby jako depresivní či úzkostné (George & Solomon, 1996), jsou u nich přítomné silné obavy z opuštěnosti a oddělenosti (Bartholomew & Shaver, 1998) a mnohdy bývají vlastními emocemi pohlceny (Lečbych & Pospíšilíková, 2012). Vysoká potřeba uspokojování vlastních vazebných potřeb může vést k narušení schopnosti soustředění se na dítě a zajišťování jeho potřeb. Vnímání případných nedostatečností v péči o potomka může rozvíjet již tak přítomné pochybnosti o vlastní osobě a mateřských kompetencích (Selcuk et al., 2010). Dle zjištění Georgeové a Solomonové (1996) je tato skupina žen schopna být vůči dětem dostatečně senzitivní v rámci kratších časových úseků. Zároveň je u ní přítomna nutková potřeba pomáhat druhým, ačkoliv o pomoc nežádali, kterou mohou uspokojovat vlastní nenaplněné frustrující potřeby (Kogut & Kogut, 2013). Vzhledem k celkově ambivalentním postojům mohou prožívat vinu související se snahou vyvážit role v mateřství a zaměstnání.

Ženy s **bázlivě vyhýbavým vazebným stylem** jsou charakteristické negativním vnímáním vlastní osoby i osob dalších. Na rozdíl od předchozí skupiny nemají potřebu přijetí ze strany dalších lidí. Naopak vzhledem k přítomnosti nepříjemných očekávání spojených z odmítnutí mají sklon se blízkým vztahům vyhýbat. Dle Vasquezové a kol. (2002) však tato skupina žen v porovnání se ženami s bezpečným stylem projevuje největší obavy či znepokojení ohledně celé řady záležitostí souvisejících se vztahy s partnery a rodinným životem, jako např. se vztahy s dětmi, zda má jejich dítě bezpečnou vazbu, nebo zda mají dostatečné rodičovské kompetence.

Ženy s **distancovaně vyhýbavým vazebným stylem** mají zvnitřněný relativně pozitivní obraz sebe samé a negativní obraz dalších osob. V souladu s přítomným nezájmem o blízké vztahy a emoční soběstačnost prožívají nekonformitu v intimních blízkých vztazích nebo při projevování emocí. V péči o děti jsou relativně zapojené a obvykle dětem poskytují omezené množství ochrany mnohdy z důvodu nerozpoznání negativních skutečností či nejistotou v tom, jak odpovídající podporu poskytnout (George & Solomon, 1996). Tento nedostatečný způsob poskytování péče či pomoci druhým lidem je z části způsobena deaktivačními strategiemi a vyhledáváním emocionální vzdálenosti (Shaver et al., 2016).

Shrnutí:

Každý jedinec získává z vlastní raných vztahů jedinečné zkušenosti přetrvávající v podobě internalizovaných pracovních modelů, které poskytují základ pro jeho vývoj a

utváření osobnosti. Ovlivňují vnímání sebe samého a očekávání chování druhých osob, čímž působí na jeho prožívání emocí a vnímání kontaktu s druhými v aktuálních i budoucích vztazích. Vzhledem ke skutečnosti, že na životní realitu člověk nahlíží na základě individuálních integrovaných způsobů odrážejících vnímání vlastní osoby v kontextu okolního světa, mohou např. dva dospělí lidé ve stejné situaci reagovat jinak a také ji rozdílně interpretovat (Collins, 1996).

S příchodem mateřské role však vlastní vazebné potřeby nemizí, naopak naše vlastní rodičovská zkušenost může vlastní vazebné zkušenosti aktivovat. Přesto, namísto přijímání podpory a péče, najednou žena potřebuje ochranu především poskytovat vlastnímu dítěti, adekvátně reagovat na fyzické a emocionální potřeby dítěte, jakkoli dobře jsou nebo nejsou její potřeby naplněny. To s sebou na základě osvojených vazebných stylů přináší různé tendence k chování v těchto intimních blízkých vztazích, mj. vazebné strategie rodičovského chování ovlivňovat vazbu dítěte. Tato oblast je potenciálně vhodná k dalšímu prozkoumání, které by mohlo navazovat na tuto současnou práci.

3 VZTAHOVÁ VAZBA V PRACOVNÍM PROSTŘEDÍ

Vztahová vazba v dospělém věku byla původně zkoumána především v souvislosti romantických vztahů. S ohledem na původní základy tohoto konceptu, dle něhož vazba dítěti poskytuje bezpečný prostor pro zkoumání, přikládali Hazanová a Shaver (1990) vazbě v dospělosti význam, kde dospělým přináší zaměstnání obdobný smysl, jako je pro dítě objevování. Tj. jakmile je bezpečná základna umožňující zkoumání internalizována, dospělí jsou schopni osvobodit se od vztahových starostí a věnovat se výzvám, které nabízí pracovní prostředí (Vasquez et al., 2002). Pro porozumění mezilidským vztahům na pracovišti je relevantní zaměřit se na vztahovou vazbu vzhledem ke skutečnosti, že vysvětluje mechanismy, jakými jednotlivci vyhledávají a využívají vnitřní a vnější zdroje pro zvládnání nepříznivých životních situací, tedy i těmi, se kterými se setkávají v práci (očekávání výkonu, vztahy se spolupracovníky či vedoucími, stres vyplývající z pracovní role nebo konfliktů mezi prací a mimopracovní činností, aj.) (Richards & Schat, 2011; Yip et al., 2018).

3.1 Vazebné styly v zaměstnání

Hazanová a Shaver (1990) zjistili, že lidé s bezpečným stylem vykazují vysokou pracovní úspěšnost a spokojenost v práci a nízké zastoupení případných potíží s ní souvisejících. To může vycházet z charakteristik těchto lidí, kteří mají internalizované pozitivní modely sebe sama a okolního světa, díky čemuž se v mezilidských vztazích cítí komfortně nezávisle na aktuální blízkost či oddělenosti s blízkými lidmi (Bartholomew & Shaver, 1998; Mikulincer et al., 1998). V souladu s absentujícími obavami ze selhání zvládají dobře pracovat individuálně, tak ve spolupráci s dalšími lidmi (Simmons et al., 2009), snáze se orientují na pracovní činnost a harmonizují pracovní a rodinnou roli (Hazan & Shaver, 1990) (Sumer & Knight, 2001).

Lidé s *nadměrně zaujatým (úzkostným) stylem* mají vzhledem k negativnímu sebeobrazu sklon k obavám z odmítnutí nebo opuštění druhými, jsou zahlceni mezilidskými

vztahy a v závislosti na přítomnosti nižšího sebevědomí mohou vykazovat závislost na instrumentální a emocionální podpoře druhými ve vztazích (Hazan & Shaver, 1990; Richards & Schat, 2011). Zmíněné obavy mohou vést k narušení pracovního výkonu (Hazan & Shaver, 1990), stejně jako strachu z neúspěchu nebo nedostatečného pracovního výkonu (Hardy & Barkham, 1994). V návaznosti na obsedantní zaměření na vlastní emoce a intenzivní prožívání negativních emocí doprovázené nízkým sebehodnocením se jim nedaří harmonizovat pracovní a rodičovské role (Sumer & Knight, 2001). Autoři tuto skutečnost vysvětlují nejasně ohraničeným vnímáním vlastní osoby v roli blízké osoby k osobě další anebo vlastní osoby jako zaměstnance, jejímž společným východiskem je neustálé šíření negativního sebeobrazu mezi jednou a druhou rolí.

Dospělí s vyhýbavým stylem odrážejí tendenci k vyhýbání se intimním mezilidským vztahům (Bartholomew, 1990; Bartholomew & Horowitz, 1991). V závislosti na této skutečnosti mohou svou pracovní činnost využívat jako možnost úniku z vlastních vztahových potíží (Hazan & Shaver, 1990) a pracovat na úkor vztahů a zdraví (Hardy & Barkham, 1994). Mechanismus vyhýbání je spojen s tím, že se jedinec necítí dobře ve sblížení se s jinými lidmi a snaží se vyhýbat se situacím, které narušují jeho osobní nezávislost. Vyhýbání se v dospělosti projevuje ve dvou podobách:

(1) *Pro bázlivě vyhýbavý styl vazby* je typický integrovaný negativní obraz osoby vlastní i osob dalších, vykazují negativní očekávání a blízké vztahy mají sklon odmítat z důvodu odvrácení případného zklamání, odmítnutí nebo jiných negativních důsledků blízkosti ostatních (Bartholomew & Horowitz, 1991; Bartholomew & Shaver, 1998). Tito jednotlivci si na rozdíl od těch s distancovaně vyhýbavým stylem uvědomují příčiny obav z intimity (ev. jsou ochotnější tyto obavy vyjádřit) (Hazan & Shaver, 1994).

(2) *Distancovaně vyhýbavý styl* je charakterizován přítomností pozitivního sebeobrazu a negativního obrazu ostatních, silněji projevují touhu po soběstačnosti, nezávislosti či distancovanosti a nezájem o blízké vztahy s druhými především z důvodu ochrany vlastního pozitivního sebeobrazu (Bartholomew & Shaver, 1998). Zdá se, že na rozdíl od jedinců s bázlivě vyhýbavým stylem disponují vhodnými regulačními mechanismy, které jim umožňují zachovat jejich vazebné systémy ve stavu relativní deaktivace, k čemuž využívají strategie behaviorální (vyhýbání se blízkému kontaktu), emocionální (nedovolit citové připoutání k druhému) a kognitivní (odvádění pozornosti od podnětů, které potenciálně mohou aktivovat vazebný systém) (Fraley & Shaver, 1997). Dle autorů však není jisté, zda

jejich vykazovaná nízká úroveň vazebné úzkostnosti odráží relativní absenci skrytého utrpení, anebo snahu utrpení skrývat.

3.2 Specifika mateřské role v kontextu vztahové vazby a zaměstnání

Vzhledem ke skutečnosti absence relevantních výzkumů zcela odpovídající zaměření této diplomové práce, zaměřím se zde na zdroje tématu spřízněné.

Vasquezová a kol. (2002) v rámci realizovaného výzkumu vycházeli z obecného předpokladu, dle kterého styl vazby dospělých ovlivňuje práci i rodinu – proto by měl mít patrný vliv zvláště v době plné konfliktních požadavků na role pracujících rodičů pečujících o kojence nebo předškoláky. Předpoklad trvale vysoké úrovně stresu během přechodu k rodičovské roli a s tím související chronicky aktivované vazebné systémy (vč. jednotlivců s distancovaně vyhýbavým stylem) potvrzují i Rholes a kol. (2021). Zvýšené nároky v tomto náročném období související s péčí o potomky mohou vést k tomu, že rozdíly ve vazebných stylech budou zjevné i v souvislosti kombinace pracovní a rodinné role. Vasquezová a kol. (2002) např. předpokládají přítomnost lepších sociálních dovedností u rodičů s bezpečným stylem vazby vyplývajících z jejich pozitivního pohledu na sebe (sebevědomí) a zároveň pozitivního nahlížení na ostatní (ocenění sociálních vztahů), což může přispět k jejich úspěchům na pracovišti, získání dalšího uspokojení v mezilidských vztazích a podpořit jejich celkovou spokojenost na pracovišti. V souvislosti s partnerským či manželským vztahem autoři u rodičů s bezpečným stylem vazby předpokládají pohled na zaměstnání jako na pozitivní a obohacující faktor. V případě přítomnosti stresu u pracujícího rodiče spojeného s vyvažováním rodičovských a pracovních rolí předpokládají, že našel v partnerovi potřebnou útechu.

Shrnutí:

Konkrétní vztahová vazba jednotlivci přináší jednotlivé více či méně účinné mechanismy pro zvládání náročných situací, se kterými se mohou setkávat i v rámci zaměstnání. Kvůli nárokům, jenž s sebou do života rodičů přináší rodičovská role, je patřičné zvažovat přínosy porozumění konkrétních vazebných stylů také v kontextu mateřství a zaměstnání žen.

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

4.1 Výzkumný problém

Zjištěné teoretické předpoklady ukazují, že jedinečné zkušenosti člověka z časných blízkých vztahů v něm přetrvávají v podobě vnitřních pracovních modelů, které zásadně ovlivňují jeho osobnost, prožívání emocí, vnímání sebe samého a ostatních v současných i budoucích mezilidských vztazích (Collins, 1996; Rholes et al., 1997). V souvislosti s narozením dítěte a péčí o něj se vynořuje rozdíl mezi vlastními strategiemi vazebného chování a vlastními rodičovskými strategiemi vazebného chování. Matka nehledě na skutečnost, zda má naplněné vazebné potřeby či nikoliv, z hlediska své role potřebuje ochranu nikoliv přijímat, ale poskytovat svému dítěti (Mayseless, 1998). Celkově zvýšené nároky související s rodičovskou rolí (únavy, vyčerpání, každodenní stereotyp související s péčí o dítě, domácnost, očekávání schopnosti regulace vlastních emocí a pozastavení či odsunutí vlastních cílů, plánů, aj.) mohou (ale nemusí) být ještě zesíleny případným zastoupením dvojí role v oblasti rodiny a práce. Připomeňme, že strategie vazebného chování jsou u dospělých patrně především v období distresu. Dospělí lidé s různými vazebnými styly mají osvojené různé copingové mechanismy, rozdílným způsobem vyhledávají blízké kontakty s dalšími osobami, přičemž zároveň mohou roli vazebné postavy zastávat další osoby, skupiny osob nebo instituce apod. Osoby s prožitkem neúspěšné realizace sekundárních strategií mají sklon k jejich dalšímu rozvíjení, tj. zaměření vazby úzkostného a vyhýbavého stylu (Seitl et al., 2023).

Dle výsledků longitudinální studie zaměřené na vazebné vzorce žen (Klohnen & Bera, 1998), lze ve srovnání s osobami s bezpečným stylem pozorovat rozdíl u osob s nejistými vazebnými styly, kde jsou přítomné dlouhodobé konzistentní vnitřní pracovní modely charakterizované např. individuálním stupněm zranitelnosti, mezilidskou a emocionální vzdáleností, aj. Ve vnímání souladu rodinných a pracovních rolí sehrává nejdůležitější roli míra pozitivního pohledu na vlastní osobu, která je u skupin dospělých s úzkostným a vyhýbavým stylem velmi nízká (Vasquez et al., 2002). V souladu se specifiky vazebných stylů a předpoklady, dle kterých je na základě internalizace bezpečné základny dospělý schopný odpoutat se od vztahových záležitostí a věnovat se výzvám v pracovním

prostředí, lze potenciálně nalézt rozdíly související s rozhodováním o návratu do zaměstnání z mateřské a rodičovské dovolené.

4.2 Cíle výzkumu

Návrat do zaměstnání z mateřské či rodičovské dovolené je záležitostí, kterou se v určitém období zabývá snad každá matka. Výzkum si klade za cíl prozkoumat zda a jak vztahová vazba hraje roli při rozhodování o návratu na trh práce.

Stěžejní cíle této práce jsou:

1. Ověřit zda úvahy a tendence žen o návratu z mateřské a rodičovské dovolené do zaměstnání souvisí se vztahovou vazbou.
2. Prozkoumat další charakteristiky vztahující se k aktuální životní situaci žen a jejich potenciální úlohou při rozhodování o návratu z mateřské a rodičovské dovolené do zaměstnání.

4.3 Výzkumné otázky

Tato studie má explorační charakter. Vzhledem k nedostatku informací a zdrojů zcela odpovídajících zaměření práce nelze stanovit a ověřit konkrétní hypotézy. Byly proto navrženy následující výzkumné otázky:

1. Jak probíhá rozhodování žen o návratu z MD/RD do zaměstnání v souvislosti s jejich vztahovou vazbou?
2. Jaké byly charakteristiky rozhodnutí o návratu z MD/RD do zaměstnání u žen pečujících o děti do 7 let v souvislosti s jejich vztahovou vazbou?

5 TYP VÝZKUMU A POUŽITÉ METODY

5.1 Úvod k výzkumu

Jedná se o explorativní formu kvantitativní metodologie s cílem zjištění aktuálního stavu rozhodování o návratu do zaměstnání žen pečujících o dítě do 7 let věku včetně. Tato věková hranice byla stanovena z důvodu, že do této doby může být osoba pečující o dítě do 7 let (anebo o dvě děti do 15 let věku) státním pojištěncem za podmínky, kdy o dítě řádně a celodenně pečuje (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2024c).

5.2 Metody získávání dat

Pro sběr dat byly použity následující dvě metody.

5.2.1 Sociodemografický dotazník

První dotazník zjišťoval určité **socio-demografické údaje**, z nichž některé potenciálně mohou hrát roli v rozhodování o návratu z mateřské nebo rodičovské dovolené do zaměstnání. Kromě základních údajů (věk, národnost) jsme zjišťovali: partnerský vztah, počet dětí, s kým žijí v domácnosti, jaký by jejich status před odchodem na mateřskou nebo rodičovskou dovolenou, jak vnímají dostatečnost finančních prostředků v aktuální životní situaci nebo vnímání pracovních příležitostí v jejich místě bydliště. Na závěr této skupiny položek byla předložena tvrzení odrážející základní charakteristiky konceptu intenzivního mateřství dle jeho autorky (Hays, 1996).

5.2.2 Škála Experiences in Close Relationships (ECR-CZ)

Brennanová a kol. (1998) představili sebehodnotící škálu Experiences in Close Relationships čítající dvě 18-položkové subškály, kdy respondent hodnotí každou položku na 7-bodové stupnici od 1 (rozhodně nesouhlasím) po 7 (rozhodně souhlasím). Českou verzi této škály ECR o 36 položkách vytvořili Lečbych a Pospíšilíková (2012). V tomto výzkumu byla použita zkrácená verze této škály (tzv. ECR-CZ) redukováná na 31 položek, která vykazuje vyšší psychometrické kvality (Seitl et al., 2016). Autoři také připravili normy pro českou populaci. Vztahová vazbu dospělých v romantických vztazích je dle zjištěných

výsledků demonstrována dvojdimenzionálním modelem individuálních rozdílů vztahové vazby v dospělosti (viz. Obr. 1 v teoretické části).

Dimenzemi jsou: (1) „úzkostnost“ (*anxiety about abandonment*), označující negativní model sebe sama související s úzkostí z opuštění romantickým partnerem; (2) „vyhýbavost“ (*avoidance of closeness/intimacy*), negativní model druhých související s nepříjemným pocitem z blízkosti a neochotě sblížit se s ostatními (Brennan et al., 1998; Zavattini & Busonera, 2017). V případě používání škály ve výzkumu se nedoporučuje určování klasifikace do jednotlivých vazebných stylů, a to z důvodu snižování přesnosti měření a snižování statistické síly (Fraley, 2013).

Určit převládající vazebný styl je možné, avšak toto použití je vhodné z důvodů interpretačních, nebo terapeutických (Střelec, 2016), kdy může usnadňovat vysvětlení významu skóre na individuální úrovni (Fraley, 2013). Pro kategorizace do jednoho ze čtyř vazebných stylů v romantických vztazích je doporučeno v obou škálách ECR použít jako rozdělovací bod střed + 1 SD, tj. v případě využití hodnoty T-skóru lze v případě, pokud je T-skór na obou škálách roven 60 a méně, určit bezpečný styl; naopak v případě, kdy T-skór pro obě škály je roven 61 nebo větší, kategorizujeme dezorganizovaný styl; v případě hodnoty T-skór pro vyhýbavost vyšší než 60 určujeme vyhýbavý styl a tehdy, kdy je T-skór pro úzkostnost vyšší než 60, kategorizujeme úzkostný styl (Seitl et al., 2016; Střelec, 2016).

6 SBĚR DAT A VÝZKUMNÝ SOUBOR

6.1 Sběr dat

Sběr dat probíhal výhradně online, a to v období od 20. 12. 2023 do 19. 1. 2024. Ženy byly oslovovány prostřednictvím vytvořeného průvodního prospektu umístěného na internetu a sdíleného jeho prostřednictvím, především na sociálních sítích Facebook a Instagram. Tento propagační materiál během tohoto období získal tři vizuální podoby a vždy obsahoval shodné základní informace o tom, že se hledají pracující i nepracující matky ochotné anonymně se zapojit do probíhajícího výzkumu realizovaného v rámci této diplomové práce souvisejícího s tématy mateřství a zaměstnáním. Po rozkliknutí přiloženého odkazu na výzkum umístěném na platformě Survio se respondentce v průvodním textu objevily podrobnější informace o tom, že cílem práce je zjistit, jaké úvahy a tendence hrají roli při rozhodování o návratu na pracovní trh z mateřské a rodičovské dovolené. Byla také ujistěna, že účast ve výzkumu je zcela anonymní, dobrovolná a může ji kdykoliv ukončit. V textu bylo specifikováno, že výzkum je orientovaný na matky, které pečují o dítě nejvýše do věku 7 let včetně. Ženy byly informované, že jim bude předložen sociodemografický dotazník a dvě škály zaměřené na zkušenosti související s mezilidskými vztahy s blízkými lidmi a v zaměstnání. Doba vyplnění byla odhadována přibližně na 15 minut.

Během prvních 24 hodin po umístění a sdílení průvodního prospektu (v jeho první vizuální podobě – viz 1.varianta v příloze č. 3 této diplomové práce) na internetu byly získány odpovědi celkem 97 respondentek. V pozdějších hodinách a dnech počet odpovědí pozvolně klesal. Z toho důvodu byla dne 27. prosince 2023 a 28. prosince 2023 realizovaná placená reklama, a to na nově vytvořeném účtu sociální sítě Instagram vytvořeném a určeném výhradně pro propagaci výzkumu. Reklama byla cílená na ženy ve věku 18 až 45 let zájímaví se o témata rodičovství, mateřství, rodina, děti a péče o ně napříč různými kraji v České republice. V každém z těchto dvou termínů byl předložen propagační materiál v nové vizuální podobě (viz. 1. a 2. varianta v příloze č. 3). Během prvního dne placené propagace byl zajištěn dosah u 1282 uživatelů sítě a 44 celkem návštěv webu, ve druhém dni byl dosah u 1872 uživatelů a zjištěn 87 návštěv. Vzhledem ke skutečnosti, že odkaz na výzkum byl již přístupný i jinde na internetu, nelze určit přesný počet odpovědí, které byly realizovány výhradně prostřednictvím této placené reklamy. Lze stanovit, že v těchto dvou

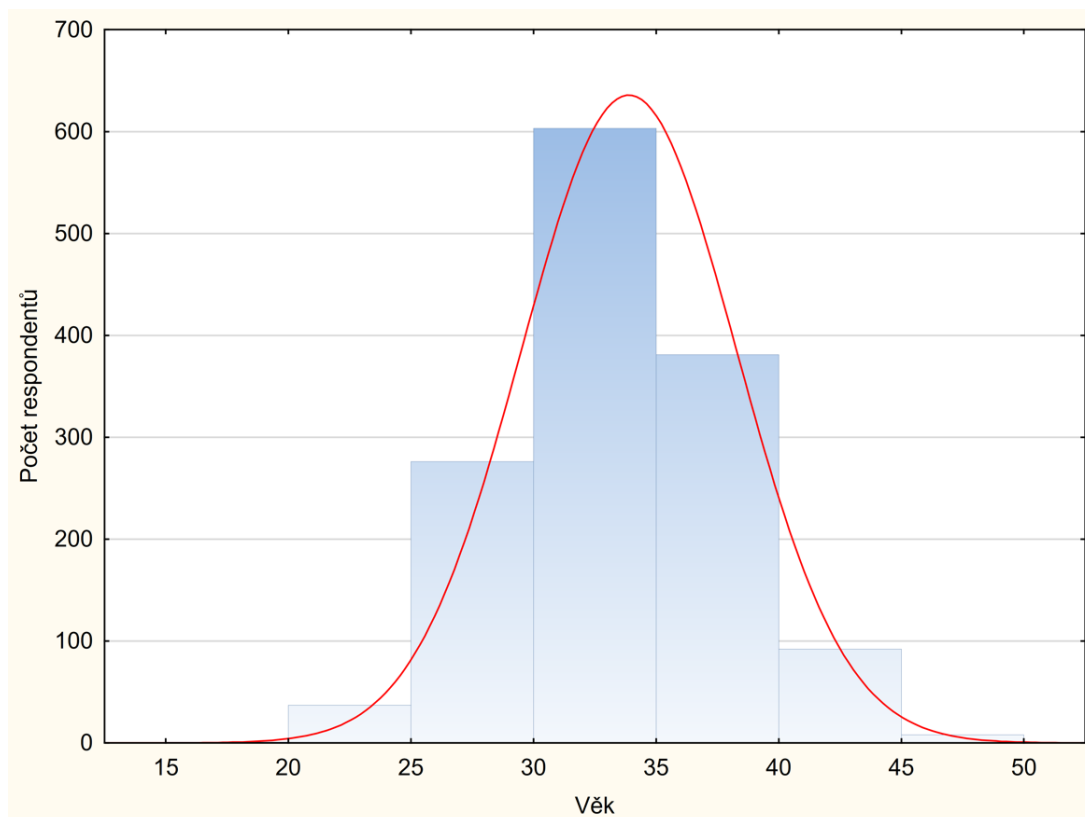
dnech se podařilo získat do 50 odpovědí. Do půlnoci 31. prosince 2023 bylo získáno 246 vyplněných odpovědí. Dne 5. ledna 2024 byla 3. vizuální podoba průvodního prospektu sdílena v několika zájmových skupinách sociální sítě Facebook, především ve skupinách zaměřených na tzv. baby-friendly místa a dětské herny v Praze a celé České republice. Propagační materiál poté již nebyl sdílen na žádném novém místě.

6.2 Výzkumný soubor

Data byla získána celkem od 1 510 respondentek. Z tohoto souboru bylo 112 respondentek vyřazeno především z důvodu zjevně nevalidního vyplnění inventářů ECR-CZ, ve kterém se projevily různé odpověďové tendence. Výběrový soubor čítá konečných $N = 1\,398$ respondentek. Jejich průměrný věk je 33,89 let, medián = 34 let, min. = 20, max. = 49 let, $SD = 4,39$. Detailní charakteristika je předložena v tabulce 1.

Graf 1

Věkové rozložení respondentů ve výběrovém souboru ($N = 1\,398$)

Tabulka 1

Charakteristika celého výběrového souboru (N = 1 398)

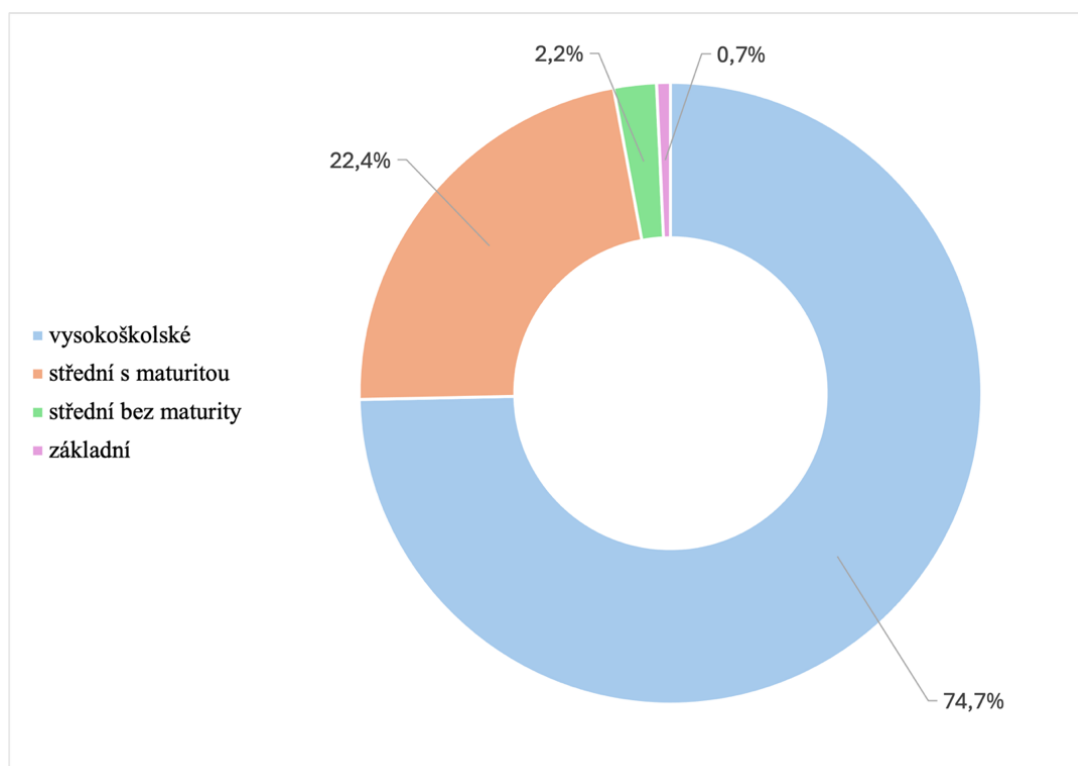
	Věk	T-skór vyhýbavosti	T-skór úzkostnosti
Průměr	33,89	42,64	45,97
Medián	34	42,02	46,15
Modus	32	35	49
SD	4,39	9,48	10,18
Minimum	20	20	19
Maximum	49	73	78

Z hlediska zastoupení vazebných stylů lze výběrový soubor N = 1 398 rozdělit následovně: 87,3 % bezpečný styl, 8 % úzkostný styl, 4,4 % vyhýbavý styl, 0,4 % dezorganizovaný.

Většina respondentek výběrového souboru má vysokoškolské vzdělání (74,7 %), další rozdělení je uvedeno v grafu 2.

Graf 2

Nejvyšší dosažené vzdělání respondentek výběrového souboru (N = 1 398)

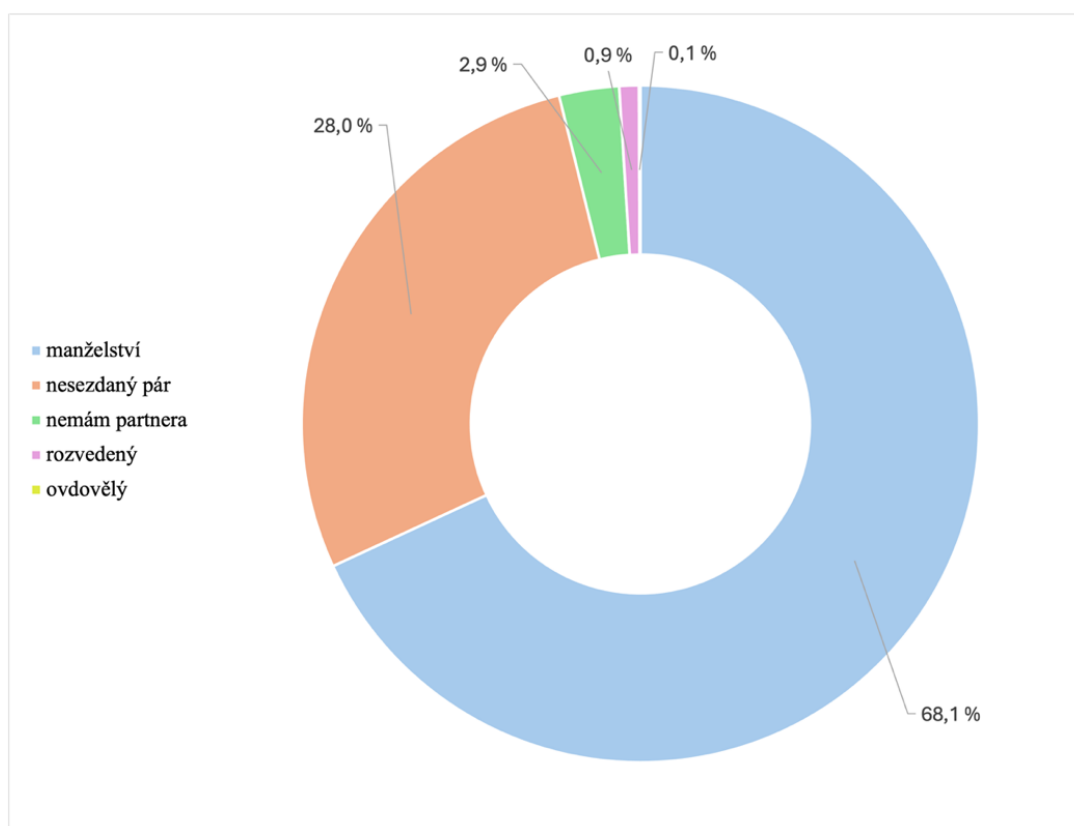

Výběrový soubor $N = 1\,398$ byl složen z 98,8 % respondentek české nebo slovenské národnosti, další zastoupení bylo národnosti ruské (0,3 %), dále bulharské a ukrajinské (0,2 %) a ostatní národnosti se zastoupením 0,1 % (maďarské, srbské, polské, makedonské, kanadské, vietnamské).

Naprostá většina respondentek výběrového souboru je v partnerském či manželském vztahu (96,1 %), detailní rozdělení je uvedeno v grafu 3. 4,1 % respondentek výběrového souboru jsou samoživitelky a 95,9 % nikoliv.

Graf 3

Partnerský vztah respondentek výběrového souboru ($N = 1\,398$)

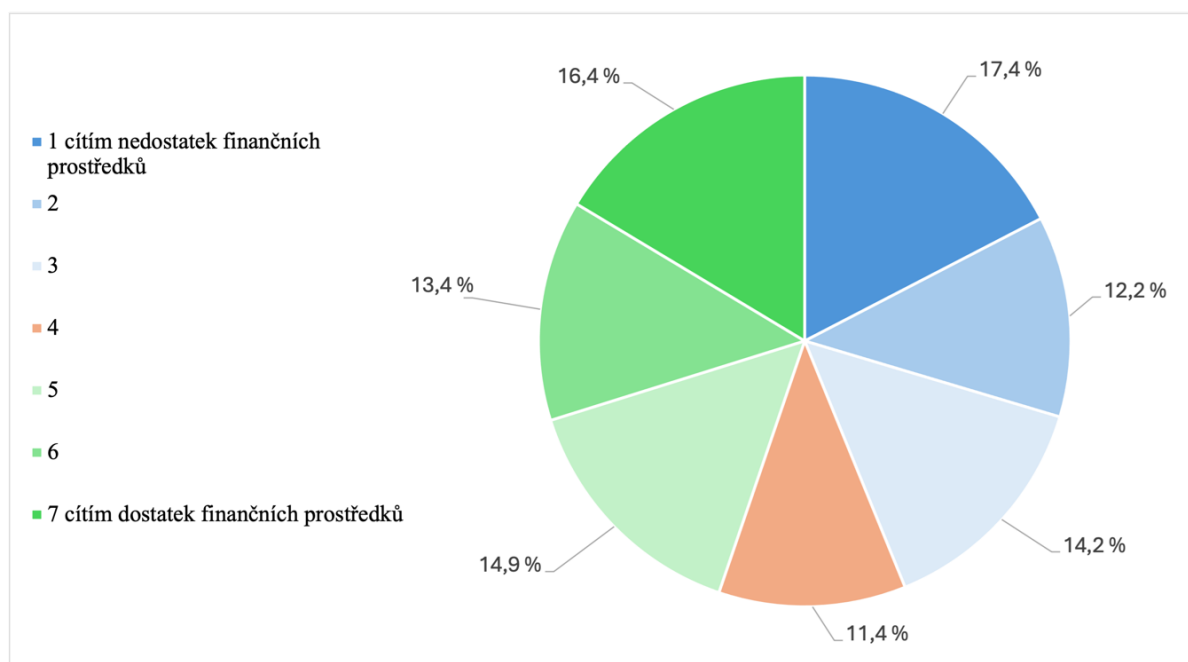
Celkem 91,5 % respondentek výběrového souboru $N = 1\,398$ žije v domácnosti s manželem nebo partnerem, dále 4,6 % se širší rodinou a 3,9 % respondentek sama.

Z hlediska počtu dětí lze výběrový soubor $N = 1\,398$ popsat následovně: o 1 dítě pečuje celkem 50 % respondentek, 43,4 % respondentek má 2 děti. Dále 5,7 % respondentek má 3 děti, 0,6 % respondentek 4 děti a 0,2 % celkem 5 dětí.

Dále jsme zjišťovali, zda respondentky cítí ve své aktuální situaci dostatek finančních prostředků s ohledem na aktuální životní potřeby či plánované změny. Respondentky svou odpověď vybíraly na škále od 1 (cítím nedostatek životních prostředků) po 7 (cítím dostatek životních prostředků), kdy číslo 4 znamenalo střední hodnotu. Dle výsledků uvedených v grafu 4 lze soudit, že ve vnímání aktuální dostatečnosti finančních prostředků je 44,7 % respondentek vnímá na pólu směřujícím k jejich dostatečnosti a 43,8 % žen na pólu směrem k jejich nedostatečnosti, dále 11,4 % žen zvolilo střední hodnotu.

Graf 4

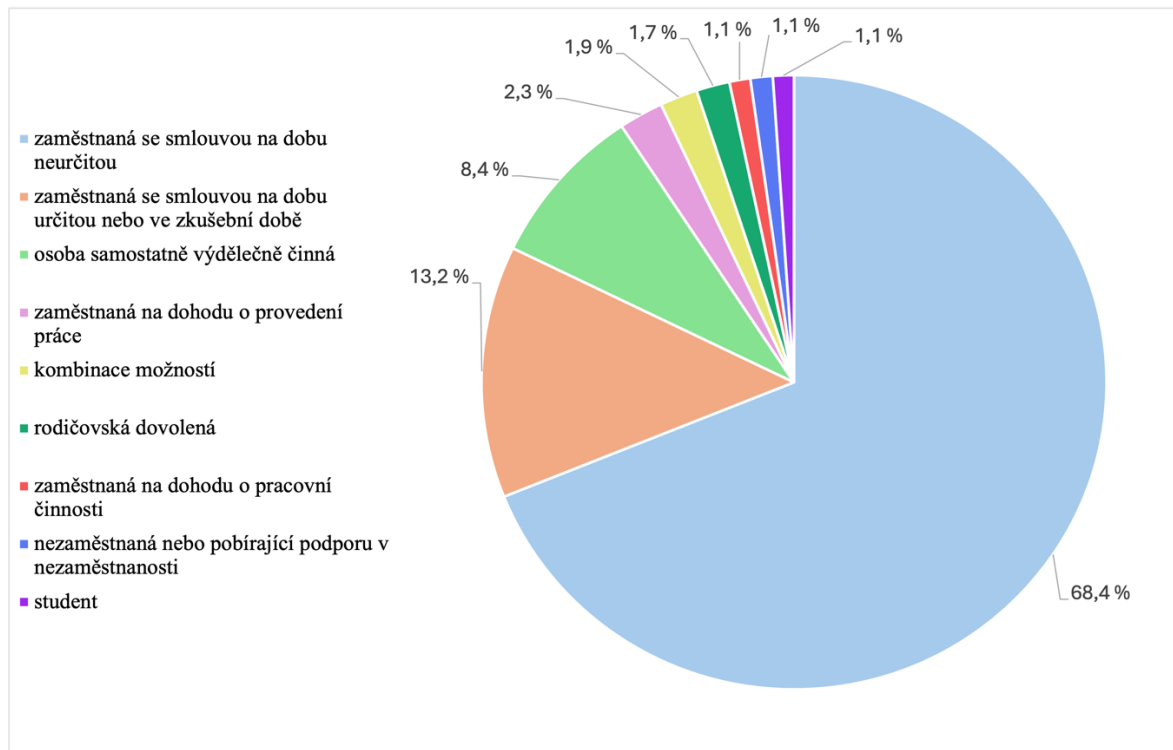
Vnímání dostatečnosti finančních prostředků s ohledem na aktuální životní potřeby či plánované změny (N = 1 398)

Celkem 91 % žen výběrového souboru N = 1398 bylo před odchodem na poslední mateřskou nebo rodičovskou dovolenou v zaměstnání a 9 % nikoliv. Z hlediska ekonomického statusu respondentek tohoto souboru před odchodem na poslední mateřskou nebo rodičovskou dovolenou předcházející tomuto výzkumu byla největší část respondentek (68,4 %) zaměstnaná na dobu neurčitou, dále 13,2 % žen měla zaměstnaná se smlouvou na dobu určitou nebo ve zkušební době. Detailní výsledky jsou předloženy v grafu 5.

Graf 5

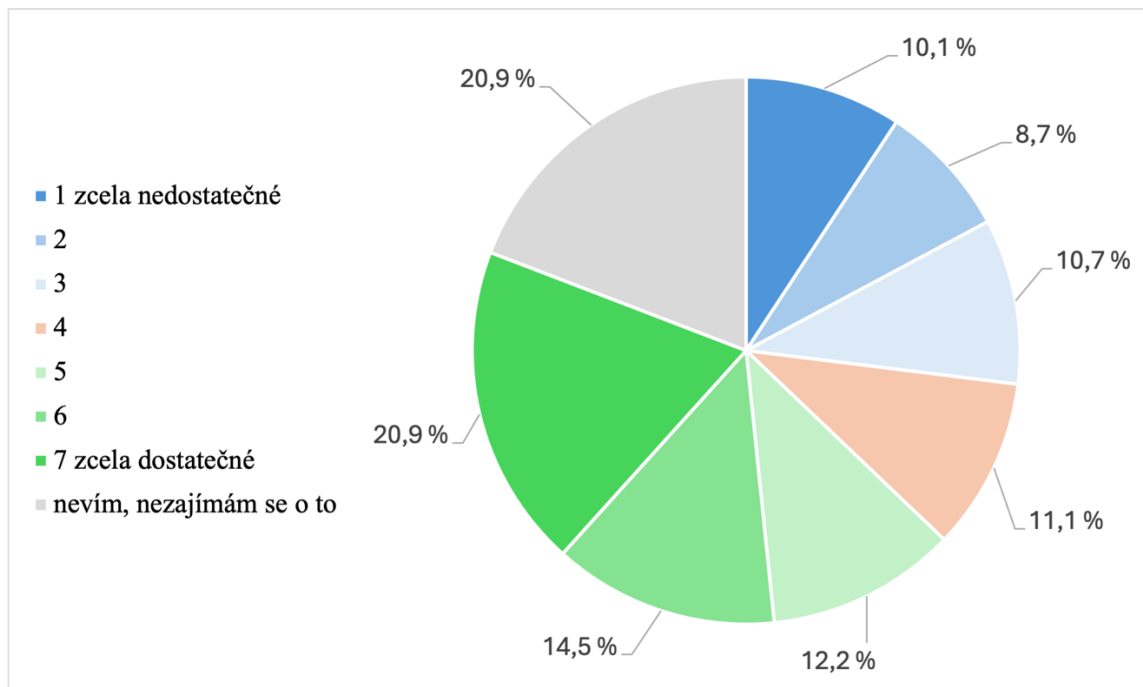
Ekonomický status respondentek před odchodem na poslední mateřskou nebo rodičovskou dovolenou předcházející tomuto výzkumu (N = 1 398)

V otázce vnímání šíře pracovních příležitostí v místě bydliště respondentky svou odpověď volily na stupnici od 1 (zcela nedostatečné) po 7 (zcela dostatečné), kde číslo 4 znamenalo střední hodnotu. Navíc měly možnost zvolit odpověď „nevím, nezajímám se o to“, kterou vybralo z celého výběrového souboru N = 1 398 celkem 20,9 % respondentek, na pólu směřujícím k dostatečnosti pracovních příležitostí odpovědělo 47,6 % respondentek, naopak na pólu k nedostatečnosti pracovních příležitostí odpověď zvolilo 29,5 % respondentek. Střední hodnotu zvolilo 11,1 % respondentek.

Graf 6

Vnímání šíře pracovních příležitostí v místě bydliště respondentek výběrového souboru (N = 1 398)

6.3 Etické hledisko a ochrana soukromí

Realizace výzkumu proběhla dle etických zásad psychologického výzkumu. Před zapojením do výzkumu byla každá respondentka informována o tématu a účelech výzkumu realizovaného pod záštitou Katedry psychologie Univerzity Palackého v Olomouci. Zároveň byly ujistěny o anonymitě a dobrovolnosti účasti ve výzkumu s právem odmítnutí či ukončení účasti bez udání důvodu. Respondentky svůj souhlas s účastí stvrdily samotným zahájením vyplnění. Bylo specifikováno, že součástí výzkumu bude sociodemografický dotazník a dvě škály orientované na zkušenosti s mezilidskými vztahy s blízkými vztahy a v zaměstnání. V textu byla uvedena možnost kontaktování v případě dotazů a univerzitní e-mailová adresa na výzkumníka.

7 PRÁCE S DATY A JEJÍ VÝSLEDKY

Získaná data byla z platformy Survio vyexportována a zpracována v programu Microsoft Excel 2024, výpočty byly provedeny převážně v programu Statistica 13, ve kterém jsme v souladu s určenou povahou proměnných pracovali zejména s testy nezávislosti dvou znaků Chí kvadrát, Spearmanovým korelačním koeficientem, bodově-biseriálním korelačním koeficientem a Kruskal-Wallisovou ANOVOU.

Pro ověření výzkumných otázek bylo potřeba výběrový soubor rozdělit na určité skupiny, na které se otázka zaměřuje. Ověřovali jsme souvislost vztahové vazby respondentek a důvodů, na jejichž základě by potenciálně uvažovaly o dřívějším návratu do zaměstnání, než původně plánovaly, anebo důvody, které sehrály roli v návratu na pracovní trh před 2. rokem věku dítěte. Tato věková hranice byla určena jakožto hranice pro „dřívější návrat“ z hlediska věku dítěte v souladu s následujícími aspekty:

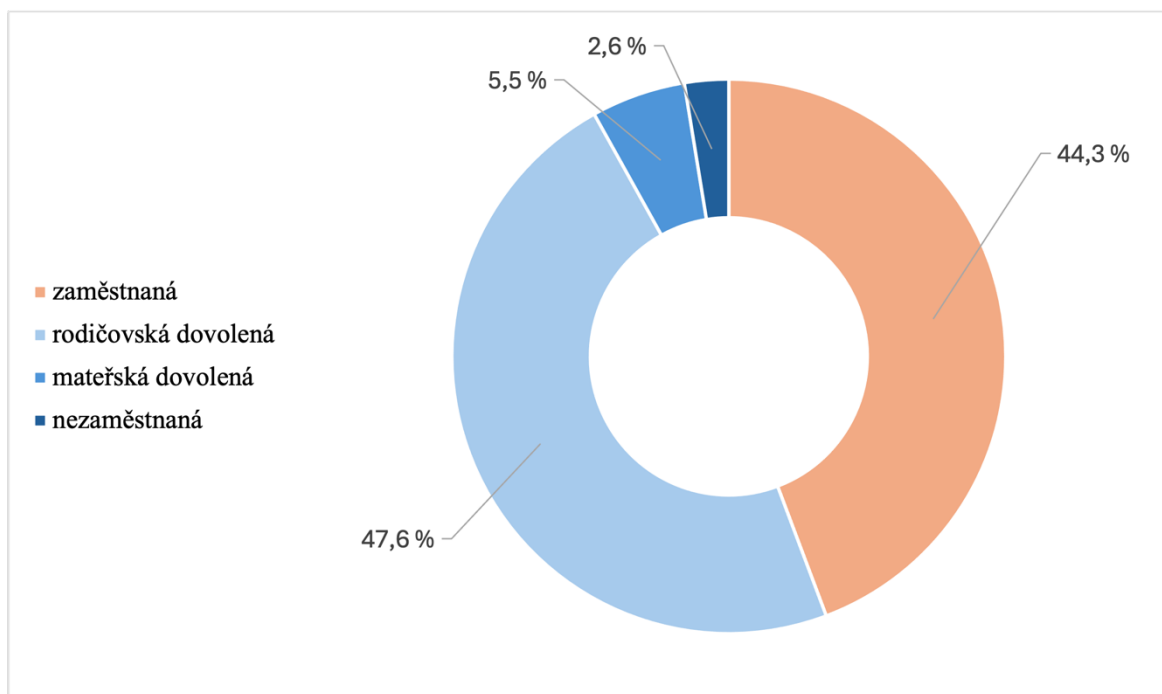
- nastavení sociální politiky (rodičovská dovolená, rodičovský příspěvek) s maximální možností čerpání této dovolené a příspěvku do 3 let věku dítěte (resp. v případě rodičovského příspěvku čerpaného na dítě narozené před 31. 12. 2013 i do 4 let)
- délka čerpání rodičovského příspěvku je nejčastěji do 3 let věku dítěte (Maříková, 2008; Masopustová et al., 2018; Nešporová, 2015)
- současné systémové nastavení rané výchovy a péče u nás, jenž umožňuje umístění dětí mladších 3 let do dětských skupin (již od 6 měsíců) nebo do mateřských škol (od 2 let); ovšem dostupnost daného zařízení pro nejmenší děti je závislé na rozhodnutí vedení MŠ; naopak na zajištění péče o tyto nejmenší děti se specializují dětské skupiny (Grůzová et al., 2022) a samozřejmě je možné využívat i jiné formy zajištění péče o dítě vyjma těch institucionálních.

Vzhledem ke skutečnosti, že rozhodování o návratu do zaměstnání žen ovlivňuje celá řada skutečností, lze zvažovat i další zjištěné informace, které tento proces mohou ovlivňovat.

V souladu s výše uvedeným byl soubor pro ověření výzkumných otázek rozdělen na dvě skupiny, tj. skupinu žen, které aktuálně nepracují (55,7 %) zahrnující respondentky na rodičovské a mateřské dovolené a nezaměstnané, a ženy, které již pracují (44,3 %).

Graf 7

Rozdělení výběrového souboru ($N = 1\,398$) z hlediska účasti na pracovním trhu

Respondentky, které se v současné době neúčastní pracovního trhu

Ze skupiny respondentek, které se zatím nevrátily do zaměstnání ($N = 779$) a zároveň mají platnou pracovní smlouvu u zaměstnavatele ($N = 515$) selektovány respondentky potenciálně uvažující o dřívějším návratu do zaměstnání, tj. z celkového výběrového souboru se jedná o 16,1 % respondentek ($N = 225$). U tohoto souboru byly ověřovány motivy, které by dle odpovědí sehrávaly roli při rozhodování o tomto dřívějším návratu do zaměstnání v souvislosti s vazebným stylem. U této skupiny ($N = 225$) je rozdělení dle vazebných stylů následující: 87,1 % bezpečný styl, 9,3 % úzkostný styl, 3,1 % vyhýbavý styl, 0,4 % dezorganizovaný styl.

Respondentky, které se v současné době účastní pracovního trhu

Podobným způsobem byly u selektovaných respondentek z celkového výběrového souboru, které jsou již zaměstnané ($N = 619$) a zároveň do zaměstnání nastoupily před 2. rokem věku dítěte ($N = 335$) sledovány motivy související s rozhodnutím o tomto návratu. U selektovaného souboru již pracujících respondentek ($N = 619$) jsme zjišťovali další skutečnosti. U této skupiny je rozdělení dle vazebných stylů následující: 89,5 % bezpečný styl, 6,6 % úzkostný styl, 3,7 % vyhýbavý styl a 0,2 % dezorganizovaný styl.

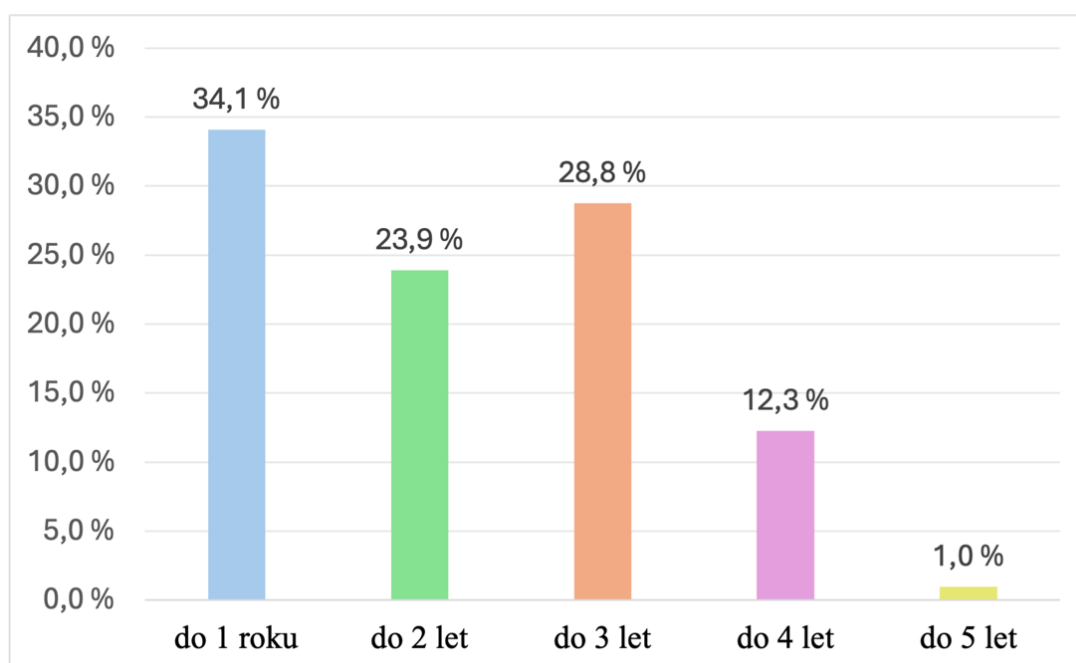
Celkem 58,3 % z nich pracuje u stejného zaměstnavatele jako před odchodem na mateřskou či rodičovskou dovolenou a 41,7 % u zaměstnavatele jiného. Dále 31,7 % respondentek dochází na pracoviště, 22,6 % pracuje na home office a 45,7 % využívá kombinace výše uvedeného.

Z pohledu zajištění péče o děti v době, kdy se respondentky věnují práci, je 38,4 % z nich v dětské skupině nebo jeslích, 15,2 % s někým doma (partner/manžel, prarodiče, chůva, aj.), 14,5 % využívá coworkingu (hlídání zajištěné na určitém místě), 12,6 % uvedlo, že je dítě doma s matkou a 12,6 % dochází do základní školy. 3,9 % dochází do mateřské školy, 2,6 % je s matkou na pracovišti a 0,2 % z nich jsou samy doma z důvodu domácího vzdělávání.

Z hlediska věku nejmladšího dítěte se již pracující respondentky (N = 619) do práce vrátily z 34,1 % v období do 1 roku dítěte, dále 28,8 % do 3 let věku dítěte. Ostatní výsledky jsou zobrazené v grafu 8.

Graf 8

Věk nejmladšího dítěte při nástupu již pracujících respondentek zpět do zaměstnání (N = 619)

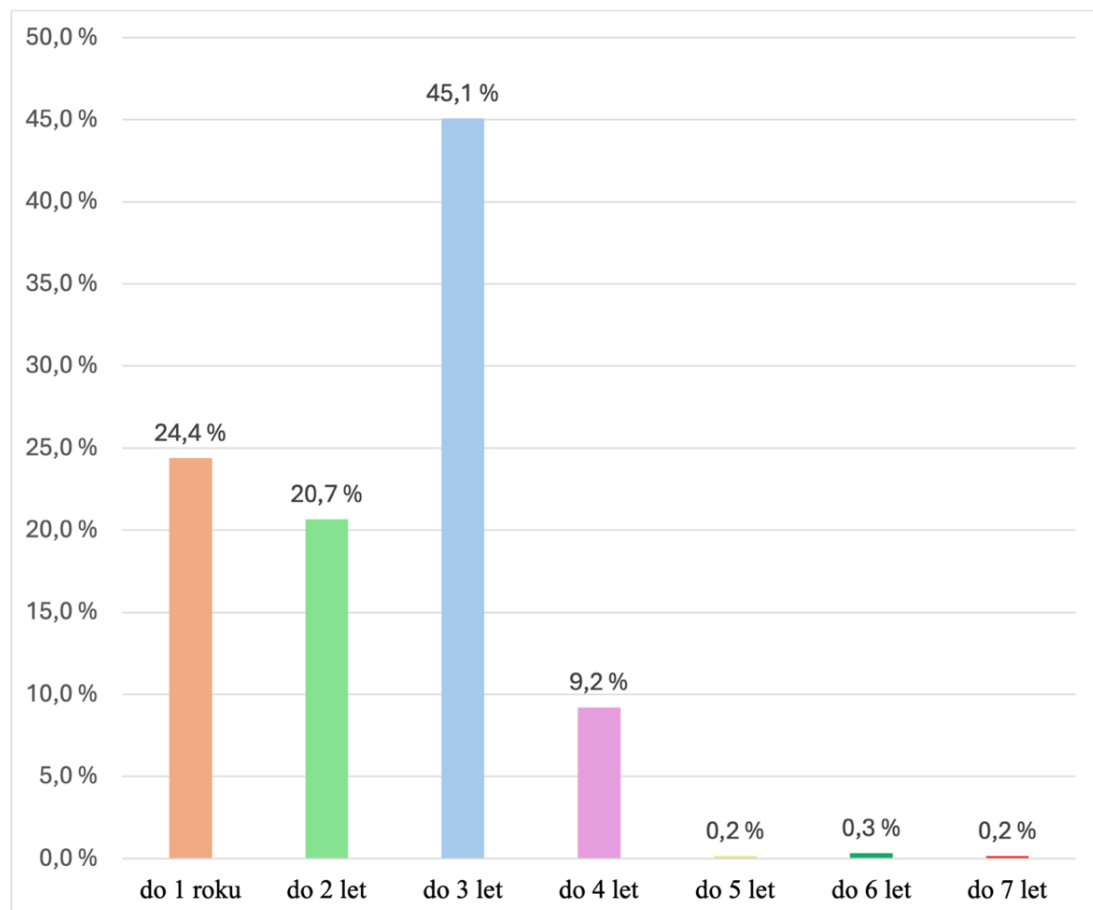

Dle zjištění se však původní plány související s věkem dítěte při návratu respondentek do zaměstnání odlišovaly. Z tohoto selektovaného souboru (N = 619) plánovalo návratu do zaměstnání ve 3 letech věku dítěte 45,1 %, dále pouze 24,4 %

respondentek tento návrat plánovalo do 1 roku dítěte. Další výsledky jsou předloženy v grafu 9.

Graf 9

Původní představa o věku nejmladšího dítěte při nástupu respondentek zpět do zaměstnání (N = 619)

7.1 Výsledky analýzy dat

Výzkumná otázka č. 1: Jak probíhá rozhodování žen o návratu z MD/RD do zaměstnání v souvislosti s jejich vztahovou vazbou?

U vybraných respondentek, které se zatím nevrátily do zaměstnání, mají platnou pracovní smlouvu u svého původního zaměstnavatele a zároveň potenciálně uvažují o dřívějším návratu do zaměstnání (N = 225) jsme zjišťovali, jaké důvody by v tomto rozhodování hrály roli. Respondentky mohly vybrat až dvě odpovědi z nabízených variant:

změna stereotypu, finanční motivace, kariérní důvody, vztahové důvody, dále odpověď „nevím, neměla jsem důvod nad tím přemýšlet“ a odpověď jiné, kde specifikovaly např. následující důvody: získání vhodného pracovního místa, výhodná pracovní nabídka, návyk dětí na docházku do mateřské školy, možnost zajištění vhodné péče o děti, konec rodičovské dovolené, nebo delší pobyt otce na rodičovské dovolené, než bylo dle původní domluvy rodičů naplánováno. Vybrané důvody byly posuzovány v souladu se vztahovou vazbou respondentek. Zastoupení stylů vazby u této skupiny respondentek bylo následující: 87,1 % styl bezpečný, 9,3 % úzkostný styl, 3,1 % vyhybavý styl, 0,4 % dezorganizovaný styl.

Výsledky tohoto testu jsou předloženy v tabulce 2. Na základě dosaženého výsledku lze u důvodu „jiné“ ($\chi^2 = 32,12837$, $p = 0,00618$) prokázat závislost dvou znaků, tj. vazebný styl ovlivňuje rozhodování o návratu do zaměstnání u kategorie jiných důvodů. Tato kategorie zahrnovala důvody uvedené v tabulce 3.

Tabulka 2

Výsledek testu nezávislosti dvou znaků, tj. důvodů potenciálně ovlivňujících rozhodování o dřívějším návratu do zaměstnání a vazebným stylem respondentek (225)

	změna stereotypu	finanční důvody	kariérní důvody	vztahové důvody	nevím, neměla jsem důvod o tom přemýšlet	jiné důvody
p-hodnota	0,53484	0,71067	0,71456	0,45331	0,26512	0,00618
sv	3	3	3	3	3	15
χ^2	2,185338	1,378126	1,361604	2,623907	3,966379	32,12837

Tabulka 3

Kategorie „jiné“ důvody

seberealizace
možnost zajištění hlídání dětí
nalezení vhodného pracovního místa

návyk dětí na školku

změněná pracovní doba

konec rodičovské dovolené

otec dítěte chce být na rodičovské dovolené déle, než jsme původně plánovali

Vzhledem ke skutečnosti, že kategoriální přístup ke vztahové vazbě může snižovat variabilitu byla provedena ještě korelační analýza s uvedenými důvody, které mohou hrát v tomto rozhodování roli a T-skóry pro dimenzi úzkostnosti a vyhýbavosti. K vytvoření korelačních matic byla pro nesplnění požadavku normality pro dimenzi vyhýbavosti a pro dimenzi úzkostnosti zvolena metoda neparametrické statistiky, konkrétně test Spearmanova korelačního koeficientu. Korelační matice jsou reprezentovány v navazující tabulce 4.

Dle zjištěných výsledků nelze najít významné korelační vztahy mezi dimenzemi vztahové vazby podle ECR-CZ a důvody potenciálně rozhodujícími o návratu do zaměstnání. Lze identifikovat velmi slabý negativní vztah dimenze úzkostnosti a finanční motivace ($r_s = -0,18$, $p < 0,01$), zároveň velmi slabý negativní vztah dimenze úzkostnosti a vztahových důvodů ($r_s = -0,17$, $p < 0,05$), nebo velmi slabý pozitivní vztah dimenze vztahové úzkostnosti a kariérních důvodů ($r_s = 0,15$, $p < 0,05$). Korelace dimenze vztahové vyhýbavosti s jednotlivými důvody potenciálně rozhodujícími o návratu do zaměstnání vykazovaly ještě slabší význam. Středně silnou negativní korelaci lze nalézt mezi „kariérními důvody“ a „finanční motivací“ ($r_s = -0,39$, $p < 0,001$). Uvedené výsledky jsou statisticky signifikantní.

Tabulka 4

Spearmanova korelace dimenzí škály ECR-CZ s důvody potenciálně rozhodujícími o návratu do zaměstnání (N = 225)

		1	2	3	4	5	6	7	8
dimenze vyhýbavosti	<i>r</i> (X,Y)		0,21	0,03	-0,11	0,09	0,05	-0,04	0,10
	<i>t</i> (223)	.	3,14	0,42	-1,59	1,39	0,78	-0,60	1,49
	<i>p</i>		0,00**	0,67	0,11	0,17	0,43	0,55	0,14
dimenze úzkostnosti	<i>r</i> (X,Y)	0,21		0,05	-0,18	0,15	-0,17	-0,07	0,07
	<i>t</i> (223)	3,14	.	0,69	-2,67	2,21	-2,51	-1,05	1,09
	<i>p</i>	0,00**		0,49	0,01**	0,03*	0,01*	0,30	0,28
změna stereotypu	<i>r</i> (X,Y)	0,03	0,05		-0,22	-0,15	-0,13	-0,11	-0,02
	<i>t</i> (223)	0,50	0,69	.	-3,34	-2,26	-1,91	-1,63	-0,26
	<i>p</i>	0,62	0,49		0,00***	0,02*	0,06	0,10	0,80
finanční motivace	<i>r</i> (X,Y)	-0,11	-0,18	-0,22		-0,39	-0,13	-0,16	0,03
	<i>t</i> (223)	-1,59	-2,67	-3,34	.	-6,25	-1,97	-2,46	0,49
	<i>p</i>	0,11	0,01**	0,00***		0,00***	0,05*	0,01*	0,63
kariérní důvody	<i>r</i> (X,Y)	0,09	0,15	-0,15	-0,39		-0,10	-0,05	-0,13
	<i>t</i> (223)	1,39	2,21	-2,26	-6,25	.	-1,47	-0,75	-1,90
	<i>p</i>	0,17	0,03*	0,02*	0,00***		0,14	0,46	0,06
vztahové důvody	<i>r</i> (X,Y)	0,05	-0,17	-0,13	-0,13	-0,10		-0,03	0,01
	<i>t</i> (223)	0,78	-2,51	-1,91	-1,97	-1,47	.	-0,38	0,08
	<i>p</i>	0,43	0,01*	0,06	0,05*	0,14		0,71	0,94
nevím, neměla jsem důvod nad tím přemýšlet	<i>r</i> (X,Y)	-0,05	-0,07	-0,11	-0,16	-0,05	-0,03		0,00
	<i>t</i> (223)	-0,72	-1,05	-1,63	-2,46	-0,75	-0,38	.	0,03
	<i>p</i>	0,47	0,30	0,10	0,01*	0,46	0,71		0,98
jiné důvody	<i>r</i> (X,Y)	0,10	0,07	-0,02	0,03	-0,13	0,01	0,00	
	<i>t</i> (223)	1,49	1,09	-0,26	0,49	-1,90	0,08	0,03	.
	<i>p</i>	0,14	0,28	0,80	0,63	0,06	0,94	0,98	

Pozn.: Označené korelace jsou významné na hladině: **p* < 0,05, ** *p* < 0,01, *** *p* < 0,001

Dále byly provedené korelační analýzy dimenzí vztahové vazby a položkami zjišťujícími subjektivní vnímání dostatečnosti finančních prostředků v aktuální životní situaci a vnímání širě pracovních příležitostí v jejich místě bydliště. Pro tuto analýzu byla vzhledem k charakteristikám proměnných zvolena Spearmanova korelace. Výsledky jsou uvedené v tabulce 5. Většina zjištěných korelačních vztahů jsou zanedbatelné významnosti. Jako statisticky středně významnou lze identifikovat pozitivní korelaci mezi vnímáním dostatečnosti finančních prostředků a vnímáním širě pracovních příležitostí v místě bydliště ($r_s = 0,30$, $p < 0,001$). V datech lze rovněž pozorovat slabou negativní korelaci mezi dimenzí úzkostnosti a vnímáním dostatečnosti finančních prostředků ($r_s = -0,22$, $p < 0,001$) a slabou negativní korelaci mezi dimenzí úzkostnosti a vnímáním širě pracovních příležitostí v místě bydliště ($r_s = -0,16$, $p < 0,05$). Uvedené výsledky jsou statisticky signifikantní.

Tabulka 5

Spearmanova korelace dimenzí škály ECR-CZ se subjektivním vnímáním dostatečnosti finančních prostředků a subjektivním vnímáním širě pracovních příležitostí (N = 225)

		1	2	3	4
dimenze vyhybavosti	r (X,Y)		0,21	-0,09	-0,09
	t (223)	.	3,14	-1,36	-1,39
	p		0,00**	0,18	0,17
dimenze úzkostnosti	r (X,Y)	0,21		-0,22	-0,16
	t (223)	3,14	.	-3,41	-2,42
	p	0,00**		0,00***	0,02*
vnímání dostatečnosti finančních prostředků	r (X,Y)	-0,09	-0,22		0,30
	t (223)	-1,36	-3,41	.	4,63
	p	0,18	0,00***		0,00***
vnímání širě pracovních příležitostí v místě bydliště	r (X,Y)	-0,09	-0,16	0,30	
	t (223)	-1,39	-2,42	4,63	.
	p	0,17	0,02*	0,00***	

Pozn.: Označení korelace jsou významné na hladině: * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Výzkumná otázka č. 2: Jaké byly charakteristiky rozhodnutí o návratu z MD/RD do zaměstnání u žen pečujících o děti do 7 let v souvislosti s jejich vztahovou vazbou?

Vybrané respondentky, které jsou již zaměstnané a zároveň do zaměstnání nastoupily před 2. rokem věku dítěte (N = 335) mohly zvolit až dva faktory, které v jejich rozhodování

o tomto návratu hrály roli. Na výběr byly následující možnosti: dítě již nepotřebovalo moji trvalou péči, možnost seberealizace, změna stereotypu, finanční situace, kariérní důvody, vztahové důvody. Ženy mohly také vybrat odpověď jiné, kde upřesnily např. následující důvody: pracovní možnosti či nemožnost přerušovat pracovní kontakty (OSVČ), důvody z hlediska dítěte jako možnost docházky do předškolního zařízení či dítě vyžadující kolektiv, dále z důvodu rozvodu, osobních důvodů pro vlastní psychické zdraví či vytváření hodnot, či kombinace vícero důvodů. Objevila se také odpověď, kdy respondentka preferovala, aby primární péči zajišťoval manžel. Vybrané důvody byly opět posuzovány z hlediska vztahové vazby respondentek. Zastoupení stylů vazby u skupiny již pracujících žen bylo následující: 89,5 % styl bezpečný, 6,6 % úzkostný styl, 3,7 % vyhýbavý styl, 0,2 % dezorganizovaný styl.

Výsledky tohoto testu jsou předloženy v tabulce 6. Na základě dosaženého výsledku lze prokázat závislost dvou znaků „vazebný styl“ a „vztahové důvody“ ($\chi^2 = 19,96422$, $p = 0,00017$), tj. vazebný styl ovlivnil rozhodnutí o návratu do zaměstnání u žen pečujících do 7 let věku související se vztahovými důvody. Kategorie vztahových důvodů a vazebný styl jsou na sobě závislé.

Tabulka 6

Výsledek testu nezávislosti dvou znaků, tj. důvodů, které ovlivnily rozhodnutí o návratu respondentek do zaměstnání před 2. rokem věku dítěte a vazebným stylem respondentek (N = 335)

	dítě již						
	nepotřebovalo moji trvalou péči	možnost seberealizace	změna stereotypu	finanční situace	kariérní důvody	vztahové důvody	jiné důvody
P- hodnota	0,72349	0,77264	0,36574	0,61498	0,15267	0,00017	0,75898
sv	3	3	3	3	3	3	18
χ^2	1,323782	1,118379	3,172805	1,799778	5,275895	19,96422	13,53317

Vzhledem k riziku snižování variability v případě kategoriálního přístupu byla i v tomto případě provedena další analýza. V souladu se splněním požadavků normality byla zvolena metoda parametrické statistiky, konkrétně test bodově-biseriálního korelačního koeficientu. Korelační matice jsou reprezentovány v navazující tabulce 7.

Dle zjištěných korelačních vztahů nelze mezi dimenzemi rysové vztahové vazby dle škály ECR-CZ a zkoumanými důvody rozhodnutí o návratu respondentek do zaměstnání před 2. rokem věku dítěte nelze najít žádný významný korelační vztah. Lze nalézt silné korelace mezi jednotlivými uvedenými důvody, např. dítě již nepotřebovalo moji trvalou péči a kariérní důvody ($r_{pb} = 1,00$, $p < 0,001$), kde je korelační koeficient roven 1,0 a mezi dvěma znaky existuje přímá úměra.

Tabulka 7

Výsledky bodově-biseriální korelace dimenzí škály ECR-CZ s důvody potenciálně rozhodujícími o návratu do zaměstnání (N = 619)

		1	2	3	4	5	6	7	8	9
dimenze vyhýbavosti	<i>r</i> (X,Y)		0,14	0,03	0,04	0,03	0,02	0,04	0,03	0,04
	<i>t</i> (617)	.	3,40	0,83	0,91	0,69	0,57	0,91	0,87	0,95
	<i>p</i>		0,00***	0,41	0,36	0,49	0,57	0,36	0,39	0,34
dimenze úzkostnosti	<i>r</i> (X,Y)	0,14		-0,05	-0,05	-0,06	-0,06	-0,05	-0,05	-0,01
	<i>t</i> (617)	3,40	.	-1,34	-1,32	-1,38	-1,51	-1,30	-1,28	-0,29
	<i>p</i>	0,00***		0,18	0,19	0,17	0,13	0,19	0,20	0,77
dítě již nepotřebovalo moji trvalou péči	<i>r</i> (X,Y)	0,03	-0,05		0,99	0,99	0,99	1,00	1,00	0,54
	<i>t</i> (617)	0,83	-1,34	.	220,38	238,89	225,97	249,22	377,69	15,97
	<i>p</i>	0,41	0,18		0,00***	0,00***	0,00***	0,00***	0,00***	0,00***
možnost seberealizace	<i>r</i> (X,Y)	0,04	-0,05	0,99		0,99	0,99	0,99	0,99	0,52
	<i>t</i> (617)	0,91	-1,32	220,38	.	189,04	150,91	177,88	224,82	15,23
	<i>p</i>	0,36	0,19	0,00***		0,00***	0,00***	0,00***	0,00***	0,00***
změna stereotypu	<i>r</i> (X,Y)	0,03	-0,06	0,99	0,99		0,99	0,99	0,99	0,53
	<i>t</i> (617)	0,69	-1,38	238,89	189,04	.	162,47	172,97	234,11	15,38
	<i>p</i>	0,49	0,17	0,00***	0,00***		0,00***	0,00***	0,00***	0,00***
finanční situace	<i>r</i> (X,Y)	0,02	-0,06	0,99	0,99	0,99		0,99	0,99	0,52
	<i>t</i> (617)	0,57	-1,51	225,97	150,91	162,47	.	183,10	223,83	15,29
	<i>p</i>	0,57	0,13	0,00***	0,00***	0,00***		0,00***	0,00***	0,00***
kariérní důvody	<i>r</i> (X,Y)	0,04	-0,05	1,00	0,99	0,99	0,99		0,99	0,53
	<i>t</i> (617)	0,91	-1,30	249,22	177,88	172,97	183,10	.	243,96	0,28
	<i>p</i>	0,36	0,19	0,00***	0,00***	0,00***	0,00***		0,00***	0,00***
vztahové důvody	<i>r</i> (X,Y)	0,03	-0,05	1,00	0,99	0,99	0,99	0,99		0,54
	<i>t</i> (617)	0,87	-1,28	377,69	224,82	234,11	223,83	243,96	.	15,95
	<i>p</i>	0,39	0,20	0,00***	0,00***	0,00***	0,00***	0,00***		0,00***
jiné důvody	<i>r</i> (X,Y)	0,04	-0,01	0,54	0,52	0,53	0,52	0,53	0,54	
	<i>t</i> (617)	0,95	-0,29	15,97	15,23	15,38	15,29	0,28	15,95	.
	<i>p</i>	0,34	0,77	0,00***	0,00***	0,00***	0,00***	0,00***	0,00***	

Pozn.: Označené korelace jsou významné na hladině: *p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001

Výsledky posuzování dalších faktorů potenciálně ovlivňujících načasování návratu respondentek do zaměstnání

Vzhledem k nominálnímu charakteru proměnné vazebného stylu a ordinální proměnné odpovídající odpovědím na Likertově škále byla pro ověření následujících výsledků použita Kruskal-Wallisova ANOVA.

Na základě předchozích zjištění, dle nichž přítomnost realistických představ přispívá k lepší adaptaci na mateřskou roli a přispívá k její celkové spokojenosti (Harwood et al., 2007; Mihelic et al., 2016) byly v dotazníku zahrnuty položky zaměřené na očekávání nároků rodičovské role. Za přítomnosti relativně realistických představ by teoreticky mohlo být možné sledovat tendence k dřívějšímu či naopak pozdějšímu návratu do zaměstnání. Tato očekávání prozkoumáme v kontextu vazebných stylů.

U respondentek, které mají 1 dítě (N = 699) jsme ověřovali jejich očekávání souvisejících s rodičovstvím v období před porodem a to, jak moc těmto očekáváním odpovídají jejich reálné rodičovské zkušenosti. Respondentky v obou položkách odpovídaly na připojené škále čísel od 1 (vůbec neodpovídají) po 7 (zcela odpovídají). Dle výsledků lze na základě dosažené hladiny významnosti u položky „Jak moc odpovídají Vaše rodičovské zkušenosti původním očekáváním?“ ($p = 0,0034$) tvrdit, že jsme prokázali statisticky významný rozdíl této položky v souladu s vazebným stylem. Rozdíly jsou znázorněny v grafu 10, kde je označení stylů následující (1) bezpečný, (2) vyhýbavý, (3) úzkostný, (4) dezorganizovaný.

Tabulka 8

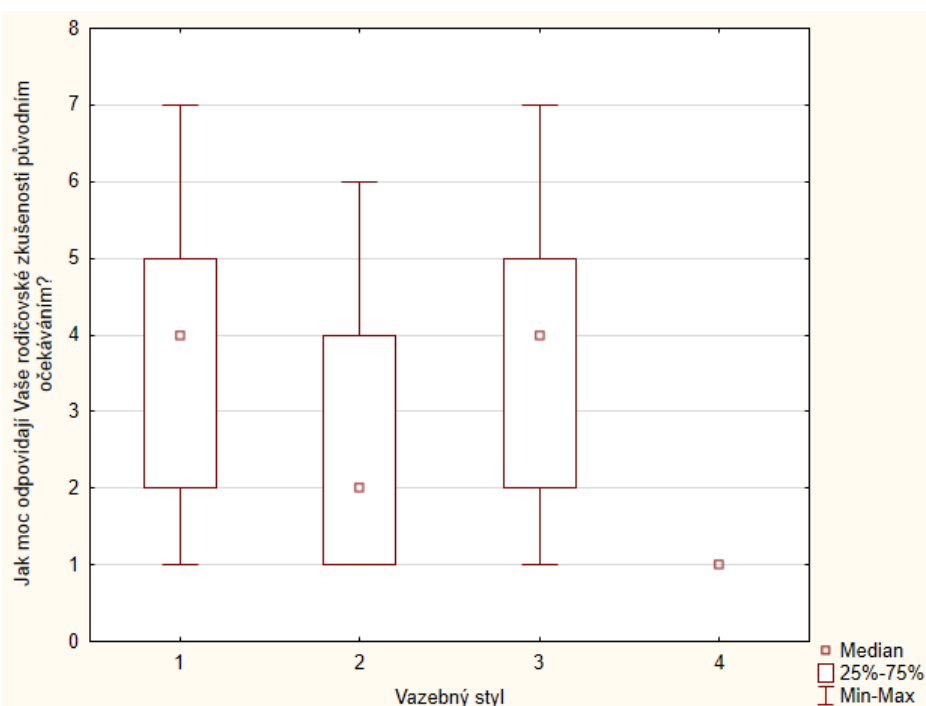
Výsledky Kruskal-Wallisovy ANOVY se závislými proměnnými položek souvisejících s očekáváním nároků v mateřství a vazebným stylem u respondentek s 1 dítětem (N = 699)

předložené tvrzení	styl vazby	počet platných	součet pořadí	prům. pořadí	H (3; N = 699)	p-podnota
Jak moc jste před porodem předpokládala, že rodičovství bude náročné?	bezpečný	611	215012,0	351,9018	5,0406 17	0,1688
	vyhýbavý	34	9962,0	293,0000		
	úzkostný	53	19578,0	369,3962		
	dezorgan.	1	98,0	98,0000		
Jak moc odpovídají Vaše	bezpečný	611	217037,0	355,2160	13,667 98	0,0034
	vyhýbavý	34	8108,0	238,4706		

rodičovské zkušenosti původním očekáváním?	úzkostný	53	19453	367,0472		
	dezorgan.	1	51,5	51,5000		

Graf 10

Krabicový graf ke Kruskal-Wallisově ANOVĚ se závislými proměnnými položky související s očekáváním a prožíváním rodičovských nároků a vazebným stylem u respondentek s 1 dítětem (N = 699)

Obdobně u respondentek, které mají 2 děti a více (N = 699) jsme ověřovali taktéž očekávání související s rodičovstvím v období před porodem a to, jak moc těmto očekáváním odpovídají jejich reálné rodičovské zkušenosti. U této skupiny jsme navíc zkoumali, zda se s příchodem dalších dětí jejich očekávání změnila. Respondentky rovněž odpovídaly na připojené škále čísel od 1 (vůbec neodpovídají) po 7 (zcela odpovídají). Souvislost těchto položek s vazebným stylem se v tomto testu neprokázala.

Tabulka 9

Výsledky Kruskal-Wallisovy ANOVY se závislými proměnnými položek souvisejících s očekáváním nároků v mateřství a vazebným stylem u respondentek se 2 a více dětmi (N = 699)

předložené tvrzení	styl vazby	počet platných	součet pořadí	prům. pořadí	H (3; N = 699)	p-podnota
Jak moc jste před porodem předpokládala, že rodičovství bude náročné?	bezpečný	609	211337,5	347,0238	4,0521 22	0,2559
	vyhýbavý	27	11425,0	423,1481		
	úzkostný	59	20324,0	344,4746		
	dezorgan.	4	1563,5	390,8750		
Jak moc odpovídají Vaše rodičovské zkušenosti původním očekáváním?	bezpečný	609	215472,5	353,8136	1,7496 57	0,6260
	vyhýbavý	27	8865,0	328,3333		
	úzkostný	59	19013,5	322,2627		
	dezorgan.	4	1299,0	324,7500		
Pokud již máte více dětí, změnila se s příchodem dalších dětí Vaše očekávání?	bezpečný	609	210952,5	346,3916	1,7254 16	0,6313
	vyhýbavý	27	9780,5	362,2407		
	úzkostný	59	22407,0	379,7797		
	dezorgan.	4	1510,0	377,5000		

Dále jsme u celkového výběrového souboru N = 1 398 sledovali odpovědi na položky odrážející základy konceptu intenzivního mateřství v souvislosti se vztahovou vazbou respondentek. Odpovědi na tyto položky volily na Likertově škále od 1 (rozhodně nesouhlasím) po 7 (rozhodně souhlasím). Na základě dosažené hladiny významnosti můžeme u některých položek tvrdit, že jsme prokázali statisticky významný rozdíl v souladu s vazebným stylem. Výsledky jsou předloženy v tabulce 10. V grafu 11 jsou znázorněny rozdíly mezi jednotlivými vazebnými styly, kde je označení stylů následující (1) bezpečný, (2) vyhýbavý, (3) úzkostný, (4) dezorganizovaný.

Tabulka 10

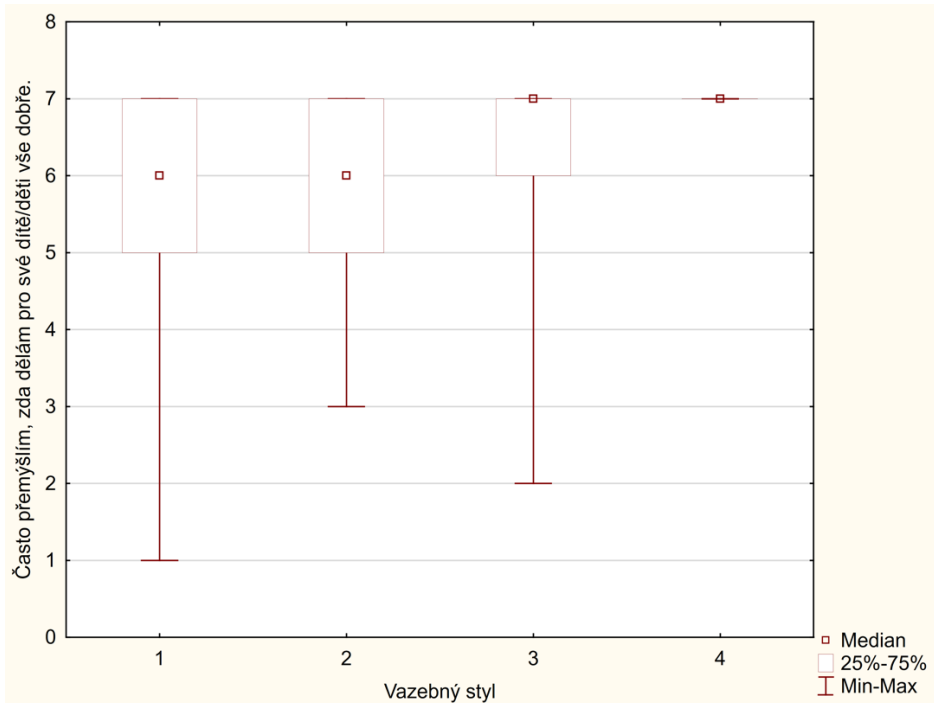
Výsledky Kruskal-Wallisovy ANOVY s proměnnými odrážejícími základy konceptu intenzivního mateřství a vazebným stylem (N = 1 398)

předložené tvrzení	styl vazby	počet platných	součet pořadí	prům. pořadí	H (3, N = 1 398)	p-podnota
Mateřství mě naplňuje.	bezpečný	1220	868300,5	711,7217	14,12114	0,0027
	vyhýbavý	61	32431,5	531,6639		
	úzkostný	112	73227,5	653,8170		
	dezorgan.	5	3941,5	788,3000		
Do věku 3 let je mateřská postava zcela nenahraditelná.	bezpečný	1220	844058,5	691,8512	5,018944	0,1704
	vyhýbavý	61	48098,0	788,4918		
	úzkostný	112	81418,0	726,9464		
	dezorgan.	5	4326,5	865,3000		
Se svým dítětem/svémi dětmi bych měla trávit maximum možného času.	bezpečný	1220	843698,0	691,5557	5,785580	0,1225
	vyhýbavý	61	44205,5	724,6803		
	úzkostný	112	87148,0	778,1071		
	dezorgan.	5	2849,5	569,9000		
Jsem si v roli matky jistá.	bezpečný	1220	878698,0	720,2443	26,80815	0,0000
	vyhýbavý	61	34052,5	558,2377		
	úzkostný	112	62147,5	554,8884		
	dezorgan.	5	3003,0	600,6000		
Zajímají mě příspěvky o výchově a rozvoji dětí sdílené na internetu.	bezpečný	1220	850184,5	696,8725	1,074899	0,7831
	vyhýbavý	61	43661,0	715,7541		
	úzkostný	112	79777,5	712,2991		
	dezorgan.	5	4278,0	855,6000		
Čtu knihy zaměřené na téma rodičovství nebo výchovy dětí.	bezpečný	1220	854520,0	700,426	6,279311	0,0988
	vyhýbavý	61	45554,0	746,787		
	úzkostný	112	72643,5	648,603		
	dezorgan.	5	5183,5	1036,700		
Snažím se následovat rady, které jsem se dočetla v příspěvcích	bezpečný	1220	848530,5	695,5168	1,395721	0,7065
	vyhýbavý	61	44525,0	729,9180		

nebo literatuře o výchově.	úzkostný	112	80697,0	720,5089		
	dezorgan.	5	4148,5	820,7000		
Mám tendenci upřednostňovat potřeby dítěte/děti před vlastními.	bezpečný	1220	825761,5	676,854	33,59636	0,0000
	vyhýbavý	61	52490,5	860,500		
	úzkostný	112	94446,5	843,272		
	dezorgan.	5	5202,5	1040,500		
Často přemýšlím, zda dělám pro své dítě/děti vše dobře.	bezpečný	1220	818760,0	671,115	57,80574	0,0000
	vyhýbavý	61	49070,0	804,426		
	úzkostný	112	104338,5	931,594		
	dezorgan.	5	5732,5	1146,500		
Značnou část prostředků investuji do dítěte/děti v podobě nákupu hraček, knih nebo dalších pomůcek za cílem jeho rozvoje.	bezpečný	1220	833437,0	683,1451	17,37441	0,0006
	vyhýbavý	61	47458,0	778,0000		
	úzkostný	112	92681,5	827,5134		
	dezorgan.	5	4324,5	864,9000		
Sdílím podobné hodnoty a cíle výchovy s řadou přátel.	bezpečný	1220	868055,0	711,5205	11,15488	0,0109
	vyhýbavý	61	34501,5	565,5984		
	úzkostný	112	72655,0	648,7054		
	dezorgan.	5	2689,5	537,9000		
Setkávám se často i s bezdětnými přáteli.	bezpečný	1220	868474,0	711,8639	9,838072	0,0200
	vyhýbavý	61	36126,5	592,2377		
	úzkostný	112	70522,5	629,6652		
	dezorgan.	5	2778,0	555,6000		

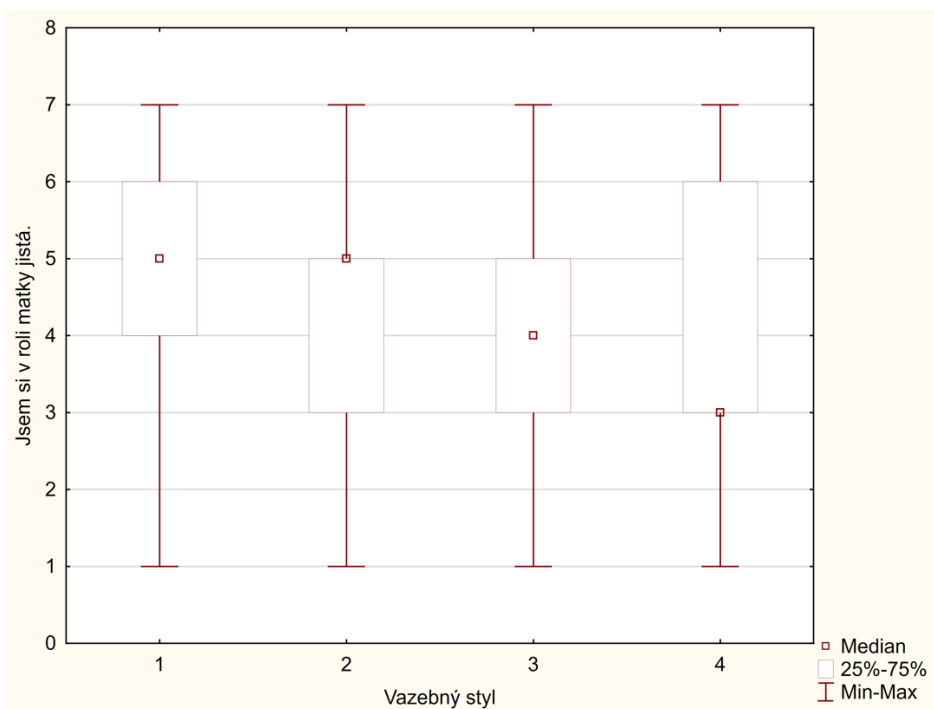
Graf 11

Krabicový graf ke Kruskal-Wallisově ANOVĚ odrážejícími základy konceptu intenzivního mateřství a vazebným stylem u respondentek výběrového souboru (N = 1 398)

Graf 12

Krabicový graf ke Kruskal-Wallisově ANOVĚ odrážejícími základy konceptu intenzivního mateřství a vazebným stylem u respondentek výběrového souboru (N = 1 398)

7.2 Odpovědi na výzkumné otázky

Jak probíhá rozhodování žen o návratu z MD/RD do zaměstnání v souvislosti s jejich vztahovou vazbou?

Otázka byla ověřována u selektovaného souboru respondentek, které v současné chvíli nepracují, mají platnou pracovní smlouvu u svého původního zaměstnavatele a zároveň potenciálně uvažují o dřívějším návratu do zaměstnání (N = 225). Výsledek první analýzy spočívající v testu nezávislosti dvou znaků Chí kvadrát prokázal závislost dvou znaků, tj. vazebný styl ovlivňuje rozhodování o návratu do zaměstnání u kategorie „jiné důvody“. Vzhledem k riziku, dle kterého kategoriální přístup ke vztahové vazbě může snižovat variabilitu, byla provedena ještě korelační analýza s předloženými důvody potenciálně rozhodujícími o návratu do zaměstnání a T-skóry pro dimenze úzkostnosti a vyhybavosti podle škály ECR-CZ. Testy Spearmanova korelačního koeficientu prokázaly zanedbatelné korelační vztahy. Lze pozorovat velmi slabý negativní vztah dimenze úzkostnosti a finanční motivace ($r_s = -0,18$, $p < 0,01$), dále velmi slabý negativní vztah dimenze úzkostnosti a vztahových důvodů ($r_s = -0,17$, $p < 0,05$). Testy na zvolené hladině významnosti 0,05 významné.

Ani další provedené korelační analýzy mezi položkami zjišťujícími subjektivní vnímání dostatečnosti finančních prostředků v aktuální životní situaci, vnímání širě pracovních příležitostí a dimenzemi rysové vztahové vazby neprokázaly významné korelační vztahy. Lze pozorovat trend slabé negativní korelace mezi dimenzí úzkostnosti a vnímáním dostatečnosti finančních prostředků ($r_s = -0,22$, $p < 0,001$), a slabé negativní korelace mezi dimenzí úzkostnosti a vnímáním širě pracovních příležitostí v místě bydliště ($r_s = -0,16$, $p < 0,05$). Testy jsou dle zvolené hladiny významnosti 0,05 rovněž statisticky významné.

Jaké byly charakteristiky rozhodnutí o návratu z MD/RD do zaměstnání u žen pečujících o děti do 7 let v souvislosti s jejich vztahovou vazbou?

Otázka byla ověřována u selektovaného souboru respondentek, které jsou v současné době již zaměstnané a zároveň do zaměstnání nastoupily před 2. rokem věku dítěte (N = 335). První analýza spočívající v testu nezávislosti dvou znaků Chí kvadrát prokázala

závislost dvou znaků, tj. vazebný styl ovlivnil rozhodnutí o návratu do zaměstnání u žen pečujících do 7 let věku související se vztahovými důvody.

Podobně jako u první výzkumné otázky, i zde byla v souladu s přítomnými limity kategoriálního přístupu ke vztahové vazbě provedena další analýza s předloženými důvody, na jejichž základě se ženy vrátily do zaměstnání a T-skóry pro dimenze úzkostnosti a vyhýbavosti podle škály ECR-CZ. Testy bodově-biseriální korelace neprokázaly žádné významné korelační vztahy mezi uvedenými dimenzemi a předloženými důvody o návratu do zaměstnání. Ve výsledcích lze pozorovat pouze silné korelace mezi jednotlivými uvedenými důvody, jako např. dítě již nepotřebovalo moji trvalou péči a kariérní důvody ($r = 1,00$, $p < 0,001$).

8 DISKUZE

Hlavním cílem předložené diplomové práce bylo prozkoumat a popsat charakteristiky související s rozhodováním žen o návratu z mateřské a rodičovské dovolené do zaměstnání, a dále ověřit, zda tyto úvahy a tendence souvisí se vztahovou vazbou.

Diskuze nad výsledky

Vybraný výzkumný design se vyznačuje přítomností předností i limitů. Diplomová práce přináší jedinečný výzkumný design založený na přenesených teoretických základech do nové a dosud neprozkoumané oblasti. Tendence a úvahy matek související s rozhodováním o návratu do zaměstnání z mateřské nebo rodičovské dovolené v kontextu vztahové vazby zatím nebyly prozkoumány. Tento přínos je zároveň významným limitem práce, neboť na základě nedostupnosti odpovídajících zdrojů nabyla podoby explorační studie bez možnosti ověření platnosti předem stanovených hypotéz. Jako pozitivní lze hodnotit vysoký zájem o téma výzkumu, kdy se během měsíce podařilo získat odpovědi od celkem 1 510 žen. To poukazuje na aktuálnost tématu a skutečnost, že tyto záležitosti naléhavě řeší celá řada žen.

Z hlediska zastoupení vazebných stylů lze výběrový soubor $N = 1\,398$ rozdělit následovně: bezpečný styl (87,3 %), úzkostný styl (8 %), styl vyhýbavý (4,4 %), dezorganizovaný (0,4 %). Tomuto rozdělení nejvíce přibližuje výzkum Střelce (2016), kde bylo zastoupení ženského souboru $N = 78$ následující: bezpečný styl 86 %, vyhýbavý styl (6 %), úzkostný styl (5 %) a dezorganizovaný styl (2 %). Obdobně další český výzkum (Uchytlová & Viktorová, 2019) rovněž na základě použití škály ECR-CZ ve vzorku $N = 620$ se zastoupením mužů (16,7 %) i žen (77,4 %) dle stylů respondentky rozděluje následovně: 75 % bezpečný styl, 13 % vyhýbavý styl, 10 % úzkostný styl a 2 % dezorganizovaný styl. Ve srovnání s některými zahraničními studii zaměřenými na ženy je zastoupení bezpečného stylu našeho výběrového souboru znatelně vyšší. Např. soubor respondentek ve studii Vasquezové a kol. (2002) $N = 479$ vykazuje celkem 64% zastoupení bezpečného stylu, 16% distancovaně vyhýbavého stylu, 9% nadměrně zaujatého (úzkostného) stylu a 10% bázlivě vyhýbavého stylu. Longitudinální studie Klohnenové a Beryho (1998) se při $N = 92$ účastnilo 70 % respondentek s bezpečným stylem, 25 %

s vyhýbavým stylem a 5 % neklasifikovaným stylem. Tyto výzkumy však pro zjištění vazebného stylu využívaly jiné metody.

U selektovaného souboru dosud nepracujících respondentek s platnou pracovní smlouvou u původního zaměstnavatele, které potenciálně zvažují dřívější návrat do zaměstnání (N = 225), jsme zjišťovali, zda lze najít souvislost mezi vybranými důvody rozhodujícími o tomto návratu a vazebným stylem respondentky. Souvislost znaků bylo možné prokázat jen u vazebného stylu a kategorie „jiné“ důvody, která shrnovala další odůvodnění, jenž nebylo možné zařadit mezi ty předem předložené. Z tohoto výsledku proto není možné pojmenovat jeden konkrétní důvod určující tendenci o rozhodování k návratu do zaměstnání v souladu s konkrétním vazebným stylem. Dle výsledků navazující korelační analýzy lze pozorovat pouze velmi slabé negativní vztahy mezi dimenzí úzkostnosti a finanční motivací, dále mezi dimenzí úzkostnosti a vztahových důvodů, nebo velmi slabý pozitivní vztah mezi dimenzí úzkostnosti a kariérními důvody. Prokázané korelační vztahy nejsou silné, nicméně jsou statisticky významné dle standardizované hladiny významnosti 0,05. Výsledky mohou odrážet základní charakteristiky spojené s hyperaktivačními strategiemi přítomnými u jedinců s úzkostným stylem, s nimiž je dle obecného předpokladu spojena tendence k vyhledávání blízkosti vazebné postavy a zvýšenou ostražitostí vůči potenciálně ohrožujícím podnětům (Mikulincer & Shaver, 2007; Shaver & Mikulincer, 2002). Dle dřívějších zjištění je u těchto osob přítomné přání bezpečí a stability, nebýt druhými raněný, a naopak být jimi přijímán a respektován (Mikulincer et al., 1998), přičemž na základě negativního subjektivního hodnocení sebe sama a přítomných myšlenek souvisejících s potenciálními negativními podněty může vést k zajišťování určité míry soběstačnosti z hlediska finančního zabezpečení. Eventuální korelační vztah úzkostnosti a vztahových důvodů nebo vztah úzkostnosti a kariérních důvodů by bylo možné vysvětlit na základě předpokladu přítomných obav z odmítnutí nebo opuštění druhými lidmi, kdy tato zahlcenost mezilidskými vztahy v souladu s přítomností nižšího sebevědomí může vést k závislosti na instrumentální a emocionální podpoře druhých ve vztazích (Hazan & Shaver, 1990; Richards & Schat, 2011). Naopak skutečnost, dle níž se neprokázaly ani velmi slabé korelační vztahy mezi dimenzí vztahové vyhýbavosti a uvedenými důvody potenciálně rozhodujícími o návratu do zaměstnání, lze vysvětlit na základě deaktivčních strategií, jenž využívají zejm. jedinci s vyhýbavým stylem (Mikulincer et al., 1998). Tyto strategie udržují vazebný systém ve sníženém či pasivním stavu, což přispívá k ignorování případných hrozeb nebo potlačení možných myšlenek na ohrožení, které by k aktivaci vazebného systému vedly

(Mikulincer & Shaver, 2003). Zároveň jsou posilovány přijetím sebevědomých postojů potlačujících možné povědomí o vlastních nedostatcích a slabostech, nebo závislosti na dalších osobách (Mikulincer & Shaver, 2007; Shaver & Mikulincer, 2002).

U selektovaného souboru již zaměstnaných žen (N = 619) je zajímavé porovnání původních plánů o věku nejmladšího dítěte při návratu do zaměstnání a skutečného věku dítěte při tomto návratu. Tyto respondentky plánovaly návrat zpět do zaměstnání z mateřské a rodičovské dovolené především ve 3 letech věku dítěte (45,1 %), 24,4 % z nich do 1 roku jeho věku a 20,7 % do 2 let jeho věku. Reálně se však zpět do zaměstnání největší podíl respondentek (34,1 %) vrátil do 1 roku dítěte, dále 28,8 % do 3 let jeho věku, 23,9 % do jeho 2 let, dále 12,3 % do 4 let a 1 % do jeho 5 let. V harmonii s výzkumnou otázkou jsme u skupiny již zaměstnaných žen, které se do zaměstnání vrátily před 2. rokem věku dítěte (N = 335) prokázali signifikantní výsledek, který poukazuje na přítomnost vlivu vazebného stylu o návratu do zaměstnání u žen pečujících o děti do 7 let věku související se vztahovými důvody. Není však možno konstatovat, se kterým konkrétním vazebným stylem toto zjištění souvisí. Výsledky navazující korelační analýzy zkoumající vztahy mezi předloženými důvody, na jejichž základě se ženy vrátily do zaměstnání ještě před 2. rokem věku dítěte, a skóry dimenzí úzkostnosti a vyhýbavosti neprokázaly žádné významné korelační vztahy. Vycházeli jsme z předpokladu, dle něhož je období adaptace na mateřskou roli spojené se zvýšenými nároky související s péčí o dítě či děti, na jejímž základě je možná přítomnost trvale vysoké úrovně stresu, kvůli které může dojít ke chronické aktivaci vazebných systémů (i u jedinců s distancovaně vyhýbavým stylem) (Rholes et al., 2021; Vasquez et al., 2002). Dle další domněnky tyto zvýšené nároky mohou (ale nemusí) být ještě více zesíleny případným zastoupením dvojí role v oblasti rodinné a pracovní (Vasquez et al., 2002). Naše zjištění nepřináší žádné závěry, které by těmto předpokladům odpovídaly. Jedním z důvodů může být skutečnost, že matky jsou v tomto věku dětí již obecně dobře adaptované na mateřskou roli a nemusí prožívat takovou úroveň stresu spojenou s rodičovskými a pracovními nároky jako v případě jiných výzkumů, mj. vzhledem ke skutečnosti rozdílnosti státní politiky umožňující sladování rodiny a práce a s tím spojené rozdílnosti načasování návratu do zaměstnání z hlediska věku dítěte. Např. výzkum Vasquezové a kol. (2002) se účastnily matky amerického státu Wisconsin, kdy sběr dat probíhal v 1 roce dítěte a poté ve 4,5 letech dítěte.

Další datové analýzy jsme zaměřili na ověření některých dalších teoretických předpokladů v kontextu vazebného stylu.

V kontextu vztahová vazby zjištěné dle škály ECR-CZ jsme sledovali, jaká byla očekávání žen související s nároky rodičovské role před narozením dítěte a jak moc jim odpovídají jejich reálné rodičovské zkušenosti. Tyto položky byly do výzkumu vloženy na základě zjištění (Harwood et al., 2007; Mihelic et al., 2016), dle kterých přítomnost realistických představ o rodičovství před porodem dítěte napomáhá celkové spokojenosti matek. V případě dalšího prozkoumání spokojenosti matek v jejich roli lze teoreticky sledovat jejich sklon k dřívějšímu nebo naopak pozdějšímu návratu do zaměstnání. Testy byly prováděny zvláště u skupiny žen s 1 dítětem (N = 699) a u skupiny žen se 2 a více dětmi (N = 699), a to z důvodu, že u druhé skupiny jsme zkoumali ještě skutečnost, zda se jejich očekávání s příchodem dalších dětí změnila. Na všechny položky respondentky odpovídaly na připojené škále čísel od 1 (vůbec neodpovídají) po 7 (zcela odpovídají). Statisticky významný rozdíl v souladu s vazebným stylem se prokázal u položky sledující právě vnímání míry realistických představ o rodičovských nárocích. U skupiny žen s 1 dítětem je možno pozorovat rozdíl mezi vazebnými styly u položky „Jak moc odpovídají Vaše rodičovské zkušenosti původním očekáváním?“, kde byly dle přiloženého krabicového grafu nejvíce ve shodě respondentky s úzkostným stylem, které odpovídaly spíše k pólu 1 (vůbec neodpovídají).

Dále jsme u výběrového souboru (N = 1 398) sledovali vazebný styl určený dle sebehodnotící škály ECR-CZ a odpovědi na položky sestavené na teoretických základech konceptu intenzivního mateřství. Jeho konkrétní podoby a zastoupení v České republice sledují socioložky Radka Dudová a Hana Hašková. Nešporová (2016) dokonce nahlíží na normy odpovídající tradičnímu rozdělení rolí muže jakožto živitele rodiny a ženy pečující o děti a domácnost jako na určitou podobu intenzivního mateřství. Tento koncept jsme se rozhodli zkoumat na základě teoretických předpokladů, dle nichž by mohla být prokázána možná souvislost se vztahovou vazbou. Nejednalo se o součást hlavních výzkumných otázek, a tak byla této analýze věnována pouze okrajová pozornost, která však může podnítit další zkoumání. U některých tvrzení reprezentujících teoretické základy konceptu lze najít rozdíly napříč jednotlivými kategoriemi vazebných stylů, např. v rámci položky „Často přemýšlím, zda dělám pro své dítě/děti vše dobře“ lze pozorovat medián v odpovědi 7 (rozhodně souhlasím). Vzhledem ke kategoriálnímu přístupu vazebného stylu, je potřeba zvažovat možné snižování přesnosti měření a sílu statistického testování, proto je v případě budoucího zkoumání vhodná spíše práce se spojitými proměnnými dimenzí škály dle ECR-CZ.

Limity provedeného výzkumu

Vzhledem ke skutečnosti, že respondenti byli získáni metodou příležitostného výběru, lze uvažovat tuto skutečnost jako jeden z limitů. Tento způsob výběru souboru se nepovažuje za spolehlivou metodu pro získání reprezentativního vzorku z populace. Sběr dat probíhal prostřednictvím internetu a respondentky dotazník vyplňovaly tzv. on-line. Z toho důvodu nebylo možné zajistit stejné prostředí a kontrolovat testovou situaci. Kritériím pro zařazení žen do výzkumu v některých případech neodpovídal věk potomka zjištěný dle uvedeného data narození a obdobně v sebehodnotící škále ECR-CZ se v řadě případů objevily tendenční odpovědi. Tato data by mohla zkreslit výsledky a z toho důvodu došlo k vyřazení celkem 112 respondentek.

Dalším limitem výzkumu byla celková podoba předloženého dotazníku. Přestože bylo v průvodním dopisu specifikováno, jaké jsou jeho součásti, získala jsem zpětnou vazbu o jeho zbytečné zdlouhavosti či irelevantnosti některých položek. Respondentky některé položky hodnotily jako příliš intimní či jako obsahově velmi obdobné (v případě sebehodnotící škály ECR-CZ). Ženy pracující jako osoby samostatně výdělečně činné komentovaly některé možnosti odpovědí jako nedostatečně variabilní tak, aby mohly ideálně odpovědět i z hlediska jejich ekonomického statusu. Součástí zpětné vazby bylo od některých respondentek uvedení konkrétních položek, které respondentky očekávaly. Ty však svým charakterem odpovídaly spíše sociologickému výzkumu. Některé respondentky se v poslední otevřené položce, kam bylo možné uvést jakýkoliv text do celkového počtu 500 slov, naopak svěřovaly s osobními detaily souvisejícími nejen s aktuální situací týkající se rodičovství a péčí o dítě/děti nebo účasti na pracovním trhu, ale také s interpersonálními záležitostmi souvisejícími s blízkými vztahy.

Pro účely zjištění vazebného stylu jsme zvolili standardizovanou metodu ECR-CZ určenou pro měření vztahové vazby v romantických vztazích. Je potřeba upřesnit, že česká standardizace se realizovala prostřednictvím participantů se zastoupením žen i mužů, kde byl průměrný věk žen 26,52 let, medián = 22, min. = 18 a max. 62 (Seitl et al., 2016). V našem výběrovém souboru je však průměrný věk žen 33,89 let, medián = 34, min. = 20, max = 49. Pro určení konkrétního stylu vazby respondentek jsme postupovali na základě doporučení a jako rozdělující bod (cut-off score) použili střed + 1 SD v souladu s určenými normami pro konkrétní věkovou kategorii (18–24 let, 25–34 let, nad 35 let). Bezpečný styl byl určen tehdy, kdy T-skór obou dimenzí vyhýbavosti a úzkostnosti dosahoval skóre 60 a méně, naopak v případě, kdy byl T-skór pro obě dimenze roven 61 nebo větší hodnoty, byl

kategorizován dezorganizovaný styl. Vyhýbavý styl byl určen tehdy, pokud byl T-skór pro vyhýbavost vyšší než 60, úzkostný styl v případě T-skóru pro úzkostnost vyššího než 60. Klasifikace respondentů do jednotlivých vazebných stylů není obecně doporučováno z důvodu snižování přesnosti měření a také skutečnosti, že neexistují žádné „reálné“ styly (Fraley, 2013). Autor doporučuje využití výsledků jednotlivých dimenzí jakožto spojitých proměnných, avšak připouští možnost využití klasifikace pro vysvětlení významu skóre na individuální úrovni. V našem výzkumu jsme pro hledání možných skrytých vztahů vycházejícího z podstaty této explorativní studie pro některé testy zvolili práci s jednotlivými kategoriemi vazebných stylů respondentek pro účely jednodušší interpretace. V rámci podrobnějších analýz se však více osvědčila práce se získanými daty ze škály ECR-CZ jako se spojitými proměnnými.

Vzhledem ke způsobu sběru dat, který probíhal výhradně online za absence využití další objektivní metody, lze tuto skutečnost považovat za další z limitů. Záleží na ochotě a schopnostech respondenta zhodnotit svou aktuální životní situaci a pravdivě odpovídat na uvedené položky. Zejména v případě sebehodnotící škály ECR-CZ je situace významná vzhledem ke skutečnosti, že jedinci s distancovaně vyhýbavým stylem tendují k relativně pozitivnímu hodnocení vlastní osoby a negativnímu hodnocení druhých, za dostupnosti regulačních behaviorálních strategií (emocionální odpoutání, odvádění pozornosti od potenciálně ohrožujících podnětů) (Fraley & Shaver, 1997), které mohou ovlivňovat subjektivitu během hodnocení položek. Obdobně u jedinců s úzkostným stylem může být přítomný sklon k zesílení vlastní zranitelnosti

Přínosy provedeného výzkumu a doporučení pro další praxi

Vztahová vazba v dospělosti je zajímavým konceptem vysvětlujícím mechanismy vnímání vlastní osoby a osob druhých lidí, emočního prožívání tendence související s mezilidskými vztahy. Zároveň zřetelný zájem o účast ve výzkumu zaměřené na témat návratu matek do zaměstnání poukazuje na aktuálnost tohoto tématu. Pro budoucí výzkum těchto oblastí bychom doporučili orientovat se na kombinaci kvantitativních a kvalitativních metod pro zajištění objektivnějších dat a porozumění respondentkám v širších vzájemných souvislostech. Zároveň je vhodné pracovat s výsledky sebehodnotící škály pro měření vazebného stylu v romantických vztazích ECR-CZ jako se spojitou proměnnou, konkrétně dimenzemi úzkostnosti a vyhýbavosti, což může přinést přesnější a konkrétnější výstupy.

Zajímavé může být také další zkoumání konceptu intenzivního mateřství v kontextu vztahové vazby dospělých.

Domníváme se, že i přes řadu limitů a nedostatků může výzkum předložený v této diplomové práci přispět ke zvýšení povědomí o těchto tématech a podnítit další rozvoj teorie vazby v dospělosti a v souvislosti s pracovním prostředím.

9 ZÁVĚRY

Výzkumným cílem bylo prozkoumání a popsání úvah a charakteristik o návratu žen na pracovní trh z mateřské a rodičovské dovolené a vztahovou vazbou. Hlavní oblastí výzkumu byly získané údaje socio-demografického charakteru a vazebný styl v dospělosti dle sebehodnotící škály ECR-CZ. Ověřili jsme, zda existují souvislosti mezi jednotlivými důvody, které mohou hrát v tomto rozhodování úlohu, a vazebným stylem.

Výsledky lze shrnout následovně:

- U respondentek, které zatím nejsou zpět na trhu práce, mají platnou pracovní smlouvu u původního zaměstnavatele, které zároveň potenciálně uvažují o dřívějším návratu do zaměstnání (N = 225) jsme na základě výsledků analýz zjistili velmi slabé korelační vztahy. Konkrétně lze pozorovat velmi slabé negativní vztahy mezi dimenzí úzkostnosti a finanční motivací, dále mezi dimenzí úzkostnosti a vztahovou motivací, nebo pozitivní vztahy mezi dimenzí úzkostnosti a kariérní motivací. Výsledky jsou statisticky signifikantní na standardizované hladině významnosti 0,05. Zcela zanedbatelné korelační vztahy byly zjištěny mezi dimenzí vyhýbavosti a uvedenými důvody. Tato zjištění mohou odrážet základní charakteristiky spojené s hyperaktivačními a deaktivujícími strategiemi vazebného chování.
- U respondentek pečujících o děti do 7 let věku včetně, které jsou již zpět na pracovním trhu a vrátily se do zaměstnání před 2. rokem věku dítěte (N = 335) jsme na základě provedených analýz nezjistili žádné významné korelační vztahy mezi předloženými důvody, které hrály roli při rozhodování o návratu, a vztahovou vazbou v dospělosti.

10 SOUHRN

Teoretická část předložené diplomové práce se orientuje na základní oblasti související s problematikou mateřské a rodičovské dovolené, vztahové vazby a pracovního trhu.

V první kapitole jsme přiblížili charakteristiku mateřské a rodičovské role v kontextu aktuálního společenského dění. Věnovali jsme se trendům a nárokům kladených na rodiče souvisejícími s péčí o potomky nebo návratem na pracovní trh, ale také benefitům, které příchod potomka a rodičovská role přináší. Popsali jsme aspekty české státní politiky, která za pomoci řady nástrojů umožňuje soulad rodinného a pracovního života. Ženy v České republice se mohou péči o dítě věnovat relativně dlouho na plný úvazek. V souladu se současným nastavením mohou ženy čerpat rodičovskou dovolenou a rodičovský příspěvek do 3. roku věku dítěte, přičemž za předpokladu platnosti pracovní smlouvy, je zaměstnavatel povinen jim pracovní místo do této doby držet. Zaměstnankyně se však mohou domluvit i na pozdějším nástupu do zaměstnání, kdy v případě domluvy se zaměstnavatelem obvykle čerpají do 4 let věku dítěte neplacené volno. Zároveň je umožněno zaměstnání nebo vykonávání výdělečné činnosti i během rodičovské dovolené (např. v rámci jiného pracovně-právního vztahu) a při pobírání rodičovského příspěvku. Zabýváme se také současnými možnostmi účasti na pracovním trhu. V rozhodování o návratu do zaměstnání rozhoduje celá řada vnějších i vnitřních faktorů, které jsme v závěru kapitoly také nastínili.

Druhá kapitola se zaměřila na teoretický rámec vztahové vazby. Pro hlubší porozumění její podstatě byly přiblíženy i jeho základy v podobě základních pojmů, jako např. vazebná postava, vazebné chování, vnitřní pracovní modely, primární a sekundární aktivační strategie. Tyto detaily mohou přispět k porozumění mechanismům, které se podílí na rozvoji osobnosti člověka, jeho emocionálním prožívání, a vnímání kontaktu s druhými v blízkých mezilidských vztazích. Rodičovská role přináší v této souvislosti změnu, protože namísto přijímání podpory či péče se rodiče stávají především poskytovatelem těchto aspektů dětem, o něž pečují. V souladu s vlastními osvojenými styly a vnitřními pracovními modely se mohou objevovat různé tendence k vnímání a reagování na různé situace v těchto intimních vztazích.

Třetí kapitola se orientovala na průsečík mezi tématy mateřské role, vztahové vazby a pracovního prostředí. Osvojené vnitřní pracovní modely odrážející dřívější životní zkušenosti člověku pomáhají při zvládnání náročných situací, s nimiž se mohou setkávat mj. v rámci vykonávání pracovní činnosti nebo mateřství. V souladu s předpoklady, dle kterých s sebou rodičovská role s sebou přináší celou řadu nároků popsanych v první kapitole, může porozumění tendencím dospělých s různými vazebnými styly v souvislosti kombinace mateřské a pracovní role přinést nové poznání.

Cílem výzkumné části bylo porozumění úvahám a tendencím matek, které ovlivňují jejich rozhodování o návratu na pracovní trh z mateřské a rodičovské dovolené. Kladli jsme si za cíl ověřit, zda v tomto rozhodování může hrát roli přítomný vazebný styl. Pro výzkum byl zvolen kvantitativní přístup. Sběr dat byl realizován metodou příležitostného výběru, kdy se ženy měly možnost do výzkumu zapojit tehdy, pokud pečovaly o dítě nejvýše do 7 let věku včetně a na internetu se jim zobrazil příslušný propagační prospekt vytvořený pro účely oslovení respondentek. Jeho obsahem byly základní informace o tom, že se hledají matky ochotné zapojit se do probíhajícího výzkumu souvisejícího s tématy mateřství a zaměstnání. Na základě rozkliknutí přiloženého odkazu na platformu Survio se zobrazily detailnější informace o jeho cílech zaměřených na zjištění skutečností, jaké úvahy a tendence hrají při rozhodování o návratu na pracovní trh z mateřské a rodičovské dovolené. Prostřednictvím tohoto výhradně tzv. online sběru dat v období 20. 12. 2023 až 19. 1. 2024 se výzkumu zúčastnilo celkem 1 510 osob. Po čištění a kontrole dat konečný výběrový soubor čítal 1 398 respondentek.

V rámci statistického zpracování dat jsme dle určené povahy proměnných pracovali zejména s testy nezávislosti dvou znaků Chí kvadrát, bodově-biseriální korelací, Spearmanovou korelací a Kruskal-Wallisovou ANOVOU.

První výzkumná otázka byla zkoumána u redukovaného souboru respondentek, které se zatím nevrátily do zaměstnání, mají platnou pracovní smlouvu (tzn. je zde možný předpoklad snadnějšího návratu na pracovní trh než v případě hledání nového pracovního místa) a zároveň uvažují o dřívějším návratu do zaměstnání (N = 225). Na základě výsledků korelační analýzy lze prokázat, že úzkostná orientace vztahové vazby negativně souvisí s finanční motivací, dále negativně souvisí ještě se vztahovou motivací. Úzkostná orientace vztahové vazby dle zjištěných výsledků pozitivně koreluje s kariérou motivací. Prokázané korelační vztahy nejsou silné, avšak dle standardizované hladiny významnosti 0,05 jsou

statisticky významné. Naopak vyhýbavá orientace vztahové vazby nesouvisí s žádnými uvedenými důvody potenciálně rozhodujícími o návratu do zaměstnání.

Druhou výzkumnou otázkou jsme zkoumali u selektovaného souboru respondentek, které se již vrátily do zaměstnání a zároveň do něj nastoupily před 2. rokem věku dítěte (N = 335). Obdobně jako u předchozí otázky respondentky volily konkrétní důvody, které v tomto rozhodování o návratu sehrály roli. V tomto případě nelze prokázat žádné významné vztahy mezi jednotlivými důvody, které o tomto návratu rozhodovaly, a úzkostnou či vyhýbavou orientací vztahové vazby.

Prozkoumali jsme některé další předpoklady přenesené z určitých teoretických předpokladů v kontextu vztahové vazby v dospělosti. Zjistili jsme, že vazebný styl může ovlivňovat vnímání rozdílu mezi původním očekáváním o rodičovských nárocích a reálných zkušenostech. Zároveň dle zjištění lze u některých teoretických základů konceptu intenzivního mateřství nalézt rozdíly mezi jednotlivými vazebnými styly.

Praktickým přínosem práce je prozkoumání oblastí mateřské a rodičovské dovolené, teorie vztahové vazby a světa práce. Provedli jsme exploraci vybraných možných vztahů, které mohou sehrávat úlohu při rozhodování o návratu na pracovní trh z mateřské nebo rodičovské dovolené. Jedná se o velice komplexní téma, v němž se objevuje celá řada aspektů nebo jejich kombinací, z nichž některé byly nastíněny v teoretické části práce. Praktická část se zaměřila na prozkoumání vybraných skutečností, které potenciálně mohou souviset s vazebným stylem v dospělosti.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJŮ

Ainsworth, M. D. S. (Ed.). (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Routledge.

Ainsworth, M. S., & Bowlby, J. (1991). An ethological approach to personality development. *American Psychologist*, 46(4), 333–341. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.46.4.333>

Bartáková, H. (2009). *Cesta zpátky: Návrat žen po rodičovské dovolené na trh práce v České republice*. Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

Bartáková, H., & Plasová, B. (2007). Mechanismy rozhodování žen s vysokoškolským vzděláním o přechodu z rodičovské dovolené na trh práce. In P. Mareš & O. Hofírek (Ed.), *Sociální reprodukce a integrace: Ideály a meze: Sborník z konference* (s. 131–150). Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

Bartholomew, K. (1990). Avoidance of Intimacy: An Attachment Perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 7(2), 147–178. <https://doi.org/10.1177/0265407590072001>

Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226–244. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.61.2.226>

Bartholomew, K., & Shaver, P. R. (1998). Methods of assessing adult attachment: Do they converge? In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Ed.), *Attachment theory and close relationships* (s. 25–45). The Guilford Press.

Bartlová, P. (2007). Některé aspekty identity matky. *Československá psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi*, 51(3), 301–311.

Belsky, J., & Rovine, M. (1990). Patterns of Marital Change across the Transition to Parenthood: Pregnancy to Three Years Postpartum. *Journal of Marriage and the Family*, 52(1), 5. <https://doi.org/10.2307/352833>

Bičáková, A., Kalíšková, K., & Zapletalová, L. (2021). *Maminka, nebo školka? Dopady*

prodloužení čerpání rodičovského příspěvku na budoucí vzdělání a pracovní uplatnění dětí.
Národohospodářský ústav AV ČR, v.v.i.

Bowlby, J. (1952). *Maternal Care and Mental Health: A Report Prepared on Behalf of the World Health Organization as a Contribution to the United Nations Programme for the Welfare of Homeless Children.* World Health Organization.

Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development.* Basic Books.

Bowlby, J. (2003). *Attachment and loss. 1: Attachment.* Basic Books.

Bowlby, J. (2005). *The making and breaking of affectional bonds.* Routledge.

Bowlby, J. (2012). *Odloučení: Kritické období raného vztahu mezi matkou a dítětem.* Portál.

Bowlby, J. (2023). *Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem.* Portál.

Brennan, K. A., Clark, C. L., & Shaver, P. R. (1998). Self-Report Measurement of Adult Attachment: An Integrative Overview. In J. A. Simpson & W. S. Rholes (Ed.), *Attachment Theory and Close Relationships* (s. 46–76). Guilford Press.

Bretherton, I. (1985). Attachment Theory: Retrospect and Prospect. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50(1/2), 3. <https://doi.org/10.2307/3333824>

Bureš, M. (2023, prosinec 15). *Rodičovský příspěvek se od 1. ledna 2024 zvýší o 50 tisíc, pro koho ne?* <https://www.finance.cz/546735-rodicovsky-prispevek-se-zvysi-o-50-000-kc-od-1-ledna-2024-pro-koho/>

Caron, A., Lafontaine, M.-F., Bureau, J.-F., Levesque, C., & Johnson, S. M. (2012). Comparisons of close relationships: An evaluation of relationship quality and patterns of attachment to parents, friends, and romantic partners in young adults. *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue Canadienne Des Sciences Du Comportement*, 44(4), 245–256. <https://doi.org/10.1037/a0028013>

Cassidy, J., & Shaver, P. R. (1999). *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications.* Guilford press.

Collins, N. L. (1996). Working Models of Attachment: Implications for Explanation, Emotion, and Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(4), 810–832. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.71.4.810>

Collins, N. L., & Read, S. J. (1990). Adult Attachment, Working Models, and Relationship

- Quality in Dating Couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(4), 644–663.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.58.4.644>
- Český statistický úřad. (2024, únor 15). *Zaostřeno na ženy a muže—2023*.
<https://www.czso.cz/csu/czso/zaostreno-na-zeny-a-muze-2023>
- Daňsová, P., Lacinová, L., & Seryjová Juhová, D. (2021). Emotional labour in the parenthood. *Československá psychologie*, 65(3), 222–238.
<https://doi.org/10.51561/cspych.65.3.222>
- Daňsová, P., Masopustová, Z., Lacinová, L., Peschková Muziková, M., Chrudinová, T., & Navrátilová, P. (2018). Pracovní život v kontextu mateřství: Mezi prací a rodinou. In *Jak to mají mámy: Psychologický výzkum mateřství*. (Masarykova univerzita, s. 123).
- Daňsová, P., Masopustová, Z., Miškociová, L., & Lacinová, L. (2018). Vztah k očekávanému dítěti a jeho souvislosti s vybranými intra- a interpersonálními charakteristikami žen v třetím trimestru těhotenství. *E-psychologie*, 12(1), 15–36.
<https://doi.org/10.29364/epsy.310>
- DeOliveira, C. A., Moran, G., & Pederson, D. R. (2005). Understanding the link between maternal adult attachment classifications and thoughts and feelings about emotions. *Attachment & Human Development*, 7(2), 153–170.
<https://doi.org/10.1080/14616730500135032>
- Dittrichová, J., Papoušek, M., & Paul, K. (2004). *Chování dítěte raného věku a rodičovská péče*. Grada.
- Doleželová, M. (2023, únor 15). *Novela zákoníku práce: Nárok na dovolenou u DPP a DPČ od roku 2024*. <https://money.cz/novinky-a-tipy/mzdy-a-personalistika/novela-zakoniku-prace-narok-na-dovolenou-u-dpp-a-dpc-od-roku-2024/>
- Dostál, D. (2024a, únor 1). *MS Excel: Z nuly na sto za dvě hodiny [Video]*.
<https://youtu.be/W9XHrVaHb34?si=fCsmTIN6hsh8ozQt>
- Dostál, D. (2024b). *Statistické metody v psychologii*. https://dostal.vyzkum-psychologie.cz/skripta_statistika.pdf
- Dostál, D. (2024c, březen 6). *Popisné statistiky v programu STATISTICA 13 [Video]*.
<https://youtu.be/CNMrWH8KykE?si=CsJieYrNM-kSGDfg>
- Dostál, D. (2024d, březen 6). *Statistica—Úvod do práce s programem [Video]*.

<https://youtu.be/JKKoPzt8S3k?si=1AIUHjDtY3N8kJhf>

Dostál, D. (2024e, březen 7). *Pearsonův a Spearmanův korelační koeficient [Video]*.
<https://youtu.be/FlG8I8APG-A?si=Tq2bBYW1oxzY3MDA>

Dudová, R. (2022). Cash for Care as Special Money: The Meaning and Uses of the Care Allowance in Close Relationships in the Czech Republic. *Feminist Economics*, 28(2), 329–355. <https://doi.org/10.1080/13545701.2021.1988126>

Dyrdal, G. M., Røysamb, E., Nes, R. B., & Vittersø, J. (2011). Can a Happy Relationship Predict a Happy Life? A Population-Based Study of Maternal Well-Being During the Life Transition of Pregnancy, Infancy, and Toddlerhood. *Journal of Happiness Studies*, 12(6), 947–962. <https://doi.org/10.1007/s10902-010-9238-2>

Fraley, R. C. (2013). *Information on the Experiences in Close Relationships-Revised (ECR-R) Adult Attachment Questionnaire*.
<http://labs.psychology.illinois.edu/~rcfraley/measure/ecrr.htm>

Fraley, R. C., & Shaver, P. R. (1997). Adult attachment and the suppression of unwanted thoughts. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(5), 1080–1091. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.73.5.1080>

Fraley, R. C., & Shaver, P. R. (2000). Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. *Review of General Psychology*, 4(2), 132–154. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.4.2.132>

Franke, H. (2016). Rodičovství—Partnerství a mezníky ve vývoji dětí. In M. Kolařík (Ed.), *XIII. národní konference o manželském, partnerském a rodinném poradenství: Partnerství a rodičovství—Synergie a konkurence: Sborník příspěvků* (s. 13–26). Univerzita Palackého v Olomouci.

Fuller, T. L., & Fincham, F. D. (1995). Attachment style in married couples: Relation to current marital functioning, stability over time, and method of assessment. *Personal Relationships*, 2(1), 17–34. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6811.1995.tb00075.x>

George, C., & Solomon, J. (1996). Representational models of relationships: Links between caregiving and attachment. *Infant Mental Health Journal*, 17(3), 198–216. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-0355\(199623\)17:3<198::AID-IMHJ2>3.0.CO;2-L](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-0355(199623)17:3<198::AID-IMHJ2>3.0.CO;2-L)

Grossman, J., & Münich, D. (2023). *Ruce a mozky českých žen stále nevyužity*. Národohospodářský ústav AV ČR, v.v.i.

- Grůzová, L., Jarkovská, L., Kampichler, M., & Slezáková, K. (2022). *Svět pro děti do tří let: Vhledy do současné podoby rané výchovy a péče v ČR*. Masaryk University Press. <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M280-0207-2022>
- Guendouzi, J. (2006). “The Guilt Thing”: Balancing Domestic and Professional Roles. *Journal of Marriage and Family*, 68(4), 901–909. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00303.x>
- Hajal, N. J., & Paley, B. (2020). Parental emotion and emotion regulation: A critical target of study for research and intervention to promote child emotion socialization. *Developmental Psychology*, 56(3), 403–417. <https://doi.org/10.1037/dev0000864>
- Hamplová, D. (2015). *Proč potřebujeme rodinu, práci a přátele: Štěstí ze sociologické perspektivy*. Fortuna Libri.
- Hamplová, D., Březinová, K., Klímová Chaloupková, J., & Sivková, O. (2014). *Rodina a zdraví—Jejich vzájemné souvislosti*. Sociologické nakladatelství (SLON) v koedici se Sociologickým ústavem AV ČR.
- Hardy, G. E., & Barkham, M. (1994). The Relationship Between Interpersonal Attachment Styles and Work Difficulties. *Human Relations*, 47(3), 263–281. <https://doi.org/10.1177/001872679404700302>
- Harms, P. D. (2011). Adult attachment styles in the workplace. *Human Resource Management Review*, 21(4), 285–296. <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2010.10.006>
- Harnošová, L. (2016). *Kontaktní rodičovství*. Brána k dětem.
- Harrison, L. J., & Ungerer, J. A. (2002). Maternal employment and infant-mother attachment security at 12 months postpartum. *Developmental Psychology*, 38(5), 758–773. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.38.5.758>
- Harwood, K., McLean, N., & Durkin, K. (2007). First-time mothers’ expectations of parenthood: What happens when optimistic expectations are not matched by later experiences? *Developmental Psychology*, 43(1), 1–12. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.43.1.1>
- Hašto, J. (2005). *Vztahová väzba: Ku koreňom lásky a úzkosti*. Vydavateľstvo F.
- Hays, S. (1996). *The cultural contradictions of motherhood*. Yale University Press.
- Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process.

Journal of Personality and Social Psychology, 52(3), 511–524.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.52.3.511>

Hazan, C., & Shaver, P. R. (1990). Love and Work: An Attachment-Theoretical Perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(2), 270–280.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.59.2.270>

Hazan, C., & Shaver, P. R. (1994). Deeper Into Attachment Theory. *Psychological Inquiry*, 5(1), 68–79. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0501_15

Helus, Z. (2009). *Dítě v osobnostním pojetí: Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*. Portál.

Huston, A. C., & Rosenkrantz Aronson, S. (2005). Mothers' Time With Infant and Time in Employment as Predictors of Mother–Child Relationships and Children's Early Development. *Child Development*, 76(2), 467–482. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2005.00857.x>

Janečková, E. (2013). *Pracovní právo a mateřství*. Wolters Kluwer Česká republika.

Jedlička, R. (2017). *Psychický vývoj dítěte a výchova: Jak porozumět socializačním obtížím*. Grada.

Kassamali, N., & Rattani, S. A. (2014). Factors that Affect Attachment between the Employed Mother and the Child, Infancy to Two Years. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 159, 6–15. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.12.319>

Kimplová, T. (2008). *Základy psychologie manželského a rodinného soužití*. Ostravská univerzita v Ostravě.

Kimplová, T. (2023). Základní kapitoly z psychologie rodiny. In *Psychologie rodiny*. Grada.

Kirkpatrick, L. A., & Shaver, P. R. (1990). Attachment Theory and Religion: Childhood Attachments, Religious Beliefs, and Conversion. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 29(3), 315. <https://doi.org/10.2307/1386461>

Klímová Chaloupková, J., & Šalamounová, P. (2004). *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě*. Sociologický ústav Akademie věd České republiky.

Klohnen, E. C., & Bera, S. (1998). Behavioral and experiential patterns of avoidantly and securely attached women across adulthood: A 31-year longitudinal perspective. *Journal of*

Personality and Social Psychology, 74(1), 211–223. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.1.211>

Kogut, T., & Kogut, E. (2013). Exploring the relationship between adult attachment style and the identifiable victim effect in helping behavior. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49(4), 651–660. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2013.02.011>

Koubek, J. (2007). *Řízení lidských zdrojů: Základy moderní personalistiky*. Management Press.

Králová, K. (n.d.). *O nevychově*. <https://www.nevychova.cz/o-nevychove/>

Kuchařová, V., Ettlerová, S., Nešporová, O., & Svobodová, K. (2006). *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů: Uplatnění nároku na rodičovskou dovolenou a na volno na péči o nemocného člena rodiny v praxi*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

Lečbych, M., & Pospíšilíková, K. (2012). Česká verze škály Experiences in Close Relationships (ECR): Pilotní studie posouzení vztahové vazby v dospělosti. *E-psychologie*, 6(3), 1–11.

Levy-Shiff, R. (1994). Individual and Contextual Correlates of Marital Change Across the Transition to Parenthood. *Developmental Psychology*, 30(4), 591–601. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.30.4.591>

Lišková, K. (2022). *Politika touhy: Sex a věda v komunistickém Československu*. Host.

Littler, J. (2013). The Rise of the “Yummy Mummy”: Popular Conservatism and the Neoliberal Maternal in Contemporary British Culture: The “Yummy Mummy”. *Communication, Culture & Critique*, 6(2), 227–243. <https://doi.org/10.1111/cccr.12010>

Main, M. (1990). Cross-Cultural Studies of Attachment Organization: Recent Studies, Changing Methodologies, and the Concept of Conditional Strategies. *Human Development*, 33(1), 48–61. <https://doi.org/10.1159/000276502>

Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in Infancy, Childhood, and Adulthood: A Move to the Level of Representation. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50(1/2), 66. <https://doi.org/10.2307/3333827>

Main, M., & Weston, D. R. (1981). The Quality of the Toddler’s Relationship to Mother and to Father: Related to Conflict Behavior and the Readiness to Establish New Relationships.

Child Development, 52(3), 932. <https://doi.org/10.2307/1129097>

Marmarosh, C. L., Kivlighan, D. M., Bieri, K., LaFauci Schutt, J. M., Barone, C., & Choi, J. (2014). The insecure psychotherapy base: Using client and therapist attachment styles to understand the early alliance. *Psychotherapy*, 51(3), 404–412. <https://doi.org/10.1037/a0031989>

Maříková, H. (2008). Mateřství, rodina a práce z pohledu matek malých dětí. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 9(2), 45–55.

Maříková, H., & Radimská, R. (2003). *Podpora využívání rodičovské dovolené muži*. Sociologický ústav AV ČR.

Masopustová, Z., Daňsová, P., & Lacinová, L. (2018). *Jak to mají mámy: Psychologický výzkum mateřství*. Masarykova Univerzita.

Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Portál.

Matějček, Z. (2013). *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Portál.

Matějček, Z. (2017). *Rodiče a děti*. Vyšehrad.

Mayseless, O. (1998). Maternal caregiving strategy—A distinction between the ambivalent and the disorganized profile. *Infant Mental Health Journal*, 19(1), 20–33. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-0355\(199821\)19:1<20::AID-IMHJ>3.0.CO;2-3](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-0355(199821)19:1<20::AID-IMHJ>3.0.CO;2-3)

Mertin, V. (2011). *Výchovné maličkosti: Průvodce výchovou dítěte do 12 let*. Portál.

Mihelic, M., Filus, A., & Morawaska, A. (2016). Correlates of Prenatal Parenting Expectations in new Mothers: Is Better Self-Efficacy a Potential Target for Preventing Postnatal Adjustment Difficulties? *Prevention Science*, 17(8), 949–959. <https://doi.org/10.1007/s11121-016-0682-z>

Mikulincer, M., Orbach, I., & Iavnieli, D. (1998). Adult Attachment Style and Affect Regulation: Strategic Variations in Subjective Self-Other Similarity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75(2), 436–448. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.75.2.436>

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2003). The Attachment Behavioral System In Adulthood: Activation, Psychodynamics, And Interpersonal Processes. In *Advances in Experimental Social Psychology* (Roč. 35). Elsevier. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(03\)01002-5](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(03)01002-5)

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2004). Security-Based Self-Representations in Adulthood: Contents and Processes. In W. S. Rholes & J. A. Simpson (Ed.), *Adult Attachment: Theory,*

research, and clinical implications (s. 159–195). Guilford Publications.

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2007). *Attachment in adulthood: Structure, dynamics, and change*. Guilford Press.

Mikulincer, M., & Shaver, P. R. (2019). Attachment orientations and emotion regulation. *Current Opinion in Psychology*, 25, 6–10. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2018.02.006>

Mills-Koonce, W. R., Gariépy, J.-L., Propper, C., Sutton, K., Calkins, S., Moore, G., & Cox, M. (2007). Infant and parent factors associated with early maternal sensitivity: A caregiver-attachment systems approach. *Infant Behavior and Development*, 30(1), 114–126. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2006.11.010>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. (2024a). *Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí v roce 2022*. <https://www.mpsv.cz/web/cz/statisticka-rocenka-z-oblasti-prace-a-socialnich-veci>

Ministerstvo práce a sociálních věcí. (2024b). *Dobré zprávy pro zaměstnavatele: Rok 2023 přinese větší podporu zkrácených úvazků, rekvalifikace v IT i zakotvení home office*.

Ministerstvo práce a sociálních věcí. (2024c). *Informace pro osoby pečující o dítě do 4 let věku ve vztahu k úhradě zdravotního pojištění a započtení dob pro účely důchodového pojištění*. <https://www.mpsv.cz/pojisteni-a-pece-o-dite>

Mottlová, M. (2013). *Každodennost matky na mateřské a rodičovské dovolené* [Nepublikovaná bakalářská diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze]. <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/60098/130123025.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Možný, I. (2008). *Rodina a společnost*. Sociologické nakladatelství (SLON).

Nešporová, O. (2005). Harmonizace rodiny a zaměstnání, Část 4. Rodiny s otci na rodičovské dovolené. *VÚPSV*.

Nešporová, O. (2006). Životní styl rodin s otci na rodičovské dovolené. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 7(1), 32–36.

Nešporová, O. (2015). Flexibilní režim čerpání rodičovského příspěvku a sladování rodičovství s placenou prací. *Fórum sociální politiky*, 9(6), 10–18.

Nešporová, O. (2016). The Initial Years of Motherhood and Fatherhood as Perceived by Expectant Parents: The Division of Care and Paid Work. *Social Studies*, 13(4), 9–25.

<https://doi.org/10.5817/SOC2016-4-9>

Nomaguchi, K. M., & Milkie, M. A. (2003). Costs and Rewards of Children: The Effects of Becoming a Parent on Adults' Lives. *Journal of Marriage and Family*, 65(2), 356–374. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2003.00356.x>

Nováčková, J., & Nevolová, D. (2020). *Respektovat a být respektován: Cesta k sebeúctě a zodpovědnosti*. PeopleComm.

Nyström, K., & Öhring, K. (2004). Parenthood experiences during the child's first year: Literature review. *Journal of Advanced Nursing*, 46(3), 319–330. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2004.02991.x>

OSVČ (2024). <https://www.cssz.cz/osvc-snadne-a-prehledne>

Parcel, T. L., & Menaghan, E. G. (1994). Early Parental Work, Family Social Capital, and Early Childhood Outcomes. *American Journal of Sociology*, 99(4), 972–1009. <https://doi.org/10.1086/230369>

Patterson, J. M. (2002). Integrating Family Resilience and Family Stress Theory. *Journal of Marriage and Family*, 64(2), 349–360. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00349.x>

Plasová, B. (2008). Význam faktorů trhu práce pro návrat žen na trh práce po rodičovské dovolené. *Sociální studia*, 5(2), 89–105. <https://doi.org/10.5817/SOC2008-2-89>

Plíhalová, M. (2023, říjen 17). Ano, jsi emancipovaná, teď ale dítěti rozvíjej mozek. Vědkyně popisuje trend intenzivního mateřství. *Hospodářské noviny*.

Poláčková Šolcová, I. (2018). *Emoce: Regulace a vývoj v průběhu života: funkce a zákonitosti emocí, sociální a kulurní souvislosti, měření emocí*. Grada.

Prior, V., & Glaser, D. (2006). *Understanding attachment and attachment disorders: Theory, evidence and practice*. Jessica Kingsley Publishers.

Rholes, S. W., Eller, J., Simpson, J. A., & Arriaga, X. B. (2021). Support Processes Predict Declines in Attachment Avoidance Across the Transition to Parenthood. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 47(5), 810–825. <https://doi.org/10.1177/0146167220948706>

Rholes, W. R., Simpson, J. A., Blakely, B. S., Lanigan, L., & Allen, E. A. (1997). Adult Attachment Styles, the Desire to Have Children, and Working Models of Parenthood. *Journal of Personality*, 65(2), 357–385. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.1997.tb00958.x>

- Richards, D. A., & Schat, A. C. H. (2011). Attachment at (not to) work: Applying attachment theory to explain individual behavior in organizations. *Journal of Applied Psychology, 96*(1), 169–182. <https://doi.org/10.1037/a0020372>
- Rutherford, H. J. V., Wallace, N. S., Laurent, H. K., & Mayes, L. C. (2015). Emotion regulation in parenthood. *Developmental Review, 36*, 1–14. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2014.12.008>
- Sanchez, L., & Thomson, E. (1997). Becoming Mothers and Fathers: Parenthood, Gender, and the Division of Labor. *Gender & Society, 11*(6), 747–772. <https://doi.org/10.1177/089124397011006003>
- Sears, W., & Sears, M. (2018). *Kontaktní rodičovství: Rozumná cesta k pochopení a výchově dětí*. Argo.
- Seitl, M., Charvát, M., & Lečbych, M. (2016). Psychometrické charakteristiky České verze škály Experiences in Close Relationships (ECR). *Československá Psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi, 60*(4), 351–371.
- Seitl, M., Charvát, M., Střelec, J., Seitlová, K., & Kafetsios, K. (2023). Experiences in Work Relationships: A Measure of Attachment Strategies at Work. *Psychological Reports, 126*(4), 2049–2077. <https://doi.org/10.1177/00332941221075249>
- Selcuk, E., Günaydin, G., Sumer, N., Harma, M., Salman, S., Hazan, C., Dogruyol, B., & Ozturk, A. (2010). Self-reported romantic attachment style predicts everyday maternal caregiving behavior at home. *Journal of Research in Personality, 44*(4), 544–549. <https://doi.org/10.1016/j.jrp.2010.05.007>
- Shaver, P. R., & Mikulincer, M. (2002). Attachment-related psychodynamics. *Attachment & Human Development, 4*(2), 133–161. <https://doi.org/10.1080/14616730210154171>
- Shaver, P. R., Mikulincer, M., Gross, J. T., Stern, J. A., & Cassidy, J. (2016). A Lifespan Perspective on Attachment and Care for Others: Empathy, Altruism, and Prosocial Behavior. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Ed.), *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (3rd ed, s. 878–916). Guilford Press.
- Simmons, B. L., Gooty, J., Nelson, D. L., & Little, L. M. (2009). Secure attachment: Implications for hope, trust, burnout, and performance. *Journal of Organizational Behavior, 30*(2), 233–247. <https://doi.org/10.1002/job.585>
- Sirovátka, Tomáš., & Hora, O. (Ed.). (2008). *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*.

Fakulta sociálních studií (Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti)
Masarykovy univerzity v Brně v nakl. Albert.

Skálová, H. (2007). Perspektiva žen na trhu práce. In K. Machovcová (Ed.), *Ženy na trhu práce: Realita a perspektivy: [Sborník textů mezinárodního kolektivu autorek k problematice rovného zacházení na trhu práce]*. Gender Studies.

Slade, A., Grienberger, J., Bernbach, E., Levy, D., & Locker, A. (2005). Maternal reflective functioning, attachment, and the transmission gap: A preliminary study. *Attachment & Human Development*, 7(3), 283–298. <https://doi.org/10.1080/14616730500245880>

Sobotková, I. (2007). *Psychologie rodiny*. Portál.

Střelec, J. (2016). *Pracovní chování zaměstnanců v kontextu teorie vztahové vazby* [Nepublikovaná bakalářská diplomová práce]. Univerzita Palackého v Olomouci.

Sumer, H. C., & Knight, P. A. (2001). How do people with different attachment styles balance work and family? A personality perspective on work–family linkage. *Journal of Applied Psychology*, 86(4), 653–663. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.86.4.653>

Šafr, J., & Patočková, V. (2010). Trávení volného času v České republice ve srovnání s evropskými zeměmi. *Naše společnost*, 8(2), 21–27.

Thompson, R. A. (2008). Early attachment and later development: Familiar questions, new answers. In J. Cassidy & P. R. Shaver (Ed.), *Handbook of attachment: Theory, research, and clinical applications* (s. 348–365). The Guilford Press.

Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: Proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Portál.

Tummala-Narra, P. (2009). Contemporary Impingements on Mothering. *The American Journal of Psychoanalysis*, 69(1), 4–21. <https://doi.org/10.1057/ajp.2008.37>

Uchytlová, L., & Viktorová, L. (2019). Parenthood readiness and attachment. *Diskuze v psychologii*, 1(1), 17–27. <https://doi.org/10.5507/dvp.2019.001>

Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. Karolinum.

Valentová, M. (2007). Analýza dopadů přerušování účasti na trhu práce z důvodu péče o děti na další kariéru žen v České republice. In K. Machovcová (Ed.), *Ženy na trhu práce: Realita a perspektivy: [Sborník textů mezinárodního kolektivu autorek k problematice rovného*

zacházení na trhu práce]. Gender Studies.

Vasquez, K., Durik, A. M., & Hyde, J. S. (2002). Family and Work: Implications of Adult Attachment Styles. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(7), 874–886. <https://doi.org/10.1177/014616720202800>

Výborná, R. (2008). Matky malých dětí: Placená péče o dítě jako podmínka a zároveň možnost participace na trhu práce. In *Nové šance a rizika: Flexibilita práce, marginalizace a soukromý život u vybraných povolání a sociálních skupin*. Sociologický ústav Akademie věd ČR.

Wallin, D. J. (2020). *Vazba v psychoterapii*. Portál.

Winnicott, D. W. (1957). *The Child, the Family, and the Outside World*. Penguin Books.

Yip, J., Ehrhardt, K., Black, H., & Walker, D. O. (2018). Attachment theory at work: A review and directions for future research. *Journal of Organizational Behavior*, 39(2), 185–198. <https://doi.org/10.1002/job.2204>

Zachovalová, T., & Šnevajsová, S. (2023, prosinec 17). *Dohoda o provedení práce, nebo dohoda o pracovní činnosti? V čem se liší a která z nich je pro vás výhodnější?* <https://www.zakonyprolidi.cz/blog/dohoda-o-provedeni-prace-nebo-dohoda-o-pracovni-cinnosti-v-cem-se-lisi-a-ktera-z-nich-je-pro-vas-vyhodnejsi.htm>

Zákon č. 117/1995 Sb., zákon o státní sociální podpoře, Česká republika.

Zákon č. 187/2006 Sb., zákon o nemocenském pojištění, Česká republika.

Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, Česká republika.

Zavattini, G. C., & Busonera, A. (2017). Experiences in Close Relationships Scales. In V. Zeigler-Hill & T. K. Shackelford (Ed.), *Encyclopedia of Personality and Individual Differences* (s. 1–6). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-28099-8_814-1

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Abstrakt v českém jazyce
2. Abstrakt v anglickém jazyce
3. Ukázka propagačního prospektu
4. Dotazník ECR-CZ

1. Abstrakt v českém jazyce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Mateřská a rodičovská dovolená, svět práce a vztahová vazba

Autor práce: Bc. Kateřina Vodolánová, DiS.

Vedoucí práce: PhDr. Martin Seitl, Ph.D.

Počet stran a znaků: 105 stran, 174 468 znaků

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury: 150

Abstrakt:

Diplomová práce se zabývá problematikou aktuálního stavu rozhodování o návratu žen do zaměstnání z mateřské a rodičovské dovolené v kontextu teorie vztahové vazby. Tento významný rámec přispívá k porozumění individuálních rozdílů v prožívání emocí a vnímání blízkých mezilidských vztahů v dospělosti.

V teoretické práci byly nastíněny aspekty související s mateřskou rolí, především její přínosy a nároky, které jsou s ní spojené. Dále byly popsány aspekty související s pracovním trhem, pracovně-právními vztahy a státní sociální politikou umožňující sladování pracovní a rodinné oblasti. Následující část se orientovala na problematiku vztahové vazby a další na průsečík mezi uvedenými tématy v pracovním prostředí.

Výzkumná část byla založena na explorativní formě kvantitativní metodologie za využití dotazníkového šetření, které probíhalo výhradně online. Sběr dat se zaměřil na určité sociodemografické údaje respondentek, pro zjištění vazebného stylu jsme použili standardizovaný dotazník ECR-CZ. Data byla zpracovávána u výběrového souboru $N = 1\,398$ respondentek. Pro zjištění odpovědí na jednotlivé výzkumné otázky byl soubor dle daných kritérií redukován na určitou skupinu respondentek. U žen, které v současné době ještě nejsou zpět na pracovním trhu ($N = 225$), jsme prokázali statisticky významné velmi slabé korelační vztahy mezi vazebným stylem a finanční motivací, vztahovými důvody, kariévní motivací.

Klíčová slova: teorie vztahové vazby, mateřská dovolená, rodičovská dovolená, pracovní trh

2. Abstrakt v anglickém jazyce

ABSTRACT OF THESIS

Title: Maternity and Parental leave, Work and Attachment

Author: Bc. Kateřina Vodolánová, DiS.

Supervisor: PhDr. Martin Seitl, Ph.D.

Number of pages and characters: 105 pages, 174 468 characters

Number of appendices: 4

Number of references: 150

Abstract:

The thesis deals with the issue of the current state of decision-making of women about the return to work from maternity and parental leave in the context of the attachment theory. This important framework contributes to the understanding of individual differences in the experience of emotions and the perception of close interpersonal relationships in adulthood.

Aspects related to the maternal role were outlined in the theoretical work, especially its benefits and the demands associated with it. Aspects related to the labor market, labor-legal relations and state social policy enabling the reconciliation of work and family roles were also described. The following part focused on relational bonds and the next on the intersection between the mentioned topics in the working environment.

The research part was based on an exploratory form of quantitative methodology using a questionnaire survey that took place exclusively online. The data collection focused on certain socio-demographic data of the respondents, the standardized ECR-CZ questionnaire to determine attachment style has been used. The data was processed in a group of N = 1,398 female respondents. To find out the answers to the individual research questions, the set was reduced to a certain group of respondents according to the given criteria. For women who are currently not yet back at work (N = 225), we demonstrated statistically very weak correlations between attachment style and financial motivation, relational reasons, and career motivation.

Key words: attachment theory, maternity leave, paternal leave, workplace

3. Ukázka propagačního prospektu

1. varianta

Pro výzkum realizovaný v rámci diplomové práce související s tématy mateřství a zaměstnání

hledám

pracující i nepracující maminky, které by se chtěly zapojit vyplněním anonymního dotazníku v následujícím odkazu:

<https://www.surveio.com/survey/d/G2G5D7R2G7L8V7X7B>

Děkuji

2. varianta

PRO VÝZKUM REALIZOVANÝ V RÁMCI DIPLOMOVÉ PRÁCE SOUVISEJÍCÍ S TÉMATY MATEŘSTVÍ A ZAMĚSTNÁNÍ

HLEDÁM

PRACUJÍCÍ I NEPRACUJÍCÍ MAMINKY, KTERÉ BY BYLY OCHOTNÉ SE DO NĚJ ZAPOJIT VYPLNĚNÍM NÁSLEDUJÍCÍHO ANONYMNÍHO DOTAZNÍKU:

[HTTPS://WWW.SURVIO.COM/SURVEY/D/G2G5D7R2G7L8V7X7B](https://www.surveio.com/survey/d/G2G5D7R2G7L8V7X7B)

Děkuji

3. varianta

PRO VÝZKUM
REALIZOVANÝ V RÁMCI
DIPLOMOVÉ PRÁCE
SOUVISEJÍCÍ S TÉMATY
MATEŘSTVÍ A ZAMĚSTNÁNÍ

HLEDÁM

PRACUJÍCÍ I NEPRACUJÍCÍ
MAMINKY, KTERÉ BY BYLY OCHOTNÉ
SE DO NĚJ ZAPOJIT VYPLNĚNÍM
NÁSLEDUJÍCÍHO ANONYMNÍHO
DOTAZNÍKU:

[HTTPS://WWW.SURVIO.COM/SURVEY/D/G2G5D7R2G7L8V7X7B](https://www.surveio.com/survey/d/G2G5D7R2G7L8V7X7B)

DĚKUJI

4. Dotazník ECR-CZ

Následující tvrzení se týkají toho, jak se obecně cítíte ve vztazích (romantických, s rodinnými příslušníky, přátelských, aj.).							
Ke každému tvrzení zvolte číslo z následující škály podle toho, jak moc s daným tvrzením souhlasíte či nikoli.	Rozhodně nesouhlasím	Nesouhlasím	Spíše nesouhlasím	Nevím	Spíše souhlasím	Souhlasím	Rozhodně souhlasím
Raději neukazuji druhým lidem, jak se opravdu cítím.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dělá mi starosti, že bych mohla být odmítnuta nebo opuštěna.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jsem velmi spokojená, když jsem blízko druhým lidem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Dělám si starosti o své vztahy.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jakmile se někdo začne se mnou sblížovat, přistihnu se, jak se odtahuji pryč.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Trápí mě, že druhým na mně nezáleží tolik, jako mně na nich.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Začnu se cítit nepříjemně, když se se mnou chce někdo těsněji sblížit.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Velmi mnoho mě trápí, že ztratím své blízké přátele.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Je mi nepříjemné, mám-li se otevřít druhým.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Často si přeji, aby moji blízcí přátelé ke mně cítili stejně silné city, jako já k nim.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Chci se sblížit s druhými, ale stejně si udržuji odstup.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Chci se s druhými velmi těsně sblížit a to je někdy odežene pryč.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jsem nervózní, když se se mnou chce někdo vice sblížit.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Trápí mě být sama.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Cítím se dobře, když sdílím své soukromé myšlenky a pocity s druhými.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Má touha být druhým lidem velmi blízko je někdy odhání pryč.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Snažím se vyhnout příliš blízkému kontaktu s druhými.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Potřebuji hodně ujišťování, že mým blízkým na mně opravdu záleží.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Někdy cítím, že se snažím přimět druhé, aby ukázali více citu, více oddanosti v našich vztazích, než obvykle dávají najevo.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Netrápím se často nad tím, že bych mohla být opuštěna.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Upřednostňuji nebýt příliš blízko druhým.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Říkám svým blízkým osobám skoro o všem.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Myslím, že se mí blízcí se mnou nechtějí sblížit tak, jak bych já chtěla.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Obvykle probírám své problémy a obavy s blízkými lidmi.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Když kolem sebe nemám blízké osoby, cítím se poněkud úzkostná a nejistá.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jsem zklamaná, když mé blízké osoby nejsou poblíž v takové míře, jak bych ráda.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Nevadí mi požádat blízké osoby o útěchu, radu nebo pomoc.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Jsem zklamaná, pokud můj partner/ka není dostupný/á, když jej/ji potřebuji.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Pomáhá mi obrátit se na blízké osoby v těžkých chvílích.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Když mě druzí lidé zavrhnou, cítím se hodně špatně.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vadí mi, když můj partner/ka tráví čas beze mě.	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐